

שער הכהנים

כהן בעל מום

סימן יט כללי המומין של כהנים

סעיף א המומים שכתובים בתורה הם דוגמאת, וכל מום הנראה בגוף פוסל בכהן.

המומים שכתובים בתורה הם דוגמאת, וכל מום הנראה בגוף פוסל בכהן תורה ויקרא כא: טז-כד "וידבר ה' אל משה לאמר: (יז) דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו: (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרס או שרוע: (יט) או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד: (כ) או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך: (כא) כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי יקוק מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב: (כב) לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל: (כג) אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם: (כד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל". פירש רש"י ד"ה כל איש אשר בו מום "לרבות שאר מומין", כלומר לומדים שפוסל גם מומין שלא מצויים בפסוקים. הרמב"ן על פסוק יז מסביר שהמומין בתורה הם אב טיפוס לכלל המומין. וז"ל "והזכיר תחילה המום בחסרון האברים, עור או פסח, ואחרי כן בקטנות כגון החרס, ובגודל כגון השרוע. ואח"כ בשברון העצמות, אף על פי שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצם פסול. ואחר כן פסל אפילו בכיעור התואר, כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין. ואחר כך בבשר הגוף, כי צריך שיהיה נקי וחלק. ואחרי כן הוסיף בעל הרוח אשר ביציו נפוחים בו, אף על פי שהוא חולי נהוג בזקנים, ואינו מום בעצם או בבשר. ורבותינו ביארו (בכורות פרקים ו-ז) מומים רבים נלמדים מאלה, כי הנזכרים בתורה אבות להן". ספרא פרשת אמור פרק ג הלכה א "אין לי אלא את אלו בלבד מניין לרבות שאר המומים? תלמוד לומר 'מום' 'מום' ריבה"

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ד כותב שמומין הכתובים בתורה הם רק דוגמאות וכהן נפסל בכל מום שנראה בגוף. וז"ל "ולא המומין הכתובין בתורה בלבד הן שפסולין בכהנים אלא כל המומין הנראין בגוף שנאמר כל אשר בו מום מכל מקום ואלו הכתובים בתורה דוגמא הן". המהר"י קורקוס על אתר מבסס את דינו של הרמב"ם על הלימוד בבכורות לו א' עבור הרחבת המומין שפוסלים בהמה. הכלל גם נכון במומי כהן, משום שהגמרא משווה בין מומי בהמה וכהן. וז"ל "פרק על אלו מומין (בכורות לו) גבי בהמה אמאי? 'פסח ועור' (דברים טו: כא) כתיב! כתיב נמי כי 'יהיה בו מום' (דברים טו: כא) ואימא; 'כי יהיה בו מום' - כלל, 'פסח או עור' - פרט, כלל ופרט - אין בכלל אלא מה שבפרט, פסח ועור - אין, מידי אחרינא - לא כל מום רע' (דברים טו: כא) חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - מומין שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל - מומין שבגלוי ואינן חוזרין. ואימא: מה הפרט מפורש - מומין שבגלוי ובוטל ממלאכתו ואינו חוזר, אף כל - מומין שבגלוי, ובוטל ממלאכתו, ואינו חוזר; אלמה תנן נפגמה אזנו מן החסחוס ולא מן העור? 'כל מום רע' - ריבויא הוא ופרק מומין אלו (בכורות מג א') למדו אדם מבהמה מגזרה שווה דגרב גרב וילפת ילפת ליתן כל המומין שנאמרו בזה ושל זה בזה". ראוי לציין, למרות שלומדים אדם מבהמה והפוך, נראה בסימנים הבאים שרשימת המומין לא זהה בין בהמות וכהנים".

סעיף ב כהן נחשב כבעל מום בין אם מומו מזמן שנולד ובין אם מומו שבא אחר

כך.

כהן נחשב כבעל מום בין אם מומו מזמן שנולד ובין אם מומו שבא אחר כך משנה זבחים צח ב' שבעל מום קבוע ובעל מום עובר פסול לעבודה וכשר לאכילת קדשים. וז"ל המשנה "בעלי מומין,

בין בעלי מומין עוברין בין בעלי מומין קבועין - חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין". גמרא זבחים קב' א' מביא מספר ברייתות הלומדים פסולו של כהן שהיה תם ונולד לו מום ופסולו של כהן שנולד עם מום. וז"ל הגמרא "מנא ה"מ? דת"ר: 'כל זכר' (ויקרא ו:יא) - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה, הרי כבר נאמר: לחם 'א-להיו מקדשי הקדשים יאכל' (ויקרא כא:כב)! אלא לחלוקה. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, אי לחלוקה - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא תם ונעשה בעל מום, בעל מום מעיקרו מנין? ת"ל: 'כל זכר'. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעל מום; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, ואי לחלוקה - הרי כבר אמור, ואי לבעל מום מעיקרו - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא בעל מום קבוע, בעל מום עובר מנין? ת"ל: כל זכר. כלפי לייא? אמר רב ששת: איפוך. רב אשי אמר: לעולם לא תיפוך".

גירסא קצת שונה נמצא בספרא פרשת אמור פרשתא ג הלכה ב' "אשר יהיה בו מום" אין לי אלא שלא יהיה בו מום לאחר הדיבור כזיבה וכנגעים היה בו מום לפני הדיבור מנין תלמוד לומר 'אשר יהיה בו מום' אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום נולד בעל מום ממעי אמו מנין ת"ל אשר יהיה בו מום". מפרש רבינו הלל "אין לי - דפסול. אלא דנולד תמים וכו' - דיהיה משמע דיהיה השתא דהיינו דהוה תמים ונעשה בעל מום. נולד בעל מום מנין ת"ל אשר יהיה בו מום - דמריבויא דיהיה קא מרבי ליה נמי דנולד בו מום ממעי אמו". פירש הר"ש משאנץ על אתר "נולד בעל מום ממעי אמו מנלן - דסלקא דעתך כיון שממעי אמו נוצר במומו אין מום, תלמוד לומר 'אשר יהיה בו מום'". ראינו בסעיף הקודם שככה פוסק הרמב"ם.

סעיף ג כהן נחשב כבעל מום רק עבור מום שיש בו בזמן עבודתו.

כהן נחשב כבעל מום רק עבור מום שיש בו בזמן עבודתו ספרא פרשה אמור פרק ג הלכות ו-ז לומד שמכשירין כהן שמומו עבר ממנו. וז"ל הספרא "מום בו פרט לשעבר מומו, והלא דין הוא ומה אם בהמה שפסל בו אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן אם עבר מומה כשירה, אדם שהכשיר בו אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן אם עבר מומן לא יהיה כשר. (ז) לא אם אמרת בבהמה שהכשיר בה הכושי והגיחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים תאמר באדם שפסל בו את כל אילו אם עבר מומו לא יהיה כשר ת"ל מום בו פרט לשעבר מומו". רבינו הלל על אתר מתמצת את הלימוד "דכתיב 'מום בו' משמע כל זמן דמום בו לא יקרב פרט לשעבר מומו דכשר להקריב". משנה בכורות מג' א' "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". פירש רש"י בד"ה בין קבועין בין עוברין, שרק מום שיש לכהן באותו זמן פוסלו. וז"ל "כל זמן שהן בו". גם נמצא ברש"י על התורה בפירושו לויקרא כא:כא ד"ה מום בו "בעוד מומו בו פסול, הא אם עבר מומו כשר". הרמב"ם מכשיר כהן אחרי שעבר ממנו מומו. וז"ל בהלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ג "כל המומין כולן אחד שהיו בו מתחלת ברייתו ואחד שנולדו בו אחר כן בין עוברין בין שאינן עוברין הרי זה פסול עד שיעבורו".

סעיף ד מום קבוע ומום עובר פוסלים. מום קבוע זה מום עובר זה

סעיף ה קיים שלשה דרגות של מומים השייכים לכהנים, מום שפוסל בהמה וכהן,

מום שפוסל כהן ואינו פוסל בהמה, ומום שאינו ראוי משום מראית עין.

קיים שלשה דרגות של מומים השייכים לכהנים משנה בכורות מג' א' מסביר שמומים שיש בבהמה ישנו גם בכהן ובנוסף להם יש מומים השייכים לכהן שלא קיימים בבהמה. וז"ל המשנה "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם. ויתר עליהן: הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת, ובעלי חטרות - רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלין. הקרח - פסול, איזהו קרח - כל שאין לו שיטה של שער מוקפת מאוזן לאוזן, אם יש לו - הרי זה כשר". הגמרא לומד המקור לדין המשנה. הגמרא קורא למום שקיים רק אצל כהנים "שאינו שוה בזרעו של אהרן". וז"ל הגמרא "אמאי? והאיכא יבלת דלא כתיב באורייתא באדם! ותו, דק תבלול דלא כתיב בבהמה! מילף ילפי מהדדי, דתניא: באדם לא נאמר בו יבלת, בבהמה לא נאמר דק תבלול, מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה - ת"ל גרב גרב ילפת ילפת לגזירה שוה. מפני, דאי לא מפני איכא למיפרך: אדם מבהמה לא יליף - שכן היא עצמה קריבה לגבי מזבח, בהמה מאדם לא ילפא - שכן נתרבה במצות, לאיי אפנויי מפני; לכתוב רחמנא ילפת ולא בעי גרב, ואנא אמינא: ומה ילפת דלא

מאיסא - הוי מומא, גרב דמאס - לא כל שכן? גרב גרב דכתב רחמנא למה לי - לאפנויי. ולכתבינהו רחמנא כולהו בחד, וגרב וילפת הכא והכא, ולילפו מחדא! אהייא, בהי ליכתב רחמנא? אי כתב באדם - הוה אמינא, כל דפסול באדם - פסול בבהמה, קלוט וחוטין דליתנהו באדם - בבהמה נמי לא ליפסלו! ולכתוב רחמנא כולהו בבהמה - הוה אמינא, כל דפסול בבהמה - פסול באדם, גבן וחרוס דליתנהו בבהמה - באדם נמי לא ליפסלו! ולכתבינהו רחמנא כולהו בחד, והנך דליתנהו באידך - לכתוב רחמנא בבהמה, והנך דליתנהו באידך - לכתוב באדם וגרב וילפת הכא והכא, ולילפי מהדדי! אלא כתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא מוס באדם, מוס בקדשים, מוס בבכור? צריכא... יתר עליהן באדם. מנא ה"מ? א"ר יוחנן; דאמר קרא כל איש אשר בו מום מזרע אהרן - איש ששוה בזרעו של אהרן [ע"ב] מאי איכא בין מומא לשאינו שוה בזרעו של אהרן? ... מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? ... פירש רש"י ד"ה מומין אלו "האמורין בבכור פוסלין לכהן לעבודה". ד"ה אמאי "פסולין באדם". ד"ה והא יבלת "דלא כתיבא באדם". ד"ה וליכתבינהו רחמנא לכולהו "מומי או באדם או בבהמה". ד"ה איש השוה בזרעו של אהרן "הוא דבעי מומא הא אין שוה בזרעו של אהרן בלא מומא נמי מיפסיל". ובד"ה משום מראית העין, שדברים המאוסין לראות פסולין משום מראית העין. וז"ל "כגון הנך דקחשיב במתני' משום מראית העין שמאוסין לראות כגון שנשרו ריסי עיניו ושנטלו שיניו". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ה "שלשה מיני מומין הם, יש מומין שהן פוסלין הכהן מלעבוד והבהמה מליקר, ויש מומין שפוסלין באדם בלבד מלעבוד, ויש מומין שאין פוסלין אבל מפני מראית העין אמרו שכל כהן שיש בו אחד מהן אינו עובד". משמעות הדרגות האלו יובא בסימנים הבאים.

סעיף ו מום פנימי, טרפה פנימית ויוצא דופן לא פוסלים כהן.

מום פנימי, טרפה פנימית ויוצא דופן לא פוסלים כהן משנה בכורות מה ע"ב "אלו כשרין באדם ופסולין בבהמה: אותו ואת בנו, טריפה, ויוצא דופן". פירש הרמב"ם על המשנה "אותו ואת בנו, רוצה לומר שמותר לכהן ובנו לעבוד בזמן אחד, ואינו מותר להקריב אותו ואת בנו. וטרפה, אם נולדה בו מחלה הממיתה כנקיבת המרה והמעים וכיוצא בהן ממה שמנה באלו טרפות". פירש רב עובדיה מברטנורא על המשנה "אותו ואת בנו - אב ובנו כהן עובדים עבודה ביום אחד ובזמן אחד. ואין אותו ואת בנו בבהמה קרבין ביום אחד. וטריפה - שנולד בה אחד מסימני טריפות המנויין בפרק אלו טריפות, אינה קריבה על גבי המזבח. ויוצא דופן - שקרעו את אמו והוציאוהו חי. בבהמה, פסולה להקרבה, דכי יולד כתיב, פרט ליוצא דופן. ובכהן המקריב לא מפסיל בהכ"י. לימוד הדין נמצא בספרא פרשת אמור פרק ג הלכה ה "אשר מוס בו פרט לאותו ואת בנו וטרפה ויוצא דופן, והלא דין הוא ומה אם בהמה שהכשיר בו הכושי והגיחור והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים, פסל בה אותו ואת בנו וטרפה ויוצא דופן, אדם שפסל בו הכושי והגיחור והלבקן והקיפח והננס והחרש והשוטה והשיכור ובעלי נגעים טהורים אינו דין שנפסל בו אותו ואת בנו וטרפה ויוצא דופן תלמוד לומר 'אשר מוס בו' מוס פרט לאותו ואת בנו וטרפה ויוצא דופן". הברייתא לומדת שטרפה אינה פוסלת משום שלא נחשבת כמום.

מום פנימי ספרא פרשת אמור פרשת ז הלכה זא לומד מפסוק שמתאר מומי אדם שמום פנימי שאינו מטריף, לא פוסל בהמה להקרבה. וז"ל הספרא "שבור מה תלמוד לומר לפי שנאמר 'שבר יד או שבר רגל, שיכול אין לי אלא שנשברה ידו או שנשברה רגלו, מנין לרבות שבר זנב, תלמוד לומר או שבור, או יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד, או שבר רגל, מה אילו מיוחדים שמומן בגלוי ואין חוזרים יצא שבר צלע שאין מומו בגלוי". תוספתא בכורות פרק ד הלכה ד מביא פסוק אחר ממומי אדם ללמד שרק מוס בגלוי פוסל ולא מום פנימי. וז"ל התוספתא "איזהו פסול כל שהכסלים יוצאין נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום שנאמר 'עור ופסח' מה עור ופסח המיוחדין מום שבגלוי ואין חוזר".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ז מביא הלימוד שנמצא בספרא ומוסיף הכשרתו של טרפה. וז"ל "אין פוסל באדם אלא מומין שבגלוי, אבל מומין שבחלל הגוף כגון שניטל כוליתו של אדם או טחול שלו או שניקבו מעיו אף על פי שנעשה טרפה עבודתו כשירה שנאמר 'שבר רגל או שבר יד' מה אלו בגלוי אף כל בגלוי". הכסף משנה מתייחס דינו של הרמב"ם לתוספתא ומשנה וז"ל "בתוספתא פרק ד' היה בו מום מבפנים אינו מום שנאמר עור ופסח מה עור ופסח המיוחדין מום שבגלוי ואינו חוזר ובכורות מ"ה: במשנה אלו כשרים באדם ופסולים בבהמה אותו ואת בנו וטריפה". והמהר"י קורקוס לומד מהמשנה וספרא בפרשת ז. וז"ל "בכורות מה: משנה אלו

כשרים באדם ופוסלים בבהמה טריפה וכו' והכוונה טרפות שאינו בגלוי. ונתבאר גם בתורת כהנים פרשת אמור ז:יא".

סימן כ איסור עבודה עובר כהן בעל מום

סעיף א כהן בעל מום אסור בעבודה. לפי הרמב"ם בעל מום קבוע ובעל מום עובר נחשבים כשתי איסורים, ולפי הרמב"ן נחשב כאיסור אחד.

כהן בעל מום קבוע אסור בעבודה כתוב בתורה "איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו. [יח] כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרס או שרוע" (ויקרא כא:ז-יח). רש"י מפרש במקום ד"ה לחם א-להיו "מאכל אלהיו, כל סעודה קרויה לחם, כמו (דניאל ה א) עבד לחם רב". **משנה** בכורות מג א' פוסל כהן בעל מום לעבודה, בין מום קבוע ובין מום עובר. וז"ל המשנה. "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". וכן **במשנה** זבחים צח ב' "בעלי מומין, בין בעלי מומין עוברים בין בעלי מומין קבועין - חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין". **ספרא** פרשת אמור פרשתא ג הלכה ה לומד את האיסור עובר שתי סוגי בעל מום. וז"ל הספרא "אשר בו מום" אין לי אלא בעל מום קבוע בעל מום עובר מניין? תלמוד לומר 'כל איש בו מום'. האם הספרא מלמד שיש איסור אחד עם שתי מרכיבים או שבעצם ישנו שתי איסורים נפרדים?

רמב"ם מחלק את הענין לשתי איסורים, איסור אחד עובר בעל מום קבוע ואיסור אחר עובר בעל מום עובר. ספר המצוות לא תעשה סימן ע מתאר בעל מום קבוע "והמצוה השבעים היא שהזהיר בעל מום שלא לעבוד והוא אמרו יתעלה (ויקרא כא:ז) 'איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב'. רוצה לומר לא יקרב לעבודה". וסימן עא מתאר איסור בעל מום עובר "והמצוה הע"א היא שהזהיר בעל מום עובר שלא לעבוד כל זמן שהמום ההוא בו. כמו הגרב והילפת והדומה להם מן המומין העוברים. והוא אמרו יתעלה (שם כא יח) 'כי כל איש אשר בו מום לא יקרב'. ולשון ספרא איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין תלמוד לומר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב". חילוק לשתי מצוות גם נמצא **במשנה** **תורה** הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א-ב "ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה, שנאמר אשר יהיה בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה...[ב] וכן בעל מום עובר שעבד פסל ולוקה שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לבעל מום עובר".

חלוקה לשתי מצוות גם נמצא **בחינוך**. איסור עבודת בעל מום קבוע נמצא במצוה רעה "שלא יעבוד כהן בעל מום. שלא יעבוד כהן בעל מום בעבודת בית המקדש, שנאמר [ויקרא כא:ז] 'איש מזרעך לדורות אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם א-להיו', כלומר לא יקרב לעבודה, כי כל עניני מאכל קרוי לחם בהרבה מקומות. ומום זה ענינו מום קבוע, שכן פירשו בספרא, אשר יהיה בו מום לא יקרב, אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין, תלמוד לומר באותה פרשה [פסוק יח] 'כל איש אשר בו מום לא יקרב'. ואיסור בעל מום עובר נמצא במצוה רעו "שלא יעבוד כהן בעל מום עובר. שלא יעבוד כהן בעל מום עובר, שנאמר [ויקרא כא:כא] 'כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש', כל ריבויא הוא, ומרבה אפילו מום עובר. כי בתחילה יזהיר על מום קבוע, והייתי סבור שהוא מותר לעבוד במום עובר שהוא קל ממנו, לפיכך הזהיר גם על העובר". החינוך הביא פסוק אחר עובר לימוד של בעל מום עובר מהפסוק שהביא במצוה רעה בשם הספרא.

מנגד **הרמב"ן** על ספר המצוות טוען שבעצם יש מצוה אחד, והספרא מלמד לנו שמום עובר משלים את איסור עבודת כהן בעל מום. וז"ל "כתב הרב והמצוה שבעים ואחת שנמנע בעל מום עובר מן העבודה כל זמן שהמום ההוא יהיה בו ולשון ספרא אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל איש אשר בו מום לא יקרב. ואני אומר שהמניעה הזו עם הקודמת לה מצות לא תעשה אחת והיא שמנעו הכתובים כל בעל מום מן העבודה ובארו שכל המומין במניעה הזאת ושניהם יחד להשלים הדין בענין הזה כמאמר הרב בלאוין [סט] שאמר 'אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש'. ואם כדעתנו זאת ימנה עוד מניעות רבות בזה שכך אמרו עוד בספרא אשר יהיה בו מום אין לי אלא שהיה בו מום לאחר הדבר כזיבה ונגעים היה בו מום לפני הדבר מניין ת"ל אשר בו

מוס. אבל הכל לתשלום הענין הוא". גם הסמ"ג מביא את איסור העבודה כלאו אחד. וז"ל בלאוין סימן שח "שלא יעבוד כהן עבודה אם הוא בעל מוס שנאמר (ויקרא כא: יז) 'איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מוס לא יקרב' ... תניא בתורת כהנים (שם ה"ה) אין לי אלא מוס קבוע מוס עובר מניין תלמוד לומר אשר בו מוס". מגילת אסתר מנסה להגן על הרמב"ם שהדבר תלוי בשאלת איסור תורה עבור כניסת בעל מוס. וז"ל "נראה לי שהנכון כדברי הרב שמנאם שתיים וזה כי לאו הראשון שכתבנו הוא מניעה על הכניסה וזה הלאו הוא מניעה על העבודה. אמנם הרמב"ן הולך לשיטתו שסובר כי הלאו הראשון שכתבנו הוא לאו על העבודה כי בכניסה בלבד לא יתחייב, וכבר הכרעתי כדעת הרב"¹.

סעיף ב איסור עבודה עבור בעל מוס הוא לכל עבודה.

איסור עבודה עבור בעל מוס הוא לכל עבודה ספרא אמור פרשתא ג הלכות ג-ד "לא יקרב להקריב לחם א-להיו" אין לי אלא תמידים שהם קרוים לחם שנאמר *את קרבני לחמי לאישי* ושאר כל הקרבנות מניין ת"ל שוב לחם מניין לרבות את הדם תלמוד לומר להקריב ואומר ויקריבו בני אהרן את הדם אליו. (ד) מניין אימורי חטאת ואמורי אשם ואמורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים מניין ת"ל לא יגש להקריב מניין הקומץ והלבונה והקטורת ומנחת כהנים ומנחת כהן משוח ומנחת נסכים תלמוד לומר לא יגש להקריב מניין היציקות והבלילות והתנופות וההגשות והקמיצות והקטורות והמליקות והקבלות וההזיות ת"ל *לא יגש להקריב*. פירש על אתר *ר"ש משאנץ ד"ה* שאר קרבנות ציבור מניין "מוספין ושעירי רגלים". ד"ה ת"ל שוב לחם "מוס בו את לחם א-להיו לא יגש להקריב". ד"ה מניין היציקות וכו' "וכן הפתיתות והמליחות ולא חש להזכיר" ד"ה ת"ל ולא יגש להקריב "כולל כל הקרבנות שעל המזבח לאפוקי עבודות בחוץ שכשרות בכהן בעל מוס, כגון השקאת סוטה עגלה ערופה וטהרת מצורע ונשיאת כפים. ההיא דקחשיב הכא הקמיצות וההקטורות שיגרא דלישנא הוא, שהרי כבר מינינוהו לעיל". ד"ה וההזאות "בהזאת דם עוף אי נמי בהזאת לוג שמן של מצורע". פירש על אתר **ראב"ד** ד"ה ומניין אימורי חטאת ואשם וכו' "דאי מלחם אימא עולה דומיא דתמיד אבל אימורין אימא נשתרו בבעל מוס ת"ל *לא יגש להקריב*".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה, שנאמר *אשר יהיה בו מוס לא יקרב*, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה". **כסף משנה** על אתר "ומה שכתוב מפי השמועה למדו שאזהרה זו לא יקרב לעבודה. בתורת כהנים *לא יקרב להקריב לחם א-להיו* אין לי אלא תמידין שהם קרויים לחם שנאמר *את קרבני לחמי לאישי* שאר כל הקרבנות מניין ת"ל שוב לחם מניין לרבות את הדם ת"ל *להקריב* ואומר *ויקריבו בני אהרן את הדם אליו*. ואם תאמר מה צורך ללמוד מפי השמועה שאזהרה זו לא יקרב לעבודה הרי מפורש הוא בכתוב *אשר בו מוס לא יקרב להקריב לחם א-להיו* ואפשר דהכי קאמר מפי השמועה למדו שאזהרה זו לכל מין קרבן ולדם כדיליף לה מקרא בתורת כהנים שכתבתי בסמוך, ועוד יש לומר דקרא כתיב בתר הכי *כי כל איש אשר בו מוס לא יקרב* והוה אמינא דעל קריבה למזבח לבד חייב אף על פי שלא עבד לכך הוצרך ללמוד מפי השמועה שאינו כן". מהר"י **קורקוס** על אתר נותן מספר הסברים לביטוי של הרמב"ם כאן של 'מפי השמועה'. כלומר, מפי השמועה לומדים איסור עבודת בעל מוס לגבי שאר הקרבנות ועבודות. וז"ל "ואם כן מה זה שכתב ומפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא יקרב לעבודה כיון דקרא בהדיא כתיב. ואפשר שכתב כן למה שאמרו בספרא אמור ג: ג-ד ... וזהו שכתב רבנו מפי השמועה כו' כלומר אף על פי שהכתוב אמר לא יקרב ונראה שכולל הכל מפי השמועה למדו שאינו אלא לעבודה ובמה שהוא עבודה דוקא מייירי דומיא דלחם כאשר נתבאר. אי נמי דלא תימא דוקא תמידין דהיינו לחם דמפי השמועה למדו דלא יקרב פירושו לעבודה בין תמידין בין שאר כל הקרבנות. אי נמי יש לומר דלא תימא להקריב הקרבן הוא שהוזהר אבל על שאר עבודה לא הוזהר קא משמע לן דלהקריב לאו דוקא הקרבה גופה, אלא כל עבודה קרי הקרבה. וכן בספר מניין המצות מצות ע' שנאמר לא יקרב להקריב רוצה לומר לעבוד. נראה שכוונתו דלהקריב לאו דוקא אלא הוא הדין כל עבודה מעבודת המקדש ... אי נמי יש לפרש שהייתי אומר דלא יקרב להקריב היינו שלא יביא קרבן כמו *אדם כי יקריב מכס* שפירושו אשר יקדיש וכאשר כתב גבי מקדיש בעלי מומין דיליף לה מדכתיב *כל אשר*

¹ דבריו לא מובן לי, הרי להרמב"ם ישנו סך הכל שלשה איסורים והמגילת אסתר מדבר על שתיים.

בו מום לא תקריבו ואיתא בספרא אמור ז ולאפוקי מההיא כתב כאן שמפי השמועה למדו שלא יקרב לעבודה קאמר קרא".

סעיף ג כהן בעל מום פסול לתרומת ולהוצאת הדשן.

כהן בעל מום פסול לתרומת ולהוצאת הדשן גמרא יומא כג ב' מביא ברייתא שר' אליעזר דורש את הפסוקים שהוצאת הדשן מחוץ למקדש כשר בכהן בעל מום, והחכמים חולקים. בנוסף, לפי ריש לקיש עצם הרמת הדשן אינו נחשב כעבודה וכשר בכהן בעל מום, ורבי יוחנן חולק. "תנו רבנן: ופשוט... ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן" (ויקרא ו:ד) - שומעני כדרך יום הכפורים, שפושט בגדי קודש ולובש בגדי חול. תלמוד לומר: ופשוט את בגדיו ולבש בגדים אחרים - מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט, מה להלן בגדי קודש - אף כאן בגדי קודש. אם כן מה תלמוד לומר אחרים - פחותין מהן. רבי אליעזר אומר: אחרים והוציא - לימד על הכהנים בעלי מומין שכשרין להוציא הדשן. אמר מר: אחרים - פחותין מהן, כדתנא דבי רבי ישמעאל. דתנא דבי רבי ישמעאל: בגדים שבשל בהן קדרה לרבו - לא ימזוג בהן כוס לרבו. אמר ריש לקיש: כמחלוקת בהוצאה - כך מחלוקת בהרמה. ורבי יוחנן אמר: מחלוקת בהוצאה, אבל בהרמה - דברי הכל עבודה היא". פירש רש"י ד"ה אחרים והוציא לימד על הכהנים בעלי מומין "האי אחרים אכהן קאי, כלומר כהנים שהן אחרים, מרוחקים משאר עבודות - כשירין לעבודה זו". ד"ה כמחלוקת בהוצאה "כשם שרבי אליעזר מכשיר בעלי מומין להוצאה, כך מכשירין להרמה". **תוספות** על אתר בד"ה יש עבודה שכשרה בשתי כלים מסביר שגם לתנא קמא הוצאת הדשן אינו נחשב כעבודה, ובכל זאת פסול משום שנחשב כזר ואסור להגיש למזבח. וז"ל "וקשה לי לריש לקיש דמוכח דלאו עבודה היא מדלא אצרכה קרא ארבעה כלים א"כ למה לי קרא לרבי אליעזר להכשיר בעלי מומין ומאי טעמא דתנא קמא דפסל בעלי מומין להוצאה ויש לומר משום דבעל מום חשיב כמו זר דס"ד אמרנא וכי תעלה על דעתך שזר ובעל מום קריבים לגבי המזבח ולהכי צריך קרא לר"א והיינו טעמא דתנא קמא דפסל".

מתוך הראשונים קיים שתי דעות האם לפי ריש לקיש גם החכמים יסכימו שכהן בעל מום כשר להרמת הדשן. **ריטב"א** על אתר ד"ה אם כן "רבי אליעזר אומר אחרים והוציא לימד על כהנים בעלי מומין שכשרים להוצאת הדשן. פי' דסבירא ליה דכי כתיב אחרים אוהוציא קאי, שיהא כהן המוציא את הדשן כהן אחר כלומר אפילו בעל מום, ולפום פשטא משמע דבהא פליג רבי אליעזר על תנא קמא, אבל מודה הוא דבעינן בגדי קדש מהיקשא דלעיל, אבל בנמוקי הרב החסיד ז"ל פירש דכיון דמכשר לה בכהנים בעלי מומין אין להצריך בה בגדי קדש, שאי אפשר שלא תהא הוצאת הדשן גריעא מתרומת הדשן, ומה שאמרו לקמן כמחלוקת בהוצאת הדשן כך מחלוקת בהרמה, אינו אלא לענין הכשר בעלי מומין בלחוד כדפירש רש"י ז"ל".

ידוע הכלל שהלכה כרבי יוחנן נגד ריש לקיש, ולפיו בעל מום יפסל להוצאת הדשן וכל שכן להרמתה. וכן פסק **הרמב"ם** "ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה, אין בעלי מומין מוציאין אותו". **כסף משנה** "יומא כג ופסק כתנא קמא אליבא דר' יוחנן". מהר"י **קורקוס** "והוא מחלוקת תנא קמא ורבי אליעזר (יומא כג ב') והלכה כתנא קמא דדריש 'אחרים' אבגדים כלומר פחותים מהראשונים ולאיו הכהנים קאיכר' אליעזר. גם שם נתבאר שאינה עבודה אלא ההרמה לבד אבל הוצאה אינה עבודה ואף על פי כן אין בעלי המומין מוציאין אותה. וכן נתבאר שם בתוספות שם לת"ק אינה עבודה".

סעיף ד לכאורה בעל מום כשר לשחיטת קדשים.

לכאורה בעל מום כשר לשחיטת קדשים משנה זבחים לא ב' מביא כלל שפסולי עבודה כשרים בשחיטת קדשים. וז"ל המשנה "כל הפסולין ששחטו - שחיטתן כשרה, שהשחיטה כשרה בזרים, ובנשים, ובעבדים, ובטמאים, ואפילו בקדשי קדשים, ובלבד שלא יהיו טמאים נוגעין בבשר. לפיכך הן פוסלין במחשבה". למרות שהמשנה לא מונה באופן מיוחד בעל מום, משמע שיוכלל באלו שכשרים בשחיטה. וכן משמע **ברמב"ם** הלכות פסולי המוקדשין פרק א הלכה א "כל הפסולין לעבודה מותרין לשחוט קדשים לכתחלה ואפילו קדשי קדשים". אם פסול עבודה שוחט לכתחלה או בדיעבד נמצא בסימן ג סעיף ט.

סעיף ה כהן בעל מום העובד חייב מלקות.

כהן בעל מום העובד חייב מלקות ספרא פרשת אמור פרק ג הלכה יא מביא מחלוקת של תנאים בענין עונשו של כהן בעל מום שעובד. וז"ל הספרא "ומנין שבעל מום במיתה, רבי יהודה אומר נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול מה חילול שנאמר להלן מיתה אף כאן מיתה, וחכמים אומרים אין בעל מום במיתה אלא באזהרה". פירש **רבינו הלל** "אין בעל מום במיתה אלא באזהרה דדרישי לה להאי קרא דכתיב *זמתו בו כי יחללו*" (ויקרא כב:ט) *זמתו בו* דהיינו בקודש דתרומה ולא

באחר, דהיינו כהן בעל מום ששימש לא מיחייב במיתה אלא באזהרה משום דכתיב **אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש וגו'** והכי מפרש בסנהדרין פד"י. **גמרא** סנהדרין פד א' מביא אותו מחלוקת "בעל מום, רבי אומר: במיתה, וחכמים אומרים: באזהרה. מאי טעמא דרבי? דכתיב **אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם** (ויקרא כא: כג) ויליף חילול חילול מתרומה, מה להלן במיתה - אף כאן במיתה. - ונילף חילול חילול מנוטר, מה להלן בכרת - אף כאן בכרת! - מסתברא מתרומה הוה ליה למילף, שכן: פסול הגוף מפסול הגוף. - אדרבה, מנוטר הוה ליה למילף, שכן: קודש, פנים, פיגול, ונוטר! אלא: מטמא ששימש גמר: פסול הגוף מפסול הגוף, קודש, פנים, פיגול ונוטר, מקודש פנים פיגול ונוטר. ורבנן: אמר קרא **בו** - ולא בבעל מום". **פירש רש"י** ד"ה **מר קרא בו** "בתרומה במיתה, דכולהו נמי מיניה גמרי ואתא בו למיעוטא ולא בעל מום, ומסתברא בעל מום הוא דקא ממעט ולא טמא וטבול יום שהן פסול טומאתן במיתה". **היד רמה** על אתר מסביר את הלימוד של החכמים קצת אחרת מרש"י, וז"ל "ורבנן דאמרי באזהרה מ"ט אמר קרא גבי תרומה ומתו בו בו ולא בבעל מום ששימש וכי תימא אי הכי האוכל את הטבל וטמא וטבול יום ששימשו נמי הא ילפי חילול [חילול] מתרומה לענין מיתה ומה ראית להביא האוכל את הטבל וטמא וטבול יום ולהוציא בעל מום מרבה אני את אלו שכן חילול דרבים מחילול דרבים ומוציא אני בעל מום שכן חילול דיחיד מחילול דרבים ורבינו שלמה ז"ל פי' דהיינו טעמא דממעט בעל מום ולא ממעט טמא וטבול יום [משום דהנין] הוי פיסול טומאה דומיא דכהן טמא שאכל תרומה טהורה דכתיב ביה ומתו בו כי יחללוהו משא"כ בבעל מום ולא מילתא היא דהא תינח טמא וטבול יום אלא טבל מאי איכא למימר אלא מסתברא כדפרישית".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו' כותב שלשה פעמים שחייב מלקות. בהלכה א' לגבי בעל מום שנכנס למקום שאסור לו וגם עבור בעל מום קבוע שעובד "ואם עבר ונכנס לוקה אף ע"פ שלא עבד, ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה". לא ברור למה הרמב"ם משתמש בלשון **לוקה אף על העבודה**. בהלכה ב' הרמב"ם אחרי איסור עבודת בעל מום עובר, הרב חוזר שכל בעל מום לא חייבים מיתה, אלא מלקות. וז"ל "ואין בעלי מומין שעבדו במיתה אלא במלקות בלבד". לא ברור למה הרמב"ם מתייחס לדעת שנדחה, מצב נדיר במשנה תורה². **כסף משנה** על אתר "ואין בעלי מומין שעבדו במיתה אלא במלקות בלבד. בסנהדרין פד א' ובתורת כהנים פלוגתא דרבי וחכמים ופסק כחכמים". עבור בעל מום שנכנס לאזור אסור, כנראה שלשונו בספר המצוות לא תעשה סט, מחייב מלקות לכל סוגי בעלי מום, בין עובר וקבוע. וז"ל "וכל זמן שיכנס אחד מהם מן המזבח ולפנים שלא לעבודה לוקה". **החינוך** מצוה רעה גם מביא שכהן בעל מום העובד חייב מלקות ולא מיתה, ומתחיל לחלק בין סוגי מומים. וז"ל "וכהן העובר על זה ועבד והוא בעל מום, אם הוא מן המומין הפוסלים באדם ובהמה בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד חייב מלקות. וכן אמרו בספרא, אין בעל מום במיתה אלא באזהרה. ואם הוא מן התשעים מומין המיוחדין באדם אף על פי שהוא לוקה לא חילל עבודתו. ואם הוא מן המומין שפסלותן אינו אלא מפני מראית העין אינו לוקה, ועבודתו כשרה". ובמצוה רעו בענין בעל מום עובד חוזר על החיוב מלקות. וז"ל "עבר ועבד במום עובר במזיד לוקה".

סעיף ו' יש אומרים שכהן בעל מום חייב מלקות רק על ארבע העבודות שזר חייב עליהם מיתה, ויש אומרים שחייב מלקות עבור כל עבודה שזר פוסל בהם.

י"א שכהן בעל מום חייב מלקות רק על ארבע העבודות שזר חייב עליהם מיתה המשנה בזבחים קיב ב' מתאר את העבודות שלא חייבים עליהם כהן פסול. וז"ל המשנה "המעלה מבשר חטאת, מבשר אשם, מבשר קדשי קדשים, מבשר קדשים קלים, ומותר העומר, ושתי הלחם, ולחם הפנים, ושירי מנחות, והיוצק, והפזות, והבולל, והמולח, והמניף, והמגיש, והמסדר את השולחן, והמטיב את הנרות, והקומץ, והמקבל דמים, בחוץ - פטור, ואין חייבין עליו לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום שלא רחץ ידים ורגלים". **רש"י** ד"ה אין בהן משום זרות, מפרש מה הן העבודות שכן חייבים עבורם "חיוב מיתה כל הנך הקטורות בדבר שדרכן לאכול לאו הקטרה נינהו וכל הנך עבודות הואיל ויש אחריהן עבודה אין זר חייב עליה מיתה כדאמרינן ביומא כד א' עבודת מתנה ולא עבודת סילוק עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה". בסימן

² אפשר להציע שלימודו של רבי יוטר נראה, אלא לא פוסקים כדעת המיעוט או בגין שיטתו שהנכנס למקום אסור חייב מלקות היה יוטר נראה שעובד בפועל יתחייב מיתה, במקביל לדינו של זר.

ג נלמד שזר המקריב חייב מיתה על ארבע עבודות זריקה, הקטרה, ניסוך היין וניסוך המים. במשנה זבחים לא נמנה כהן בעל מום כאחד הפסולים שחייב רק עבור ארבע עבודות אלו. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ט הלכה י מתייחס למה שמושט מהמשנה בזבחים. וז"ל "הטמא ובעל מום ושלא רחוק ידיים ורגלים ששימש במקדש אינן חייבין אלא על עבודות שהזר חייב עליהן מיתה ועל שאר העבודות באזהרה". **כסף משנה** על אתר מביא ומסכים עם המהר"י **קורקוס** ומסבירים את הרמב"ם שחייבים מלקות רק על ארבע העבודות אלו. וז"ל "וכתב עוד ובעל מום לא הוזכר במשנה ורבינו הזכירו אפשר שסובר רבינו דלאו דוקא נקט במתני' הני אלא הוא הדין לכל חיוב שחייבין משום עבודה שאין חיוב אלא בעבודה תמה ובעבודת מתנה דילפינן מזר דחד טעמא הוא וגם בבעלי מום כתיב ואל המזבח לא יקרב והיינו לעבודה כמו שנתבאר ודין כולם שוה דמאי שנא עד כאן לשונו [של מהר"י קורקוס]"³.

ויש אומרים שחייב מלקות עבור כל עבודה שזר פוסל בהם ספרא בפרשת אמור פרשתא ג הלכה ד לומד שבעל מום שעושה פעולה שאינו עבודה לא חייב. וז"ל הספרא "מניין היציקות והבלילות והתנופות וההגשות והקמיצות והקטרות והמליקות והקבלות וההזיות ת"ל לא יגש להקריב יכול יהיו חייבים על כולם תלמוד לומר לחם מה לחם מיוחד שהוא משום עבודה יצאו אילו שאינו משום עבודה". פירוש המיוחד להראב"ד על אתר "אי נמי לחם אשה אף כל שהוא עבודה יצאו היציקות והבלילות והתנופות וההגשות שאינן עבודה שהרי אם לא יצק ולא בלל ולא הניף ולא הגיש כשרה, כדאיתא במנחות יח ב". המבי"ט **בקריית ספר** מסביר את הרמב"ם בהל' ביאת המקדש ט: שבעל מום חייב מלקות עבור כל עבודה שזר חייב בו מיתה או מלקות. וז"ל "ובעל מום נמי לא לקי אלא על עבודות שהזר חייב מיתה או מלקות דמה שאינו חייב זר לא הויא עבודה"⁴. עיין סימן א' בענין חובת כהן עבור יציקות, בלילות, הגשות ותנופות.

סעיף ז כהן בעל מום פוסל את הקרבן כאשר המום שיש לו פוסל באדם ובהמה.

כהן בעל מום פוסל את הקרבן אם המום שיש לו פוסל באדם ובהמה משנה בכורות מג א' "מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם". פירש רש"י ד"ה מומין אלו "האמורין בבכור פוסלין לכהן לעבודה". כלומר, פגם בגוף שמוגדר כמום בבהמה, כהן שיש בו אותו מום נפסל מעבודה. הגמרא בעמוד ב' מביא מקור לדין שכהן בעל מום פוסל קרבן שהוא מקריב. וז"ל הגמרא "מאי איכא בין מומא לשאינו שוה בזרעו של אהרן? איכא משום אחולי עבודה, מומא - מחיל עבודה, דכתיב 'מום בו ולא יחלל' (ויקרא כא:כג)". **ספרא** פרק ג הלכה יא מביא כמקור המשך הפסוק שמואב בבבלי, "ומנין אם עבד עבודתו פסולה תלמוד לומר 'ולא יחלל את מקדשי'". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "ואם עבד במקדש פסל וחילל עבודה ולוקה אף על העבודה, שנאמר אשר יהיה בו מום לא יקרב, מפי השמועה למדו שאזהרה זו שלא יקרב לעבודה". ובהלכה ו "כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובהמה ועבד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה".

סעיף ח מום פוסל בין אם הכהן ידע בזמן העבודה שהוא בעל מום ועבד במזיד ובין אם הכהן לא ידע שיש בו מום ועבד בשוגג ואז נודע לו.

מום פוסל בין אם הכהן ידע בזמן העבודה שהוא בעל מום ועבד במזיד ובין אם הכהן לא ידע שיש בו מום ועבד בשוגג ואז נודע לו משנה תרומות פרק ח משנה א שאפילו אם נודע לו לאחר שעבד שהוא בעל מום, הקרבן נפסל בדיעבד. וז"ל המשנה "נודע שהוא בעל מום עבודתו פסולה". מפרש **הרמב"ם** על המשנה "בעל מום שעבד עבודתו פסולה, שעליו אמר ה' 'מום בו לא יקרב'". **ירושלמי** על אותו משנה מחדד את הנקודה ומסבירו משום שהפסול הוא בגוף הכהן, "א"ר עקיבא למה זה דומה לעומד על גבי המזבח ונודע שהוא בעל מום שעבודתו פסולה ... ובעל מום פסולו בגופו".

³ משנה למלך הל' תמידין ומוספין ב: מעלה הוה אמינא שבעל מום מותר בשאר העבודות, אלא למסקנא שכל העבודות אבורים מדאורייתא עבור בעל מום, וחייבים מלקות רק עבור ארבע העבודות שזר חייב עליהם מיתה.

⁴ מחלוקת בהבנת הרמב"ם תלוי בהבנת הביטוי "ועל שאר העבודות באזהרה", אם מדובר על זר או בעל מום.

גמרא בבלי קידושין סו ב' מעביר לימוד שעבודת כהן שנודע לו שהוא בעל מום פוסל בדיעבד. וז"ל הגמרא "בעל מום דעבודתו פסולה מנלן? אמר רב יהודה אמר שמואל, דאמר קרא: לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והא שלום כתיב! אמר רב נחמן: וי"ו דשלום קטיעה היא". פירש רש"י ד"ה ובעל מום דעבודתו פסולה מנלן "אם עבד בשוגג דאילו במזיד כתיב (ויקרא כא) **אך אל הפרוכת לא יבא וגו'** ולא יחלל את מקדשי אלא עבד בלא ידיעה מנלן דלא מכשרינן ליה מהאי קרא **ידוהיתה לו ולזרעו אחריו**". ד"ה הנני נותן לו "לעיל מוהיתה לו כתיב אלמא בשלימים הוא דאכשר". **מאירי** על אתר "בעל מום שעבד אפילו בשוגג עבודתו פסולה בין מום קבוע בין מום עובר במה דברים אמורים במום הפוסל באדם מלהקריב ובבהמה מליקרב". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ו "כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובבהמה ועבד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה".

סעיף ט כהן שאינו שווה בזרעו של אהרן אינו פוסל את הקרבן. לפי הרמב"ם כהן העובד נלקה ולפי רש"י עובר בעשה.

כהן שאינו שווה בזרעו של אהרן אינו פוסל את הקרבן כפי שראינו בסימן הקודם, מום שקיים אצל כהנים ולא אצל בהמות נקרא שאינו שווה בזרעו של אהרן. **גמרא** בכורות מג ב' "מאי איכא בין מומא לשאינו שווה בזרעו של אהרן? איכא משום אחולי עבודה, מומא - מחיל עבודה, דכתיב **מום בו ולא יחלל**" (ויקרא כא:כג), שאינו שווה בזרעו של אהרן - לא מחיל עבודה. מאי איכא בין שאינו שווה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? איכא בינייהו עשה". פירש רש"י שעבודתו אינו נתחלל אלא שהכהן עבר בעשה. וז"ל בד"ה מאי איכא "בין כהן הנפסל במום גמור לכהן הנפסל משום שאין שווה בזרעו של אהרן דהיינו כילון וליפתן וכל הנך". ד"ה עשה "מי שאינו שווה בזרעו של אהרן עובר בעשה אם עבד דהכי משמע הווה בזרע אהרן הוי כהן ויעבוד שאינו שווה לא יעבוד ולא הבא מכלל עשה עשה". פירש **רבינו גרשום** "איכא בינייהו עשה. דכתיב מזרע אהרן הכהן מי שווה בזרעו של אהרן ראוי לעבודה ושאינו שווה אין ראוי לעבודה והיינו לאו הבא מכלל עשה עשה".

לעומת זאת, **הרמב"ם** כותב שלמרות שהעבודה אינה נתחללה, הכהן עבר על לא תעשה ולוקה. ז"ל "כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובבהמה ועבד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה, וכל מי שיש בו מום מן המומין המיוחדין לאדם ועבד אף על פי שהוא לוקה לא חילל עבודתו, ואם היה בו דבר מדברים שהם מפני מראית העין אינו לוקה ועבודתו כשירה". מהר"י **קורקוס** מסביר שהיה נמצא גירסא אחרת אצל הרמב"ם. כמה הסברים מוצעים, ובאחד מהם קורא למום באדם ובהמה כמום גמור. וז"ל "בכורות מג יתר עליהם באדם וגו' מנא הני מילי דאמר קרא כל איש אשר בו מום מזרע אהרן איש שווה בזרעו של אהרן מאי איכא בין מומא לשאינו שווה בזרעו של אהרן, איכא אחולי עבודה מומא מחיל עבודה דכתיב בו ולא יחלל משום אינו שווה בזרעו של אהרן לא מחיל מאי איכא בין אינו שווה למשום מראית העין עשה עד כאן. כך נראית גרסת רש"י שכתב דאינו שווה עובר בעשה שהכי משמע קרא הווה בזרעו של אהרן עובד שאינו שווה בזרעו של אהרן אינו עובד, ולא הבא מכלל עשה עשה. כי הוא מפרש הפסוק **דכל איש אשר בו מום מזרע אהרן לא יעבוד** פירוש כשהוא שווה בזרע אהרן אז אני מצריך שיהיה בו מום כדי לפסלו ואם אין בו מום עובד אבל אם אינו שווה בלא מום נמי אינו עובד וזהו לאו הבא מכלל עשה. אבל רבנו כתב שיש בהן מלקות, נראה שהוא גורס איכא בינייהו מלקות. וכך פירוש הפסוק לדעתו **כל איש אשר בו מום או שיש בו** גריעות דבר השייך לשווי זרעו של אהרן. אי נמי אשר בו מום היינו שיש שיש בו מום במומין אשר שייכים בבהמה ונקרא מום לגבי בהמה ומזרע אהרן פירוש הנוספים באדם שאינו שווה לזרע אהרן ועל שניהם הוא אומר שלא יעבוד. אבל לגבי חלול לא הזכיר אלא מום בו לא יחלל ולא הזכיר שם גריעות השייך לשווי לזרע אהרן ולכך אינו מחלל אלא מום גמור דהיינו מה שנקרא מום בהמה. ויש ראייה לשטת רבנו ממה שאמרו מאי איכא בין מומא לאינו שווה בזרעו של אהרן אחולי עבודת מוכח דבשאר דברים שוים הם ומלקא נמי לקי ... ודאי מוכח דאחולי הוא דלא מחיל אבל מלקא לקי. וגם מה שאמרו דכתיב מום בו לא יחלל מוכיח כן דאם איתא דמכלל עשה הוא דאתי לא היה צריך לזה".

סעיף י כהן שאין בו דבר משום מראית עין אינו פוסל את הקרבן ואינו עובר על איסור תורה.

כהן שאין בו דבר משום מראית עין אינו פוסל את הקרבן ואינו עובר על איסור תורה גמרא בכורות מג ב' "מאי איכא בין שאינו שוה בזרעו של אהרן ומשום מראית העין? איכא בינייהו עשה". פירש רש"י ד"ה משום מראית העין "כגון הנך דקחשיב במתני' משום מראית העין שמאוסין לראות כגון שנשרו ריסי עיניו ושנטלו שיניו". פירש רבינו גרשום ד"ה איכא בינייהו עשה "למראית העין אפילו איסור עשה ליכא". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה ו "ואם היה בו דבר מדברים שהם מפני מראית העין אינו לוקה ועבודתו כשירה". בפרק ח הלכה יז משמע שהפסול מדרבנן וז"ל "ואלו פסלו מפני מראית העין, מי שנשרו ריסי עיניו אף על פי שנשאר השיער בעיקרן, ומי שניטלו שיניו".

סימן כא איסורים הקשורים לכהן בעל מום

סעיף א כהן בעל מום אסור להיכנס להיכל ובין האולם ולמזבח. כהן שנכנס בלי לעבוד עבודה, לפי הרמב"ם עובר באיסור לאו דאורייתא ולפי הרמב"ן עובר על איסור דרבנן.

כהן בעל מום אסור להיכנס להיכל ובין האולם ולמזבח כתוב תורה "אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם" (ויקרא כא:כג). פירש רש"י אך אל הפרכת "להזות שבע הזאות שעל הפרכת". ואל המזבח "החיצון. ושניהם הוצרכו להכתב". תורת כהנים אמור פרק ג הלכה י "אם נאמר אל הפרוכת צריך לומר אל המזבח למה נאמר אל המזבח, שאילו נאמר אל הפרוכת ולא נאמר אל המזבח, הייתי אומר אל הפרוכת שהוא בפנים יהיה פסול, אל המזבח שאינו בפנים לא יהיה פסול צריך לומר אל המזבח ואילו נאמר אל המזבח ולא נאמר אל הפרוכת הייתי אומר אל המזבח שהוא כשר לעבודה יהיה פסול, פרוכת שאינה כשירה לעבודה לא יהיה פסול צריך לומר אל המזבח וצריך לומר אל הפרוכת". משנה כלים פרק א משנה ט "בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם ההיכל מקודש ממנו...". בפירוש המשניות על אתר הרמב"ם מביא פסוק אחר. וז"ל "אמר ה' לאותם שבמקדש ..., ואמר כל אשר בו מום לא יקרב" (ויקרא כא:יח).

הגדרתו של רמב"ם נמצא בספר המצוות, מצוה לא תעשה סט, ומביא את הפסוק 'אך אל הפרכת לא יבא'. לפי הרמב"ם כהן בעל מום שנכנס לאזור שאסור לו לוקה מדאורייתא. וז"ל "והמצוה הס'ט היא שהזהיר כהן בעל מום מהכנס להיכל בכללו. רוצה לומר המזבח ובין האולם והמזבח והאולם וההיכל. והוא אמרו יתעלה (אמור כא:כג) 'אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש'. וכבר התבאר בראש טהרות (כלים א:ט) כי מבין האולם ולמזבח עם כל ההיכל נאסרה כניסתו על בעלי מומין ופרועי ראש. וכבר התבאר גם כן בספרא (אמור ג:י) ששני לאוין אלו והם אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש לא יספיק אחד מהם בלתי האחר ושניהם יחד להשלמת הדין בענין אחד והוא הגבלת המקום האסור עליהם להכנס בו. וכל זמן שיכנס אחד מהם מן המזבח ולפנים שלא לעבודה לוקה". וכן הרמב"ם כותב במשנה תורה הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "כל כהן שיש בו מום בין מום קבוע בין מום עובר לא יכנס למקדש מן המזבח ולפנים שנאמר 'אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש', ואם עבר ונכנס לוקה אף על פי שלא עבד". המשנה במסכת כלים מובא בהלכות בית הבחירה פרק ז הלכה כ "בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסין לשם". הכסף משנה בהל' ביאת המקדש שואל שהרמב"ם לא הביא בהלכות סנהדרין בעל מום שנכנס למקדש כאחד הלוקים. וז"ל "ומה שכתב ואם עבר ונכנס לוקה אף על פי שלא עבד. קשיא לי דבפרק י"ט מסנהדרין נראה מדברי רבינו שאינו לוקה אלא אם כן נכנס להיכל".

כמו הרמב"ם ספר מצוות גדולות לאוין סימן שז מונה הכנסת בעל מום כאיסור מדאורייתא, אבל לא נרשם התייחסות לגבי מלקות. וז"ל "שלא יכנסו בעל מומין אל הפרוכת ואל המזבח דכתיב בפרשת אמור (ויקרא כא:כג) 'אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש להקריב כי מום בו',

ותניא בתורת כהנים (אמור ג:י) אם נאמר מזבח למה נאמר [ל]פרוכת אילו נאמר מזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא כשרה לעבודה יהיה אסור אל הפרוכת שאינו כשר לעבודה לא יהא אסור לכך צריך פרוכת ואילו נאמר פרוכת הייתי אומר אל הפרוכת שבפנים יהא אסור למזבח שבחוץ לא יהא אסור לכך נאמרו שניהם ... ומצות לא תעשה אחת היא שלא ליכנס לפנים מן המזבח". לעומת זאת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות טוען שכאשר התורה אומרת 'לא יגש' כוונתה היא לא יגש לעבודה, ולכן בעל מום הנכנס לאזור האסור לו בלי לעבוד, עובר על דרבנן גרידא. מחלקתו מול הרמב"ם סביב הבנת הספרא בניתוח איסור דישה אל הפרכת, אם מדובר על סתם הגעה או הגעה לעבודה. ז"ל "כתב הרב והמצוה ששים ותשעה שימנע הכהן בעל מום מהכנס בהיכל בכללו כלומר המזבח ובין האולם ולמזבח והאולם וההיכל והוא אמרו ית' (אמור כא) אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש' וכבר נתבאר בפרק ראשון שלטהרות [כלים] 'שמבין האולם ולמזבח עם כל ההיכל הוא אסור להכנס בו כל בעלי מומין ופרועי ראש' וכבר נתבאר עוד בספרא ששני לאוין אלה שהם אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש לא יספיק אחד מהם בלתי האחר ושניהם יחד להשלים הדין בענין אחד. וכל זה איננו נכון. שלא ימנע אל המזבח לא יגש אלא שלא יעבוד עבודה והוא אמרו (שם) ולא יחלל את מקדשי לומר שאם עבד חלל ומה טעם לא יגש משום לא יחלל. וכן בכל מקום שכתוב גישת המזבח (שם ושמות כח:מג) הוא לעבודה כענין (ר"פ תשא) 'או בגישתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה'. ואמרו יתברך אך אל הפרוכת לא יבוא' אסר עליו הזאות שעל הפרוכת ואל המזבח לא יגש' אסר העבודות כולן שעל המזבח ושניהם הוצרכו כמתבאר בספרא וכן פירש רבינו שלמה בפירוש התורה (רש"י כא:כג). ובביאור אמרו בספרי בפסוק (קרח יח ז) 'ואתה ובניך אתם תשמרו את כהונתם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת וגו' והזר הקרב יומת' לעבודה אתה אומר לעבודה או אינו אלא לעבודה ושלא לעבודה אמרת ומה בעל מום שלא ענש בו מיתה לא ענש בו אלא עבודה זר שענש בו מיתה דין הוא שלא יענש בו אלא לעבודה הא מה ת"ל 'והזר הקרב יומת' לעבודה. והרי זה מבואר. ומה ששנינו במסכת כלים 'שאיין נכנסין מבין האולם ולמזבח', מעלה מדבריהם. וכבר אמרו בגמרא סוכה (מד א) כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח כדי לצאת בערבה. שהתירו להם איסור כניסה שלדבריהם משום מצות הערבה. וכן לתקון הבנין נכנסין לשם אפילו לויים וישראלים כמו שנתפרש באחרון שלערובין (קה א). ומה שאמרו בספרא (אמור פ"ג) יכול לא יכנס לעשות רקיעות ת"ל אך, בא להוציא כל כניסה שלא לעבודה ותפש לו המותרות....".

מגילת אסתר מגן על הרמב"ם שהתורה מתכוונת לאסור כניסה, גם בלי עבודה. וז"ל "נראה לי שהנכון כדברי הרב שפסוק זה בא למנוע לבעל מום אפילו הכניסה בלבד, וראיה מפרק הנשרפין (דף פ"ב:) דקאמר היוצק והבולל וכו' עד המסדר את השלחן והמטיב את הנרות אין חייבין עליהן לא משום זרות ולא משום טומאה ולא משום מחוסר בגדים ולא משום רחוף ידיים ורגלים, ומדלא קאמר משום בעל מום נמי ש"מ בעל מום המטיב את הנרות שהיה בהיכל חייב וזה משום שאסור להכנס שם אפילו בלא עבודה ... ומה שפירש הרמב"ן פסוק זה דאך אל הפרוכת לענין עבודה ואמר כי בספרא הצריכו שניהם, נ"ל כי ממאמר הספרא יש להבין שאין במשמע פסוק זה עבודה רק כניסה בלבד מדקאמר התם וז"ל אילו נאמר מזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא כשר לעבודה יהיה אסור אל הפרוכת שאינו כשר לעבודה לא יהיה אסור וכו', ואילו היה האיסור דוקא בעבודה היה לו לומר אילו נאמר מזבח הייתי אומר לעבודה דוקא אבל לפרוכת שאינו מקריב כי אם מזה וכו' ולא לומר מפני שהוא כשר לעבודה או אינו כשר לעבודה כי מה לנו בהכשר המקום מאחר שהדבר תלוי במעשה ממש. והראיה האחרת שהביא מהספרי שאומר ומה בעל מום שלא ענש בו מיתה לא ענש בו אלא עבודה, נ"ל שהוא הפך כונתו שהרי לא אמר לא הזהיר בו אלא עבודה דהוה משמע שאין איסור רק בעבודה אבל אמר לא ענש בו דמשמע דעונש מיתה אין בו עד שיעבוד אבל לאו אכניסה בלבד קא עבר. ומה שאמר עוד כי איסור הכניסה ששנינו בפ"ק דכלים הוי דרבנן. אני אומר שהוא מן התורה, ומה שהתירו להכנס שם בעל מום משום מצות ערבה הוא לפי שמצות ערבה במקדש היא הלכה למשה מסיני". מהר"י קורקוס ביאת המקדש ו:א נותן עוד הוכחות כמו הרמב"ם "ויש לי להביא ראיה לדברי רבנו מההיא שנחלקו בסוף ערובין כשנכנסין לתקן ואין שם אלא טמא ובעל מום דאיכא מאן דאמר יכנס טמא ולא בעל מום מפני שהטומאה דחיה בצבור ... ודאי מוכח דתרווייהו כניסתן נמי דאורייתא נינהו. וזה נראה ראיה גמורה לדעת רבנו".

ספר החינוך מצוה רעז מביא איסור כניסה כלאו מדאורייתא, ובסוף דבריו מביא את דברי הרמב"ן. וז"ל "שלא יכנס בעל מום בהיכל בכללו, כלומר אל המזבח ובין האולם ולמזבח ובכל שאר המקומות שבהיכל, שנאמר [ויקרא כ"א:כ"ג] אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש'. ונתבאר בספרא ששני לאוין אלה, של הפרוכת והמזבח לא יספיק אחד מהם בלתי חבירו, ושניהם באו

להשלים הדין בענין אחד, והוא להרחיק המקום האסור עליהם להכנס בו ... וכתב הרמב"ן זכרוננו לברכה שאין לנו לחשוב זה הלאו במנין הלאוין, שאיסור הכנס בעל מום בהיכל, וגם פרועי ראש וקרועי בגדים ושתוי אינו אלא מעלה מדבריהם זכרונם לברכה, ולא בא הכתוב הזה אלא לאסור מהם קריבה לעבודה, וזה בכלל לאו דבעל מום שלא יעבוד הוא "

סעיף ב לפי דעת הרמב"ם גם אסור לכהן בעל מום להיכנס ליד המזבח והרמב"ן חולק.

לפי דעת הרמב"ם גם אסור לכהן בעל מום להיכנס ליד המזבח והרמב"ן חולק המשך לרמב"ם ספר המצוות מצות לא תעשה סט, אסור לבעל מום להיכנס באזור העזרה שמקביל למזבח. פירוש של אזור המקביל למזבח זה באותו רוחב שלוששים ושתיים אמה של המזבח מחומת העזרה הדרומי עד חומה הצפונית. וז"ל "וכל זמן שיכנס אחד מהם מן המזבח ולפנים שלא לעבודה לוקה". ובמשנה תורה הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה א "לא יכנס למקדש מן המזבח ולפנים". **רמב"ן** בהשגותיו לספר המצוות אמנם אסור לכהן בעל מום להיכנס בין אולם ומזבח, אבל מתיר להיכנס באזור המקביל למזבח. וז"ל "וכן נראה לי עוד מלשונם שלא אסרו עליו אלא המקום הנקרא בין האולם ולמזבח עשרים ושתיים אמה לפני ההיכל אבל כנגד מזבח עצמו שלשים ושתיים אמה בעזרת הכהנים הוא, כלשון ששנינו (מדות פ"ה) המזבח שלשים ושתיים אמה בין האולם ולמזבח עשרים ושתיים אמה ואילו היה מן הכתוב הזה שאמרנו היתה המניעה מכנגד המזבח עצמו חמשים וארבע אמה לפני ההיכל. אלא שהם מעלות, וכל דלהדי המזבח כיון דאיכא מזבח אית ליה היכרא. גם זו שלא כדברי הרב שאסר בכניסת המזבח ובין האולם ולמזבח וההיכל". **מגילת אסתר** מגן על הרמב"ם שאסור כניסה בעשרים ושתיים אמות בין אולם ומזבח ושלשים ושתיים אמה מקביל למזבח. וז"ל "ומה שלא אסרו להכנס עד נ"ד אמה סמוך להיכל, נראה לי שזהו המקובל אצלם בכוונת התורה והם מה שקבלו אסרו ולא יותר". בסעיף הקודם ראינו את ספר החינוך שאסור כניסה לאזור המזבח, כמו הרמב"ם. בסוף דבריו החינוך הביא את דעת הרמב"ן שאין איסור דאורייתא, גם הביא את דבריו שמתיר כניסה לאזור המזבח.

סעיף ג כהן בעל מום רשאי לישא את כפיו במדרגות ההיכל, אלא אם מומו נמצא במקום חשוף שיגרום לאנשים להסתכל בו. לא ברור אם הרמב"ם מסכים לזה להתיר. **בעל מום רשאי לישא את כפיו במדרגות ההיכל תוספתא** סוטה פרק ז הלכה ה "הכל כשרין לעלות במעלות האולם בין תמימין בין בעלי מומין בין במשמר שלו בין שאין המשמר שלו חוץ ממי שיש בו מום בפניו בידיו וברגליו שלא ישא את כפיו במקדש מפני שהעם מסתכלין בו וכשם שנשיאות כפים במקדש כך נשיאות כפים בגבולין". **הרמב"ם** לא הביא את התוספתא, ויתכן שלא מקבלו בגין האיסור תורה של עצם הכנסת הכהן בין האולם למזבח, לשיטתו. מנגד, יתכן שהרמב"ם יתיר כניסת כהן בעל מום עבור נשיאת כפים, משום שזה לצורך ולא עבור עבודה. **ש"ת הרדב"ז** חלק ה סימן פד מבוסס על הרמב"ם מסביר שכהנים בעל מום נושאים את כפיהם על הדוכן שנמצא בין עזרת ישראל ועזרת כהנים, מקום שמותר בכניסה. וז"ל "תשובה תנן עשר קדושות בירושלם ומונה והולך עזרת כהנים מקודשת מעזרת ישראל שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה ולכפרה ולשחיטה ולתנופה בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסים לשם ההיכל מקודש מן בין האולם ולמזבח שאין נכנס לשם אלא רחוק ידיים ורגלים. הא למדת שיש כהנים שאין יכולין לעלות על מעלות האולם ואלו היו עומדים על הדוכן לברך את העם לקיים מצות עשה דכה תברכו שאע"פ שהם פסולים לעבודה לא נפסלו לברכה ושאר הכהנים היו עומדים על מעלות האולם לברך את העם ולפיכך קבע להם רבינו שני מקומות ומה שאמרנו שבעלי מומין מברכין היינו חוץ מאותן המומין שמנה רבינו שפוסלין את הכהן מלישא את ידיו".

יש מומים פוסלים כהנים מלעלות לנשיאת כפים משום שזה גורם לצבור להסתכל בו. לכאורה, לא אמור להיות הבדל בענין בין נשיאת כפים במקדש ונשיאת כפים מחוץ למקדש, כפי שהובא

בתוספתא. סוגיא בנושא נמצא במגילה כד ב' והלכה בטור ושלחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף ל. התוספתא הובא בסימן י סעיף ט בנושא המשמרות.

סעיף ד כהן בעל מום פסול לפרה אדומה.

כהן בעל מום פסול לפרה אדומה תוספות זבחים טז ב' ד"ה שם טומאה מיהא אישתראי, מכניס לתוך שאלה שכהן בעל מום פסול להקרבת פרה אדומה "וא"ת מה להנך שכן פסולין בפרה בעל מום". וכן נמצא בתוספות זבחים יז ב' ד"ה אונן "וא"ת מחוסר כפורים ובעל מום יוכיחו שמותרין בתרומה ואסורין בפרה". ברמב"ם לא מופיע בעל מום כאחד שפוסל את הפרה⁵.

סעיף ה כהן בעל מום כשר לעגלה ערופה.

כהן בעל מום כשר לעגלה ערופה ספרי פרשת שופטים פיסקא רח לומד שלמרות שעגלה ערופה נקרא שירות בכל זאת כהן בעל מום איננו פסול. וז"ל "ונגשו הכהנים בני לוי" (דברים כא:ה), מכלל שנאמר "ושרת בשם ה' א-להי" (דברים יח:ז) אין לי אלא תמימים בעלי מומים מנין תלמוד לומר "בני לוי". מפרש רבינו הלל "מכלל שנאמר לשרת לברך בשמו כלומר מדקאמרינן גבי עגלה ערופה לשרתו ולברך בשמו. אין לי מימין – דכהן המשרת אי אית ליה מום פסול לשרת כדכתיב 'כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב' ומדקאמרינן הכא 'לשרתו ולברך בשמו' אין לי אלא תמימים בעריפת העגלה, תלמוד לומר וכו'".

סעיף ו כהנים בעלי מום מוציאים תולעים מעצים שמיועדים למערכה.

כהנים בעלי מום מוציאים תולעים מעצים שמיועדים למערכה משנה מדות פרק ב הלכה ה מתארת את לשכות עזרת נשים ואת מעשה הכהנים בעלי מום במקדש בלשכת העצים. וז"ל "מזרחית צפונית היא היתה לשכת העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתלעין העצים וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח". מפרש הרמב"ם על אתר שהכוונה הוא לא שהוציאו את התולעים מהעצים אלא שהוציאו את העצים שמצאו בהם תולעים. "ומתלעים, מסירין את העצים שיש בהן תולעת, כדרך שאומרינן מסקלין על הסרת האבנים שהושלכו בדרך". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ו הלכה יב "מי שנמצא כשר בייחוסו ונמצא בו מום, יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה". לא ברור למה דוקא צריך כהנים כדי להתלע את העצים.

סעיף ז כל כהן בעל מום, בין קבוע ובין עובר, זכאי לקבל חלק ולאכול מהקרבנות.

כל כהן בעל מום, בין קבוע ובין עובר, זכאי לקבל חלק ולאכול מהקרבנות משנה זבחים צח ב' "בעלי מומין, בין בעלי מומין עוברין בין בעלי מומין קבועין - חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין". פירש הרמב"ם על אתר "ואמרו 'כל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק', אל תקשה על זה מבעל מום, לפי שאין חוששין לבעל מום בכלל הזה, לפי שמפורש בו בתורה 'לחם א-להיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל' (ויקרא כא:כב), ואמרו עוד 'כל זכר בבני אהרן' לרבות בעלי מומין לחלוקה, לפי שאינך יכול לומר לרבות בעלי מימין לאכילה לפי שהוא מפורש בכתוב כמו שבארנו" (ויקרא ו:יא). **גמרא** זבחים קב א' דורש מהפסוקים שכהן על מום אוכל גם מחלק בקדשים. וז"ל הגמרא "בעלי מומין, בין בעלי מומין כו'. מנא ה"מ? דת"ר: 'כל זכר' - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה, הרי כבר נאמר: 'לחם א-להיו מקדשי הקדשים יאכל'! אלא לחלוקה. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעלי מומין; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, אי לחלוקה - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא תם ונעשה בעל מום, בעל מום מעיקרו מנין? ת"ל: 'כל זכר'. תניא אידך: 'כל זכר' - לרבות בעל מום; למאי? אי לאכילה - הרי כבר אמור, ואי לחלוקה - הרי כבר אמור, ואי לבעל מום מעיקרו - הרי כבר אמור, שיכול אין לי אלא בעל מום קבוע, בעל מום עובר מנין? ת"ל: 'כל זכר'. כלפי לייא? אמר רב ששת: איפוך. רב אשי אמר: לעולם לא תיפוך, ואיצטריך, סלקא דעתך אמינא [ע"ב] כי טמא, מה טמא כמה דלא טהור לא אכיל, אף האי נמי כמה דלא מתקן לא אכיל, קא

⁵ בעקבות הרמב"ם המנחת חינוך מצוה רעה סימן ב מסופק אם בעל מום פסול בפרה.

משמע לך. כל שאינו ראוי וכו'. ולא? והרי בעל מוס, דלא ראוי לעבודה וחולק! ... ואי משום בעל מוס, רחמנא רבייה". פירש רש"י ד"ה כל זכר "קמא במנחה כתיב בצו את אהרן". ד"ה אם לאכילה "להתירו לאכול מחלק חבריו אם יזמנוהו עמהם אבל הוא לא יחלוק". ד"ה לחלוקה "ליטול חלק כאחד הכשרים". ד"ה כל זכר "תנינא בחטאת כתיב והשלישי באשם וברייתות הללו בת"כ במדרש המקראות". ד"ה כלפי לייא "בעל מוס עובר משמע להתירו טפי מבעל מוס קבוע". ד"ה לא תיפוך "ואיצטריך קרא למידרשיה הכי מהו דתימא קרא קמא קבוע הוא דאכשר דרחמנא חס עליה משום דלית ליה היתירא למחר וליומא אחרינא אבל עובר דאית ליה היתירא למחרת". לימוד מקביל נמצא בזבחים צט א' "הרי בעל מוס, דאינו ראוי לחיטוי וחולק! בעל מוס רחמנא רבייה, כל זכר בכהנים' - לרבות בעל מוס. ואימא: 'כל זכר' - לרבות טבול יום! מסתברא בעל מוס הוה ליה לרבווי, שכן אוכל. אדרבה, טבול יום הוה ליה לרבווי, דלאורתא מיחזא חזי! השתא מיהא הא לא חזי. רב יוסף אמר: מכדי מאי יאכלנה? יחלקנה, לכתוב רחמנא יחלקנה, מאי יאכלנה? שמא מינה: ראוי לאכילה חולק, שאינו ראוי לאכילה אינו חולק". רש"י פירשו לויקרא כא: כב מביא את חלק מהדרשות שנמצאים בזבחים.

לימודים עבור היתר חלוקה ואכילה לכהן בעל מוס נמצא בכמה מקומות בספרא פרשת צו. פרק ג הלכה ה' "כל זכר בכהנים לרבות בעלי מומים, למה אם לאכילה כבר אמור אם כן למה נאמר כל זכר לרבות בעלי מומים למחלוקת, יאכלוהו כשירה ולא פסולה, חוק עולם לבית עולמים, לדורותיכם שינהוג הדבר לדורות". פרק ז הלכה ו' "כל זכר לרבות כל בעלי מומין למה אם לאכילה כבר אמור אם למחלוקת כבר אמור, אם כן למה נאמר כל זכר שיכול אין לי אלא בעלי מוס עובר בעלי מוס קבוע מנין תלמוד לומר כל זכר בכהנים יאכל אותה קדושה ולא פסולה". פרשת ד הלכה ט' "כל זכר לרבות בעלי מומים למה אם לאכילה כבר אמור, אם למחלוקת כבר אמור ואם בעלי מומים קבועים כבר אמורין, ואם בעלי מומים עוברים כבר אמורים, אם כן למה נאמר כל זכר לרבות בעלי מומים, שיכול אין לי אלא שנוולד תמים ונעשה בעל מוס נולד בעל מוס ממעי אמו מנין תלמוד לומר בכהנים".

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק י הלכה יז "אבל בעל מוס בין קבוע בין עובר בין שנוולד במומו בין שהיה תמים ונפסל חולק ואוכל שנאמר לחם א-להיו מקדשי הקדשים וגו'". **רדב"ז** על אתר "אבל בעל מוס, אף על פי שאינו ראוי להקרבה גזרת הכתוב הוא שחולקים לו שנאמר לחם אלקינו מקדשי הקדשים... אלא קשה דנקט קרא דלחם א-להיו מקדשי הקדשים ומהאי קרא לא ילפינן אלא שאוכל בקדשים. ויש לומר דאורחיה דרבינו לתפוס תחלת הדרשא וסמין כל מאי דאיתמר עלה".

סעיף ח בעל מוס טמא לא חולק וכל שכן לא אוכל בקדשים.

בעל מוס טמא לא חולק וכל שכן לא אוכל בקדשים גמרא זבחים צט א' "בעי ריש לקיש: בעל מוס והוא טמא מהו שיחלקו לו? כיון דלא חזי ורחמנא רבייה לא שנא, מה לי טמא מה לי בעל מוס, או דלמא ראוי לאכילה חולק, שאינו ראוי לאכילה אינו חולק? אמר רבה, תא שמע: כהן גדול מקריב אונן, ואינו אוכל ואינו חולק לאכול לערב, שמה מינה: ראוי לאכילה בעינן, שמה מינה. בעי רב אושעיא: טמא בקרבנות ציבור מהו שיחלקו לו? מי אמרינן: המחטא אמר רחמנא והאי נמי מחטא הוא, או דלמא ראוי לאכילה חולק, שאין ראוי לאכילה אינו חולק? אמר רבינא, ת"ש: כהן גדול מקריב אונן, ואינו אוכל ואינו חולק לאכול לערב, שמה מינה: ראוי לאכילה בעינן, שמה מינה". פירש רש"י ד"ה ראוי לאכילה "בעל מוס". ד"ה כיון דלא חזי "לעבודה לחיטוי ואפילו מקמי טומאה ורחמנא רבייה לחלוקה הלכך מה לי כשהוא בעל מוס לחודיה מה לי כשהוא טמא ובעל מוס דהא לא קרינא ביה המחטא מעיקרא ופליג השתא נמי ניפלוג". לומדים שמחלקים קרבנות לכהן שנחשב "ראוי" ואינו מחלקים קרבן לכהן שאינו נחשב "ראוי". שכהן בעל מוס נחשב כראוי לאכול וטמא נחשב כאינו ראוי לאכילה, גם במצב שיטהר תוך זמן האפשרי לאכול הקרבן.

סעיף ט כהן בעל מוס קדוש כמו כהן תמים ואסור לטמא למתים ואסור לאשה

גרשה חללה זונה וחלוצה, ויתכן שיש מתירים לישא אשה שאסורה לכהן תמים.

כהן בעל מוס קדוש כמו כהן תמים ספרא פרשת אמור פרק א הלכה ו' מרבה מהוספה בפסוק 'והיו קדשי שקיים קדושת כהנים עבור בעל מוס, למרות שהוא לא בר הקרבה. וז"ל הספרא "קדושים יהיו לא-להיהם על כורחם ולא יחללו את שם א-להיהם כי את אשי ה' לחם א-להיהם הם

מקריבים והיו קודש' (ויקרא כא:ו) להגיד מה גרם, הם מקריבים לא הלויים **והיו קודש'** לרבות בעלי מומים". ובאותו פרק הלכה יג לומדים קדושת בעל מום מריבוי 'קדוש יהיה לך'. וז"ל הספרא "ומנין אם אינו רוצה דפנו ת"ל **וקדשתו'** בעל כורחו **כי את לחם אלהיו הוא מקריב'** להגיד מה גרם, **קדוש יהיה לך'** (ויקרא כא:ח) לרבות בעלי מומים". **ר"ש משאנץ** על הלכה יג כנראה מסביר הדרשה השנית שבעל מום אסור לישא נשים שאסורות לכהן. וז"ל ד"ה לרבות בעלי מומין "שלא יחללו זרעם". חילול התוצאה של נשואים אסורים ולא מחמת טומאה למת. באופן דומה **קדושת אהרן** על הספרא כותב בשם **רבי ישעיה** שבהלכה ו לומדים שבעל מום אסור לטמא למת ובהלכה יג לומדים שבעל מום אסור באותם נשים שכהן תמים אסור מהם.

רמב"ם ספר המצוות עשה מצוה לב גם מביא את לימוד הספרא שמוסיפין כעל מום לקדושת כהנים. וז"ל "והמצוה הלי"ב היא שצונו לכבד זרע אהרן ולנשואם ולרוממם ונשים מדרגתם מדרגה קודמת וראשונה ואפילו ימאנו אותו לא נשמע מהם. וזה כלו הגדלה לא-ל יתעלה אחר שהוא לקחם ובחרם לעבודתו ולהקריב קרבנותיו ... וכן אמרו (בספרא) **קדושים יהיו לא-להיהם'** על כרחם **והיו קדש'** לרבות בעלי מומין. שלא תאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם א-להיו לאי זה דבר נקדמיהו ונכבדהו ולכן אמר והיו קדש, הזרע הנכבד כולו, תמים ובעל מום". ובעקבותיו מובא **בחינוך** מצוה רסט "ולשון ספרא, וקדשתו על כרחו, כלומר שזאת המצוה אנחנו נצטוו בה, ואין זה בבחירת הכהן. ועוד אמרו [ויקרא כא:ו] קדושים יהיו לא-להיהם על כרחם, והיו קדש לרבות בעלי מומין, שלא נאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם א-להיהם למה זה נקדמיהו ונכבדהו, על כן אמרו והיו קדש, כלומר הזרע הוא מיוחס כולו, תמים ובעל מום".

גמרא סנהדרין נא ב' מתוך דיון חיוב שרפה של בת כהן שזינתה כותב "האי בת ובת מאי דריש ביה? - מיבעי ליה לכדתני אבוהי דשמואל בר אבין: לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים בין תמימים לבעלי מומין, יכול נחלוק בבנותיהן - תלמוד לומר בת ובת. - ורבי עקיבא: **מזהם מקריבם והיו קדש'**, נפקא". פירש **רש"י** ד"ה והיו קדש "לרבות אף בעלי מומין לקדושה". ד"ה הני מילי "דנפקי שאף בעלי מומין בקדושתן מוהיו קדש". ד"ה אינהו "הכהנים עצמן נתרבו לקדושה, שלא תאמר הואיל ופסולין לעבודה יהיו מותרין לטמא למתים". וכדומה נמצא **במאירי** סנהדרין נא א' ד"ה בת כהן, לומד שכהן בעל מום אסור לטמא למת. בנוסף, הוא מביא תוספתא שמתיר לבעל מום לטמא למת ומסכם שהתוספתא לא כהלכה. וז"ל "ויראה מכאן שכהן בעל מום אף על פי שפסול לעבודה מוזהר הוא על טומאת מת וכן כתובה בהדיא גדולי הרבנים וכן יראה מדברי גדולי המחברים שלא הוציאו מדין טומאה אלא בנות אהרן וחללים ובשם תוספתא שמענו בהפך ולא יראה כן והוא שהביאו בכאן מוהיו קודש בהיותן יהו". לכאורה, רש"י והמאירי מביאים לימוד רק עבור איסור טומאה למתים. בכל זאת, אין מקור לשיטתם שמתיר כהן בעל מום לישא אשה שאסורה לכהן.

שלחן ערוך אבן העזר סימן ה סעיף א "פצוע דכא וכרות שפכה אסורים לישא ישראלית ומותרים בגיורת ומשוחררת. ואפילו כהן שהוא פצוע דכא מותר לישא גיורת ומשוחררת, לפי שאינו בקדושתו". אם אומרים שדין פצוע דכא שונה מדין בעל מום אז אין שום קשר לענינו. אלא, אם נגיד שפצוע דכא הוא בעל מום, קיים מצב שאין בו קדושת כהנים⁶.

⁶ חלקת מחוקק ס"ק א אכן מבין שלומדים שלבעל מום אין קדושת כהנים. הבית מאיר והרבה אחרונים אומרים שענין פצוע דכא לא קשור לקדושת בעל מום.

סעיף י כהן בעל מום משמע במקור אחד ברמב"ם שקיים חובה לכבדו ומשמע במקור אחר ברמב"ם שלא קיים חובה לכבדו.

כהן בעל מום משמע במקור אחד ברמב"ם שקיים חובה לכבדו ומשמע במקור אחר ברמב"ם שלא קיים חובה לכבדו ראינו בסעיף הקודם ברמב"ם בספר המצוות מצות עשה לבי' שבעל מום חייב בכל האיסורים השייכים לכהנים. עיון באותו סימן עולה שהרמב"ם מתאר את החובה לכבד כהנים, כמו עליה ראשונה וכו'. וז"ל "והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו וקדשתו כי את לחם א-להיך הוא מקריב קדוש יהיה לך". ובא הפירוש (גטין נט ב') וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. ולשון ספרא (א:יג) גם כן וקדשתו על כרחו. רצה לומר כי זה צווי נצטוונו בו ואינו בבחירת הכהן. וכן אמרו (שם ה"ו) קדושים יהיו לא-להיהם על כרחם והיו קדש לרבות בעלי מומין. שלא תאמר אחר שזה אינו ראוי להקריב לחם א-להיו לאי זה דבר נקדממו ונכבדו ולכן אמר והיו קדש, הזרע הנכבד כולו, תמים ובעל מום". לעומת זאת, משמע ברמב"ם הלכות כלי המקדש והעובדים בו פרק ד הלכה א-ב שקיים חובת כיבוד רק כלפי כהן שעובד בפועל. וז"ל "הכהנים הובדלו מכלל הלויים לעבודת הקרבנות שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, ומצות עשה היא להבדיל הכהנים ולקדשם ולהכינם לקרבן שנאמר וקדשתו כי את לחם א-להיך הוא מקריב. [ב] וצריך כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה, לפתוח בתורה ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון". קיים מספר אפשרויות לפתור את הסתירה ברמב"ם. אפשר שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בספר המצוות. אפשר לשלול הדיוק מהל' כלי המקדש, ואין כוונת הרמב"ם לגרוע כיבוד עבור כהן בעל מום. בנוסף, הדיוק מהל' כלי המקדש סותר את הספרא שראינו בסעיף הקודם שמשייך 'וקידשתו' לכהן בעל מום. אפשר לתרץ את הסתירה מול הספרא שחובת לכבד כהן לא מקושר לאיסורים השייכים לכהנים, דהיינו כיבוד הוא חובה מדרבנן כמו שמשמע ברש"י גטין נט או כיבוד הוא חובה מדאורייתא אלא לא מקושר לאיסורים, כפי שמשמע בתוספות. חולין פז ב' ד"ה וחייבו⁷.

סעיף יא בית דין היה בודק כל כהן עבור מומים כדי להכשירו לעבודה.

סימן כב כללי המומים

מום עובר – מתיבתא ביאורים בכורות סוף לז:

מום שאינו מצוי, האם אפשר? - חרום באף מח' ר' יוסי חכמים

רפואה – תוס' בכורות לח:, מתיבתא ביאורים לח :

רפואה שרואים התרופה באותו זמן – כמו משקפיים

מה שאינו ניכר – משנה בכורות מ: כס"מ ביאת המקדש ח:ג

Symptoms and not diagnosis – רמב"ם פיה"מ בכורות לח.

השוואה לעבד שיוצא חפשי – תוספות בכורות לז.

סימן כג מומים בצורת הראש ואורך הצואר

⁷ מגן אברהם סימן רפב ס"ק ו כתב שאין חובה לכבד כהן קטן משום שאינו בעל עבודה. הפרי מגדים בסימן קלה ס"ק ח מרחיב הפטור מחובת כיבוד עבור כהן בעל מום.

סעיף א לפי הרמב"ם קיים שמונה מומין ששייכים לצורת הראש וכולם קיימים רק אצל כהנים ולא אצל בהמות. כהן שיש בו אחד ממומים אלו לכתחילה לא יקרב ובדיעבד אם נקרב הקרבן לא נפסל.

שמונה מומין שייכים לצורת הראש וכולם קיימים רק אצל כהנים ולא אצל בהמות משנה בכורות מג א' מונה חמשה מומים ששייכים לראש וקיים רק אצל כהנים ולא אצל בהמות. וז"ל " מומין אלו, בין קבועין בין עוברים - פוסלין באדם. ויתר עליהן: הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת, ובעלי חטרות - רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלין. הקרח - פסול, איזהו קרח - כל שאין לו שיטה של שער מוקפת מאוזן לאוזן, אם יש לו - הרי זה כשר". בהמשך הסימן יובא הגמרא בכורות מג ב' שמרחיב על המשנה. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א מונה שמונה מומים, ולא לפי סדר של המשנה. וז"ל "כל המומין המיוחדין באדם תשעים וזהו פרטן: שמונה בראש ואלו הן: מי שאמצע קדקדו שוקע למטה כמו שדחקו בידו, מי שאמצע קדקדו עולה למעלה כמו ביצה, מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמו מקבת, מי שראשו יוצא מאחוריו כנגד ערפו, מי שראשו רחב ויוצא מכאן ומכאן עד שתמצא ראשו על צוארו כמו ראש הלפת על העלין שלו, הקרח שאין בכל ראשו שער כל עיקר, ואם יש בו שיטה של שיער מוקפת מאחוריו מאזן לאזן כשר, מי שהיה השער מקיף מאזן לאזן מלפניו בלבד ושאר הראש קרח הוא הרי הוא פסול, מי שהיה השער שלו מקיף את כל הראש סביב מלפניו ומאחוריו ואין שם שער באמצע גם זה קרח ופסול". בהמשך הסימן יובא דעות שמאחד מספר מומין.

סעיף ב אלו הם המומים בצורת הראש, לפי הרמב"ם שתיים שייכים לצורת הקדקוד. והם מי שאמצע קדקדו רחב למטה ועולה למעלה כמו ביצה וכשאמצע הקדקוד שוקע למטה כמו שנדחק.

אלו הם המומים בצורת הראש, לפי הרמב"ם שתיים שייכים לצורת הקדקוד משנה בכורות מונה חמשה מומין המשוויכים לצורת הראש וקיימים רק באדם. לשון המשנה "ויתר עליהן: הכילון והלפתן והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת". **גמרא** מג ב' "כילון" - דדמי רישיה לאכלא. 'לפתא' - דדמי רישיה לגדגלידא דליפתא. תנא: וצוארו עומד באמצע ראשו. 'מקבן' - דדמי רישיה למקבן. ושראשו שקוט' - מלפניו. 'וסקיפת' - מאחוריו, כדאמרי אינשי שקיל פיסא". **רמב"ם** בפירוש המשניות כותב "כילון, נגזר מן אכלא, והוא אמרם בתלמוד דרישיה דאמי לאכלא, ואכלא הוא כלי שיש לו צואר ארוך גורפין בו את היין מן החביות, וענין דמיון זה שיהא אמצע ראשו בולט מורם כלפי מעלה ... ושראשו שקוט, הוא שתהיה תבנית ראשו כמי ששם את היד על גובה ראשו ולחצו למטה". בדרך כלל **הרמב"ם** במשנה תורה לא רושם את המומים לפי סדר המשנה. שתי מומים הראשונים של צורת הראש נמצאים בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א "מי שאמצע קדקדו שוקע למטה כמו שדחקו בידו, מי שאמצע קדקדו עולה למעלה כמו ביצה".

כסף משנה מסביר שמום הראשון הוא זה שמובא במשנה בלשון 'ושראשו שקוע'. לפיו, הרמב"ם גורס באופן שונה מגרסתנו שהוא 'ושראשו שקוט'⁸. המום השני נלמד מ'כילון'⁹. וז"ל "וכתב רבינו בפירוש המשנה אכלא כלי שיש לו צואר ארוך ששואבין בו היין מהחבית וענין הדמיון הזה שיהא אמצע ראשו בולט גבוה למעלה ... ושראשו שקוע הוא שיהא דמות ראשו כמי שנתן ידו על גובה ראשו ונתפשט עד שבלטו צדדיו וקורין אותו קובי ... ולפי זה מאי שכתב רבינו מי שאמצע קדקדו שוקע למטה וכו' הוא פירוש שראשו שקוע. ומה שכתוב מי שאמצע קדקדו עולה למעלה וכו' הוא פירוש הכילון".

מהרי"י קורקוס נותן אותו מקורות כמו הכסף משנה וז"ל "הרי חמשה מוזכרים במשנה והם אשר הזכיר רבינו בראשונה אך לא על דרך המשנה. ראשו השקוע הוא אשר הזכיר ראשונה שאמצע קדקדו שוקע וכו'. מי שאמצע קדקדו וכו' הוא כילון הנזכר במשנה תחילה. ואכלא שאמרו בגמרא כתב רבנו במשנה שהוא כלי ארוך ששואבין בו היין".

⁸ קיים גרסאות במשנה ובפירוש הרמב"ם שכתוב בהם 'שקוע'. עיין הב"ח על משנתנו.

⁹ ברמב"ם פרנקל הגרסא 'הכילון'.

רדב"ז על אתר מסביר שהרמב"ם לומד אותו מוס מהכילון – אכלה, ואת המוס של רחבו למטה מהלפתן ומסביר את סידורו ותיאורו של הרמב"ם שנעשה שונה מהמשנה כדי לעזור לזכירת הדברים. וז"ל "מי שקדקדו שוקע כו' תנן [מג א'] ויתר עליהם הכילון כו' ואמרינן בגמרא מג ב' כילון דדמי רשיה לאכלה ... כבר כתבתי למעלה שתפס רבינו פרטיו דרך תכונת צורת האדם להועיל לזכירה לפי שהוא חיבר חבורו כדי שילמדו אותה על פה. וכתב תחילה שני מומין בקדקוד, או שהוא שקוע או שהוא בולט"¹⁰.

סעיף ג לפי שיטת הרמב"ם קיים עוד שלושה מומים בראשו הם מי שמצחו בולט ויוצא מלפניו ומי שראשו מובלט מאחוריו ומי שראשו רחב ונראה כצורה עגולה של לפת.

עוד שלושה מומין בראשו הם מי שמצחו בולט ויוצא מלפניו ומי שראשו מובלט מאחוריו משנה בכורות מג א' מובא "והמקבן, ושראשו שקוט, וסקיפת". ובגמרא בכורות מג ב' "מקבן - דדמי רשיה למקבן. ושראשו שקוט - מלפניו. וסקיפת - מאחוריו, כדאמרי אינשי שקיל פיסא. תנא: וצוארו שקוט ושמוט. שקוט - דחביא מחבא". פירש רמב"ם על המשנה "ולפתס", גזרוהו מן לפת, והוא שיהא ראשו על צוארו כראש הלפת על עליו, והוא אמרם בתלמוד צוארו עומד באמצע ראשו 'מקבן', נגזר מן מקבות והוא שיהא ראשו דומה לפטיש והוא אשר החלק הקדמי של ראשו בולט על פניו והוא שקוראין אותו ההמון [בערבית] 'אלקבי'. 'ושראשו שקוט', הוא שתהיה תבנית ראשו כמי ששם את היד על גובה ראשו ולחצו למטה. 'ושקיפס', והוא שיהא אחורי ראשו בולט לצד העורף כמו שבולט המצח במקבן". לפי פירושו, ליתפס הוא צורת כדורי דומה ללפת, בליטת מצחו לפניו הוא מקבן ובליטת ראשו לאחוריו הוא שקיפס. פירש רב **עובדיה מברטנורא** על המשנה כמה פירושים "מקבן - שדומה ראשו למקבת, שבולט הפדחת לחוף וכן ערפו מאחוריו, ולצדעיו שוה ראשו, ודומה לפטיש דהיינו מקבת שיוצא מלפניו ומאחוריו. וראשו שקוט - גרסינן. יש מפרשים שראשו בולט הרבה ויוצא לחוף כלפי פניו. ויש מפרשים שאינו בולט כלל לפניו, כענין שקיפס מאחוריו שאין ראשו בולט מאחוריו כלל, והוא מחוסר, שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו. ולשון שקיפס, שקול פיסא [סנהדרין סד ב'], שניטלה ממנו חתיכה".

כסף משנה על אתר "ומי שראשו יוצא מאחוריו כנגד ערפו הוא פי' סקיפס ולפי זה יהיה פירוש שקיל פיסא שנראה כמי שנטל חתיכה והניחה מאחוריו". מהר"י **קורקוס** "מי שפאת ראשו וכו' הוא מקבן אשר הוזכר שלישי במשנה והוא נקרא בערבי מטרקה. 'מי שראו יוצא וכו' הוא סקיפס שהוזכר במשנה חמישי. 'מי שראשו רחב' הוא לפתס אשר הוזכר שני במשנה. וינש פירושים אחרים באלו השמות". וז"ל **הרדב"ז** "ואחר כך כתב 'מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמין מקבת' והוא מקבן הנזכר במשנה ואמרינן עלה בגמרא דדמי רשיה למקבן. ואחר כך כתב 'מי שראשו יוצא וכו' והוא ספיס הנזכר במשנה ואמרינן עלה בגמרא מאי ספיס שראשו יוצא מאחוריו כו', לפי בזמן שהראש יוצא מאחוריו דומה כמי שניטל חתיכה מן העורף עד בליטת הראש. ושני מומין אלו הם הראש לבדו. ואחר כך כתב 'מי שראשו רחב וכו' וזה בכלל לפתן הנזכר במשנה וכדתניא בתוספתא וצוארו עומד באמצע. ומום זה משותף בין הראש והצואר".

סעיף ד לפי פירושו של רבינו גרשום חמישה המומים בצורת הראש הם (א) שקדקדו חד למעלה, (ב) ראשו עגולה ורחב למעלה כמו לפת, (ג) שלפניו ואחוריו בולטים ורוחב הראש צר, (ד) ראשו בולט הרבה לפניו, (ה) ואחוריו של ראשו נראה כאילו נחתך ממנו. רש"י מפרש באופן דומה.

לפי פירושו של רבינו גרשום חמישה המומים בצורת הראש הם רבינו גרשום מפרש הגמרא בכורות מג ב' את המומים בצורה וסדר שונה מהרמב"ם. וז"ל ד"ה הכילון "לאכלא דדנא שהוא משופע וחד למעלה". וד"ה לפתס "שדומה ראשו ללפת שרחב למעלה מכל צדדין". ד"ה מקבא. "דדמי ראשיה למקבא שבולט הפדחת הרבה לחוף וכן העורף מאחוריו ולצדעיו שוה ראשו ודומה

¹⁰ חזו"א מפרש את הרמב"ם שעיקר המום אינו שראשו שקוע אלא שהוא רחב ונראה ככדור, דומה לפירושו של רש"י

לפטיש שיוצא מלפניו ומלאחריו והיינו מקבא כגון ותשם את המקבת בידה". ד"ה שקוט מלפניו "שראשו בולט הרבה לפניו". ד"ה ושקיפה מאחריו "שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחריו והיינו שקיל פיסא". מפרש רש"י באופן דומה לרבינו גרשום עם שינויים קלים. וז"ל בד"ה לאכלא "לכסוי של חבית מלמעלה שחד מלמעלה ורחב מלמטה וחבירו בסנהדרין כח ב' כי אכלא לדנא". ד"ה לגדגלידא דליפתא "לראש הלפת שראשה רחב והולכת וכלה למטה". "שקוט מלפניו" שראשו משופע מלפניו באלכסון. ד"ה למקבא "לקרדום שערפו עגול וקצר ברוחב". ד"ה שקוט מלפניו "שראשו משופע מלפניו באלכסון כעין כלי של נגר שקורין בשגו"ג". ד"ה מאחוריו "שגובה ראשו חסר מאחוריו". ד"ה שקיל פיסא "שנראה כמי שניטל ממנו חתיכה". רב **עובדיה מברטנורא** על המשנה מביא פירוש כמו רש"י. וז"ל הכילון "שראשו חד מלמעלה ורחב למטה. ודומה לכסוי של חבית שקרוי אכלא, לפיכך נקרא כילון". והלפתן "שראשו דומה ללפת, שרחבה מלמעלה והולכת וכלה מלמטה". ד"ה מקבן "שדומה ראשו למקבת, שבולט הפדחת לחוץ וכן ערפו מאחוריו, ולצדעיו שוה ראשו, ודומה לפטיש דהיינו מקבת שיוצא מלפניו ומאחוריו". וראשו שקוט "גרסינן. יש מפרשים שראשו בולט הרבה ויוצא לחוץ כלפי פניו. ויש מפרשים שאינו בולט כלל לפניו, כענין שקיפס מאחוריו שאין ראשו בולט מאחוריו כלל, והוא מחוסר, שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו. ולשון שקיפס, שקול פיסא [סנהדרין סד ב'], שניטלה ממנו חתיכה".

ראב"ד הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א משיג על הרמב"ם משום שלא פירש לפי פשט הגמרא. וז"ל "מי שאמצע [קדקדו עולה למעלה]. אמר אברהם דומה שלא בא זה אלא לערבב את העולם שלא תפס דרך הגמרא ופרטיו לא באו דרך הגמרא". לפי רוב הגרסאות, לא ברור על איזה משתי המומין הראב"ד משיג, וכאן הובא מיעוט הגרסאות שמתייחס השגתו למום שקדקדו עולה למעלה. לכאורה, הראב"ד מתכוון שפשט הגמרא הוא כמו פירושו של רש"י ורבינו גרשום. **הכסף משנה** דוחה את השגותיו של הראב"ד וז"ל "וכתב הראב"ד מי שאמצע א"א דומה שלא בא זה אלא לערבב את העולם וכו'. נראה שטעמו מפני שהוא גורס כגירסת רש"י שראשו שקוע לפניו ופירש דהיינו שראשו משופע לפניו באלכסון. ובסקיפס מאחריו פירש"י שגובה ראשו חסר מאחריו. שקיל פיסא שנראה כמי שניטל ממנו חתיכה ונראה להראב"ד שכל החולק על פירוש דברים אלו כחולק על פירוש הגמרא ומפני כך כתב שלא תפס דרך הגמרא וזו אינה השגה שכבר יישבתי פירוש רבינו על לשון הגמרא כפי גירסתו. עוד שנית השיגו ששינה סדר המשנה וכתב שראשו שקוע תחלה ושני לו הכילון ושלישי לו המקבן ורביעי לו סקיפס וחמישי לו הלפתן וזהו שכתב ופרטיו לא באו דרך הגמרא וגם זו אינה השגה שרבינו סידר דבר עם דבר שכנגדו". **מהר"י קורקוס** מנסה להסביר את השגת הראב"ד, אם הוא חולק רק על הסדר של הרמב"ם או גם על פירוש המומין. וז"ל "ולכל השיג הראב"ד ... נראה שכוונתו להשיג על פירוש רבינו במומין אלו [ולא על הסדר לבד]. והוא כי לפי פירושו הסדר אשר כתבו הוא הסדר הנכון, ואם היה פירושם כן היה לו לתנא לשנותם על סדר זה ומדלא נקט התנא סדר רבנו נראה שאין הפירוש כן. וזה נראה כונתו במה שכתב ופרטיו לא באו דרך הגמרא. ואם אין זאת כוונתו אין כאן מקום להשגה כי רבנו סדרם בסדר נכון כאשר אתה רואה. וגם אם זאת כוונתו סובר רבנו כי המשנה לא הקפידה על הסדר אבל רבנו שהוא המחבר חברים וסדרם בסדר נכון זה לעומת זה באופן יתקבלו ויזכרו. ואפשר שהתנא תפס היותר מצוי תחילה אי נמי היותר מגונה ולא זו אף זו קתני או לא הקפידה על הסדר".

התייחסות **הרדב"ז** בה' ביאת המקדש ח:א למחלוקת בין הרמב"ם וראב"ד "ופרש"י ז"ל דומה לכיסוי של חבית שחד למעלה ורחב למטה וכן היתה צורת כיסוי חבית שלהם. אבל צורת כסויים של זמן רבינו היה שקוע באמצע כדי שיכנס זה השיקוע בתוך החבית ולא יתנדנד, וכן ראיתי צורת כסויי החביות בהרבה מקומות. מי שאמצע קדקדו עולה, היינו דתנן במתניתין הלפתן. ולפי פירוש רבינו אתי שפיר שיש בקדקדו כמין לפת. אבל רש"י דחק לפרש דומה לראש הלפת שראשה רחב והולכת וכלה למטה באמצע הראש. ונראה שדחקו לפרש כן משום דמשמע ליה הא דתני בתוספתא [מג א'] וצוארו עומד באמצע הראש הוי פירושא דלפתן דתנן במתניתין. אבל רבינו [רמב"ם] סובר שהוא מוסיף מום אחר בכלל לפתן דתנן במתניתין או שיש לו כמין לפת בראשו או שצוארו באמצע ראשו כמו לפת. ובהשגות [ראב"ד] וכו'".

סעיף ה שלשה מומים שייכים לקרחת א) מי שקרח לגמרי, ב) מי שקרח חוץ מהקפת שיער מלפניו, ג) מי ששיערו מקיף מלפניו ולאחריו וקרח למעלה. מי שקרח חוץ משיער שמקיף מאחור כשר לעבודה.

שלשה מומים שייכים לקרחת משנה בכורות מג א' "הקרח - פסול, איזהו קרח - כל שאין לו שיטה של שער מוקפת מאוזן לאוזן, אם יש לו - הרי זה כשר". **הגמרא** מג ב' מעלה שתי אפשרויות עבור איזה מצב מכשירים כהן קרח. בנוסף, הגמרא דוחה אפשרות שקרח פסול משום מראית עין, ולסיום מביא שיטת ר' יהודה שמכשיר כל קרח. וז"ל הגמרא "הקרח פסול. אמר רבא: ל"ש אלא שאין לו לאחריו ויש לו לפניו. אבל יש לו לאחריו - כשר, וכל שכן שיש לו לאחריו ואין לו לפניו. ואיכא דמתני אסיפא: ואם יש לו ה"ז כשר, אמר רבא: לא שנו אלא שיש לו לאחריו ואין לו לפניו, אבל יש לו בין לאחריו בין לפניו - פסול, וכל שכן שיש לו לפניו ואין לו לאחריו, ודאין לו כלל - דפסול. א"ר יוחנן: הקרחנין והננסיין והזבלגנין - פסוליין, לפי שאינן שוה בזרעו של אהרן. קרחנין - תנינא! ננסיין - תנינא! זבלגנין איצטריך ליה לאשמועינן, ומהו דתימא משום מראית העין. והא כל היכא דאיכא משום מראית העין איתנא קתני: ושנשו ריסי עיניו - פסול מפני מראית העין! מהו דתימא: תני חדא - וה"ה לכולהו; והא כל היכא דאיכא מיהדר ומיתנא, קא הדר ותני: ושניטלו שיניו - פסול משום מראית העין! אלא לאפוקי מהא דתניא, דתניא: הקרחנין והננסיין והזבלגנין - כשרים, ולא אמרו פסול אלא משום מראית העין. מאן האי תנא? ר' יהודה היא, דתניא, ר' יהודה אומר: הכהנים - לרבות הקרחנין". פירש רש"י ד"ה לא שנו אלא שאין לו "שיטה של שער מקפת מאוזן לאוזן לאחריו ויש לו לפניו". ד"ה אבל יש לו לאחריו ולפניו כשר וכל שכן שיש לו לאחריו ואין לו לפניו "דטפי הוי נוי בשיש לו לאחריו ולא לפניו יותר מכשיש לו סביב כל הראש ובאמצע הוי קרח". ד"ה ואיכא דמתני לה אסיפא "דמתניתין לא שנו דיש לו כשר אלא שיש לו לאחריו שיטה מקפת מאוזן לאוזן ולא לפניו אבל יש לו נמי לפניו פסול וכל שכן שאין לו כלל". ד"ה ומהו דתימא כו' "כלומר והנך נמי איצטריכו דמהו דתימא הא דפסיל להו במתניתין משום מראית העין פסיל להו ולא עברו בעשה אי פלחי להכי אשמעינן רבי יוחנן דמשום שאינו שוה בזרעו של אהרן". ד"ה לאפוקי מהאי תנא אתא "דלא פסיל להו אלא משום מראית העין וקמ"ל רבי יוחנן דהלכתא כמתניתין דפסיל להו משום דאין שוין בזרעו של אהרן". ד"ה הכהנים "וערכו בני אהרן הכהנים" (ויקרא א: ח). "לרבות את הקרחנים" "שכשרים לעבודה על פסוק זה מצאתיה בתורת כהנים". פירש **רבינו גרשום** ד"ה כולהו איצטריך ליה "דמהו דתימא משום מראית העין נינהו קמ"ל משום דשאינו שוה בזרעו של אהרן". ד"ה ואמאי מספקא לן "דמשום מראית העין". ד"ה מהו דתימא תנא חדא "משום מראית העין והוא הדין לכולהו להכי קמ"ל ר' יוחנן דמשום דאינו שוה הוא". ד"ה והיכי מצי למימר "תני חדא והוא הדין לכולהו והא כל היכא דאיכא למיהדר ומיתנא משום מראית העין קא הדר ותני מלמד דלא אמרינן תנא חדא וה"ה לכולהו. ומאי קמ"ל ר' יוחנן". ד"ה אלא הא קמ"ל "לאפוקי מהאי תנא כו". ד"ה הכהנים "והקריבו בני אהרן" (ויקרא א: ה) ואמאי כתיב הכהנים לרבות את הקרחנין". לפי פירוש רש"י יותר נוי כשיש שיער מאחוריו ממצב שיש לו שיער מאחוריו ולפניו. לעומת זאת המצב הפוך לפי **תוספות חיצוניות** המובא בשיטה מקובצת אות ו על לישנא קמא של הגמרא.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה א פוסק כמו הלישנא בתרא ולחומרא ולכן קרח פסול, חוץ מממי שיש לו חוט של שיער מאחוריו. וז"ל "הקרח שאין בכל ראשו שער כל עיקר, ואם יש בו שיטה של שיער מוקפת מאחוריו מאוזן לאוזן כשר, מי שהיה השער מקיף מאוזן לאוזן מלפניו בלבד ושאר הראש קרח הוא הרי הוא פסול, מי שהיה השער שלו מקיף את כל הראש סביב מלפניו ומאחוריו ואין שם שער באמצע גם זה קרח ופסול. פירש **הכסף משנה** "משנה שם הקרח פסול איזהו קרח כל שאין לו שיטה של שער מקפת מאוזן לאוזן ואם יש לו הרי זה כשר ובגמרא איכא תרי לישני ולישנא בתרא אם יש לו הרי זה כשר אמר רבא ל"ש אלא שיש לו לאחריו ואין לו לפניו אבל יש לו בין לאחריו בין לפניו פסול וכ"ש שיש לו לפניו ואין לו לאחריו ודאין לו כלל דפסול". **מהר"י קורקוס** ובגמרא יש שני לשונות דלישנא קמא סבר שאם יש לו שטה של שיער לפניו ולא לאחריו הוא דהוי מום הא אם יש לאחריו ולפניו כל כשר כל שכן אם יש לאו לאחריו לבד שהוא כשר ... ולישנא בתרא סבר יש לו לאחריו לבד הוא שכשר אבל אם יש לו לפניו לבד אי נמי לפניו ולאחוריו פסול דיופי עדיף לאחריו לבד והוי נוי טפי ושהוא לפניו ולאחוריו הוי מום, ועל לשון זה סמך רבנו כיון שהוא אחרון. **רדב"ז** "הקרח הנזכר במשנה, ומום זה אף על פי שהוא בראש אינו בראש ממש אלא בשיער הראש ולפיכך אחריו... אלא דקשיא לי דכיון דשיטה אחת מאחוריו אמרינן דמצלת אע"פ שכל שאר הראש קרח, וכי מפני שהשיטה מקפת כל הראש גרע? ורש"י ז"ל

תירץ קושיא זו וכתב דטפי הוי נוי כשיש לו לאחריו ולא לפניו יותר ממי שיש לו סביב כל הראש ובאמצע הוי קרח עד כאן. ולא ידעתי טעם. ואם היו אומרים לפי שדומה לכומרים הוי נחא טפי."

סעיף ו' שתי מומים בצואר א' צואר ארוך מדי, ב' צואר קצר מדי שנראה כאילו אין צואר.

שתי מומים בצואר א' צואר ארוך מדי, ב' צואר קצר מדי שנראה כאילו אין צואר תוספתא בכורות פרק א' הלכה א' "מומין אלו בין קבועין ובין עוברין פסולין באדם, יתר עליהם אדם צוארו שמוט ושקוט". **גמרא** בכורות מג' ב' מביא את התוספתא ומסבירו "תנא: וצוארו שקוט ושמוט. שקוט - דחביא מחבא, שמוט - דאריך ושמוט". פירש רש"י ד"ה דחביא מיחבא "שראשו מוטל בין כתפיו ודומה כמי שראשו שמוט אשליישו"ד". **רבינו גרשום** מביא גירסא קצת שונה ומסביר שמדובר על צוארו ארוך ודק או שצוארו מספיק קצר שאיננו נראה. וז"ל בד"ה דחבים מיחבם "שצוארו משוקע בין כתפיו ושמוט דאריך צוארו ודק ובולט פרצופו הרבה לחוץ". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח' הלכה ב' מסביר באופן ברור "שנים בצואר ואלו הם: מי שצוארו שוקע הרבה עד שנמצא ראשו כאילו הוא מונח על כתפיו, מי שצוארו ארוך הרבה עד שנראה כשמוט מבין כתפיו". מפרש מהר"י **קורקוס** "והם אשר נשנו בתוספתא שקוט ושמוט. ופירוש חביס מיחבס שהזכרתי היינו מי שצוארו שוקע הרבה שנראה ראשו כמי שחבסה והשפילה והוא שקוט. ושמוט היינו שנראית שמוטה מצד אורך הצואר". **מסיים הרדב"ז** "הרי לך שכל פרטיו של רבינו הולכים על דרך הגמרא אף על פי שאינם על סדר המשנה והגמרא אלא על דרך תכונת האברים מהטעם אשר כתבתי. וסדר זה נקט ואזיל ז"ל. תדע דלעולם תופס מנין וכולל כללים להועיל לזכירה".

סימן כד מומים של האוזן

סעיף א' תשעה מומין שייכים לאוזן. חמשה מומים שייכים לבהמה ולכהן ופוסל הקרבן שנקרב ע"י כהן שיש בו אותו מום וארבע מומים שייכים רק לכהנים, והקרבן לא נפסל.

תשעה מומין השייכים לאוזן רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז' מתאר את המומים שפוסלים בהמות וכהנים ופרק ח' נמצא רשימת המומים ששייכים רק לכהנים ולא לבהמות. בסימן כ' ראינו שכהן שיש בו מום ששייך גם לבהמה עבודתו פסול ופוסל. לעומת זאת, כהן שיש לו מום ששייך רק לכהנים ולא לבהמות לא עובד לכתחילה, אבל בדיעבד הקרבן לא נפסל. רשימת המומים שבאוזן שפוסלים נמצא פרק ז' הלכה ב'-ג' "חמשה באוזן, ואלו הן מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם, אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נסדק. [ג] מי שנסדק סחוס אזנו בכל שהוא אף על פי שלא חסר, מי שניקב סחוס אזנו ככרשינה בין נקב עגול בין נקב ארוך אם מצטרף לכרשינה ה"ז מום, מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם, מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים, אפילו הגדי שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו שני סחוסין, אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר". רשימת המומים שבאוזן שלא פוסלים נמצא בפרק ח' הלכה ג' "ארבעה באוזן ואלו הן: מי ששתי אזניו קטנות הרבה, מי ששתי אזניו נפוחות דומות לספוג, מי שאזניו מדולדלות למטה, מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה".

מומים שבאוזן לא כתובים בתורה, אלא עלו מומים גלויים השייכים לבהמה נלמדים מהרחבת רשימת המומים מהפסוק "כל מום רע" (דברים טו: כא). מומים השייכים לבהמה שגם שייכים לכהנים פוסלים אותו לעבודה ועבודתו פסולה. לימוד הרחבת רשימת מומים נמצא בגמרא בכורות לו' א' "אמאי? פסח ועור" כתיב! כתיב נמי כי יהיה בו מום'; ואימא; כי יהיה בו מום - כלל, פסח או עור - פרט, כלל ופרט - אין בכלל אלא מה שבפרט, פסח ועור - אין, מידי אחרינא - לא כל מום רע' חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש - מומין שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל - מומין שבגלוי ואינן חוזרין". פירש רש"י ד"ה ואמאי פסח ועור כתיב "שישחוט

בכור עליהן ומידי אחרינא לא דכתיב וכי יהיה בו מום פסח ועור וסמך ליה בשעריך תאכלנו דהיינו בלא הקרבה". ד"ה ומשני כתיב נמי כי יהיה בו מום "דמשמע נמי מומין אחריני".

סעיף ב' מי שנפגם סחוס אזנו וחסר כדי שתעכב בו ציפורן פסול לעבודה ועבודתו נפסל. נפגם עור האוזן כשר לעבודה. יתכן שלפי רש"י עור האוזן נחשב כמום עובר.

מי שנפגם סחוס אזנו וחסר כדי שתעכב בו ציפורן פסול ועבודתו נפסל משנה בכורות לו א' מונה מומים באוזן שמתירים שחיטת בכור בהמה. מה שנחשב כמום בבהמה יחשב כמום בבחן, במידה ששייך אותו מום לגוף אדם. וז"ל המשנה "על אלו מומין שוחטין את הבכור: נפגמה אזנו מן החסחוס, אבל לא העור". פירש רש"י ד"ה על אלו מומין, החסחוס "תנוך האוזן שקורין טנדריין". ד"ה אבל לא מן העור "דהדר בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אוזן". פירוש הרמב"ם על המשנה "נפגמה, חסרה, כלומר שנחתך ממנה מגוף החסחוס לא מן הקצה העליון שהוא כמו עור". פירש רב **עובדיה מברטנורא** ד"ה נפגמה "אין פגימה בלא חסרון. אבל סדק משמע נמי בלא חסרון. ושיעור פגימה כדי שתחגור בה צפורן". ד"ה החסחוס "תנוך האוזן שקורין טנדריין בלע"ז". **גמרא** לו ב' מסביר שבאוזן שנפגמה נחסר ממנו כמות מסויים. וז"ל הגמרא "נסדקה אף על פי שלא חסרה. ת"ר: הסדק כל שהוא, הפגימה - בין בידי אדם בין בידי שמים, מכלל דסדק בידי שמים לא אלא: סדק ופגימה - בין בידי שמים בין בידי אדם, וכמה שיעור פגימה - כדי שתחגור בה ציפורן". פירש רש"י ד"ה בידי שמים "שנולד עמו". ד"ה שתחגור "שתעכב בה צפורן אם בודקין כבדיקת סכין". הגדרת חגורת הציפורן הוא כמו בסכין שחיטה. לפי המפרשים הגדרת 'סחוס' הוא תנוך וקיים כמה תרגומים בלע"ז. הגדרת מדוייקת של תנוך האוזן שייך לעניין טהרת המצורע שנמצא בויקרא פרק יד ומסכת נגעים פרק יד וקיים דיון בנושא במפרשים במקומות אלו.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ב' "חמשה באוזן, ואלו הן מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם, אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נפגם בין נסדק". **כסף משנה** "בכורות דף לו' על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן החסחוס אבל לא מן העור נסדקה אף על פי שלא חסרה ניקבה מלא כרשינה או שיבשה ... ופירש"י סחוס תנוך האוזן וכו' אבל לא מן העור דהדרא בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אוזן. פגימה אינה בלא חסרון אבל סדק משמע נמי בלא חסרון ובגמרא וכמה שיעור פגימה כדי שתחגור בה צפורן". **רדב"ז** מסביר מזה סחוס "סחוס האזן היינו תנוך האזן, ובדל אזן (עמוס ג) מתרגמין סחוס דאודנא". מהר"י **קורקוס** על אתר מביא שיתכן מחלוקת רש"י ורמב"ם לגבי הגדרת עור האוזן שאינו פוסל. זאת ועוד, לפי המפרשים עור האוזן לא מכשיר בכור משום שזה מום עובר, אבל זה אמור לפסול כהן מלעבוד. וז"ל "בכורות לו א נפגמה אזנו מן החסחוס אבל לא מן העור, ופירש רש"י סחוס תנוך האזן שקורין טנדריין אבל לא מן העור דהדר בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של האזן עכ"ל. אבל רבנו נראה שמפרש דעור הוא מה שסביב הסחוס ופירושו שלא הגיע הפגם אל הסחוס עצמו. ומכל מקום לענין הדין נראה דלא פליג רבנו על רש"י דודאי אליה אינה נקראת סחוס אלא עור או בשר כשאר בשר הוא. אבל רש"י אפשר דפליג על רבנו. דעד כאן לא שרי אלא אליה אבל עור שסביב הסחוס אפשר שדינו כסחוס. ואף על פי שאין הדבר מוכרח כן נראה. ודע שמלשון רש"י נראה שמן העור הוי מום עובר דהדרא בריא. ולפי זה מה שכתב ולא הוי מומא היינו שאינו מום לגבי בהמה כלומר, ואין מום עובר מתירה לשחוט דבכור מיירי התם. וכן נראה שם בגמרא שהקשו אי הכי אפילו מום עובר נמי אלמה תנן אבל לא מן העור עד כאן. נראה דמן העור מום עובר מיהא הוי דאי לא לא מייתי מיד. ואם כן באדם שפוסל מום עובר כאשר נתבאר אפילו מן העור פוסל בו. אבל אין נראה כן דעת רבנו אלא שאינו מום כלל וזהו שכתב 'אבל העור ... אין בו מום' ובמומין שהם פוסלים באדם ולא בבהמה לא מנה מום זה. ולפי זה צריך עיון ליישב מה שאמרו בגמרא 'אי הכי ... אלמה תנן' דמאי מייתי אי בעור אפילו מום עובר לא הוי. ואפשר שלא היה גורס רבנו אלמה תנן. כי לפי הנראה דבר מוסכם ופשוט הוא שאין מום עובר מתיר הבכור לישחט ואין צורך לראיה מן המשנה".

פרטי מום זה לגבי התרת בכור בהמה נמצאים בטור ושלחן ערוך יורה דעה סימן שט סעיף ב'.

סעיף ג מי שנסדק סחוס אזנו אפילו בלי שום חסרון פסול לעבודה ועבודתו נפסל.

לפי הרמב"ם נסדק עור האוזן כשר לעבודה.

מי שנסדק סחוס אזנו אפילו בלי שום חסרון פסול לעבודה ועבודתו נפסל משנה בכורות לו א' מביא מום שמתירין בו בכור בהמה של נסדק סחוס אוזן, גם אם אין בסחוס חסרון. וז"ל המשנה "על אלו מומין שוחטין את הבכור: ... נסדקה, אעפ"י שלא חסרה". פירש רש"י ד"ה פגימה "אינה בלא חסרון אבל סדק משמע נמי בלא חסרון". בסעיף הקודם ראינו איך הגמרא בדף לו ב' לומד שנפגם הוא דוקא עם חסרון ונסדק הוא בלי חסרון.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ג "מי שנסדק סחוס אזנו בכל שהוא אף על פי שלא חסר"¹¹.

לפי הרמב"ם נסדק עור האוזן כשר לעבודה רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ב "אבל העור המוקף לסחוס האוזן אין בו מום בין ניקב בין נפגם בין נסדק". **במשנה** לו ב' רק עבור נפגם בעור אזנו אינו נחשב כמום. הרמב"ם מרחיבו גם לגבי נסדק וניקב, שבעור הבשר אינו נחשב כמום. **הרדב"ז** על אתר מזכיר את שמדין הגמרא לא משנה אם המום נגרם בידי שמים או בידי אדם.

סעיף ד מי שניקב סחוס אזנו בגודל של כרשינה פסול לעבודה ועבודתו פסולה.

אם ניקב פחות מגודל זה יש אומרים שאינו נחשב כמום, יש אומרים שפסול לעבודה ועבודתו כשרה ויש אומרים שעבודתו פסולה.

מי שניקב סחוס אזנו בגודל של כרשינה פסול לעבודה ועבודתו פסולה משנה בכורות לו א' "ניקבה מלא כרשינה". **רבינו גרשום** מסביר את הגודל "מלא כרשינה. כמלא הכנסת גרגר של כרשינין". **גמרא** לו ב' מביא מחלוקת לגבי הגודל הכי קטן שפוסל "ניקבה מלא וכו'". ת"ר, כמה נקיבת האוזן - מלא כרשינה, ר' יוסי ברי' יהודה אומר: בכעדשה ... תנא: קרובין דבריהן להיות שוין. דבריהן דמאן? ... אלא דתנא קמא ור' יוסי ברי' יהודה ". פירש רש"י ד"ה אלא דתנא קמא ור' יוסי "דכרשינה אינה גדולה מעדשה אלא מעט".

בהמשך הסוגיא יש דיון לגבי גודל הכרשינה ואם הנקב הוא בגודל דוחק או בגודל מרווח. וז"ל הגמרא "מאי כרשינה? אמר רב שרביא: הינדא. בעא מיניה רב הושעיא מרב הונא רבה: כרשינה הנכנסת ויוצאה, או כרשינה העומדת? אמר לו: זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי ...". לפי פירוש **רש"י** בהמשך הגמרא מוכיח מהלכות טומאת כלים שגודל הכרינה הוא מרווח כדי להיכנס ולצאת. וז"ל ד"ה כרשינה "העומד בנקב בדוחק ואף על פי שאינה נכנסת ויוצאת בו הוי מום או דלמא לא הוי מום עד שיהא הנקב רחב שכרשינה תהא נכנסת ויוצאת בו". ד"ה כיוצא בה שמעתי "מסיפא נפקא לן דקאמר מקדח וחיסומו שנינו דהיינו נכנס ויוצא". ולשום **רבנו גרשום** "כרשינה העומדת בדוחק בנקב או נכנסת ויוצאה בריוח. כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל".

רמב"ם בפירוש המקדש על אתר "מלא כרשנה, כשעור גרגר הכרשנה, ואפילו היה הנקב מאורך או באיזה צורה שיהיה אם יש בו לצרף ככרשנה הרי זה מום". בהלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ג "מי שניקב סחוס אזנו ככרשינה בין נקב עגול בין נקב ארוך אם מצטרף לכרשינה הרי זה מום". תיאורו יותר מתאים לגודל שעומד בדוחק בנקב. מהר"י **קורקוס והרדב"ז** מביא שלכאורה שיטת הרמב"ם נגד מסקנת הגמרא ומתרחץ שלפיו הגמרא מסכס באיבעיא דלא איפשטה. בנוסף מהר"י קורקוס מביא כלל עבור מומים וז"ל "כללא דמלתא בגנאי הדבר תלוי ובהאי גוונא נראה לחכמים שאין גנאי וכיעור אלא כשיעור זה וכן כלם. ומכל מקום צריך עיון".

אם ניקב פחות מגודל זה י"א שאינו נחשב כמום, י"א שפסול לעבודה ועבודתו כשרה וי"א

שעבודתו פסולה גמרא קידושין כא ב' מביא שאין מרצעין כהן עבד עברי משום שיעשה בו עבד עברי. וז"ל הגמרא "א"ר אלעזר, יודן בריבי היה דורש: כשהן רוצעין, אין רוצעין אלא במילתא; וחכמים אומרים: אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום. ויעשה בעל מום! אמר רבה בר רב שילא, אמר קרא: 'ושב אל משפחתו', למוחזק שבמשפחתו". הסוגיא בבכורות לו ב' מביא שלפי אותו לימוד גם פחות מכרשינה אמור לפסול כהן, למרות שאיננו מכשיר בכור בהמה

¹¹ חזון איש טוען שלפי הרמב"ם סדק שנחשב כמום בלי שום חסרון הוא במידה שהסדק מתחיל מקצה האוזן פנימה.

לשחיטה. וז"ל הגמרא בבכורות "בציר מכעדה לא? ורמינהי: מרצע - אין לי אלא מרצע, מנין לרבות הסול והסירה והמחט והמקדח והמכתב - ת"ל: ולקחת - כל דבר שנלקח ביד, דברי ר' יוסי בר' יהודה, רבי אומר: מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת, אף כל - של מתכת; וקתני סיפא, א"ר יודן ברבי היה דורש: כשהן רוצעין - אין רוצעין אלא במילת, וחכמים אומרים: אין עבד עברי כהן נרצע, מפני שנעשה בעל מום; וא"ת במילת היו רוצעין, היאך עבד כהן נעשה בעל מום? הא אין רוצעין אלא בגובה של אוזן. אמר רב חנא בר קטינא: לא קשיא, כאן - לשחוט, כאן - לפסול". פירש רש"י ד"ה היאך הוא עושה בעל מום "הא הדר בריא". ד"ה הא אין רוצעין "בניחותא הא ודאי אין רוצעין אלא בגובה של אוזן שהוא סחוס ומכל מקום קשיא דקתני הכא דמן הרציעה נעשה בעל מום וקאמר רבי יוסי ברבי יהודה דרציעה ישנה במחט דלא הוי כעדה". ד"ה כאן לשחוט כאן לפסול "יש מומין הרבה בבכור שפוסלים אותו ליקרב על גבי מזבח ואין מכשירין אותו לישחט כדתנן אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה כו". פירש רבינו גרשום "אלא במילת. בבשר שתחת האוזן הא אין רוצעין אלא בגובה של האוזן בסחוס ושם נעשה בעל מום הכהן וקאמר ר' יוסי אפי' מחט לרציעה ובהכי הוי בעל מום (עבר עבד) [עבד עברי] כהן אלמא דבנקב בציר מכעדה הוי מומא: לא קשיא כאן לשחוט. עליו הבכור אינו נשחט אלא על נקב כעדה: כאן לפסול. להקריב אפי' בנקב במחט הוי פסול".

תוספות בכורות לו ב' ד"ה כאן לשחוט כאן לפסול, נותן מספר הסברים איך נקב פחות מרשינה פוסל כהן ואינו מתיר בכור בהמה. קיים מספר הסברים בתוספות שהוצע הם שאמנם נקב קטן הוא מום, משום שאינו ניכר הוא איננו עילא להתיר בכור ולפי זה עבודתו נפסל, או שנקב קטן פוסל כהן שנחשב שאינו שווה לזרעו של אהרן ולפי זה עבודתו איננו נפסל, או שנקב קטן נחשב כמום עובר מה שלא יתיר בכור בהמה. **רמב"ן** קידושין כא ב' במביא ירושלמי [קידושין א:ב] שנקב קטן מרשינה לא פוסל הכהן, ובכל זאת לא מרצעים אותו משום חשש שהנקב יגדל לגודל שכן פוסלו. וז"ל "ובירושלמי אמרו וירצע מן הסחוס פחות מרשינה שלא יבא לידי כרשינה, ויבא לידי כרשינה, התורה אמרה ושב לאחוזתו בעינו, ופירושו ברור שהן אומרים שאי אפשר שהתירה התורה רציעה אפי' פחותה מרשינה מן הסחוס, לפי שיש לחוש לכל נקב של ברזל שמא יגדל הנקב ויהא ככרשינה ויעשה בעל מום". **הרמב"ם** שהובא לעיל רק מביא את שיעורו של נקב ככרשינה ובהלכות עבדים מביא את הדין שעבד עברי כהן אינו נרצע. **הרדב"ז** מתרץ את הספק שלפי הרמב"ם גודל המרצע הוא ככרשינה. וז"ל "אבל עדיין יש לדקדק בדברי הרב דפחות מרשינה לא הוי מום אפילו באדם. והוא כתב אין עבד כהן נרצע לפי שנעשה בעל מום. ויש לומר שסבירא ליה דוקא מרצע וסתם מרצע הוי ככרשינה ... משמע דסתם מרצע הוי ככרשינה ולפיכך נעשה בעל מום ופסק הלכה כרבי דאמר מה מרצע מיוחד של מתכות וכו'".

סעיף ה מי שיבש אזנו עד שתנקב ואינה מוציאה דם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה.

מי שיבש אזנו עד שתנקב ואינה מוציאה דם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות לו א' מביא מחלוקת במידת היבשות ליחשב כמום "או שיבשה. איזהו יבשה כל שתנקב ואינה מוציאה טיפת דם, ר' יוסי בן המשולם אומר: יבשה שתהא נפרכת". **רש"י** ד"ה נפרכת "כשממששין בה". פירש המשניות להרמב"ם "נפרכת, שתתפרך בין האצבעות ותתפורר. ואין הלכה כר' יוסי". פירש **רב עובדיה ברטנורא** לסיפא של המשנה מוסיף את הלימוד שמובא בגמרא עבור המומים שראינו בסימן הזה עד כה. וז"ל "שתהא נפרכת - נעשית פירוכים ופתיתים כשממששים בה. ואין הלכה כר' יוסי. וכל הני מומין דחשיב במתניתין ששוחטין עליהן את הבכור ילפינן מקראי, דכתיב (דברים טו) "וכי יהיה בו מום", כלל. "פסח או עור", פרט. "כל מום רע", חזר וכלל. כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינו חוזר, אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מביא את שיטת החכמים להלכה, וז"ל "מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם".

טור יורה דעה סימן שט פוסק כמו רבי יוסי בן משולם שבכור בהמה ניתרת באזן נפרכת והבית יוסף תמיהה על הטור שפוסק כדעת יחיד¹².

¹² לא ברור אם יש טעם להחמיר כשתי הדעות במומי כהנים כמו הרמב"ם וגם כמו הטור.

סעיף ה' מי שיש לו אוזן כפול לשתיים פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. לפי הרמב"ם הכהן נפסל אם יש שתי סחוסים ולעומת זאת סחוס אחד עם אוזן כפול כשר. לפי רש"י הכהן נפסל אם יש לו סחוס אחד ולעומת זאת שתי סחוסים עם אוזן כפול כשר.

מי שיש לו אוזן כפול לשתיים פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות מג' ב' מביא את מום של אוזן כפול כדי להתיר בכור בהמה. וז"ל המשנה "אוזן הגדי היתה כפולה, אמרו חכמים: בזמן שהוא עצם אחד - מום, בזמן שאין בו עצם - אינו מום". ובגמרא "אזניו כפולות, בחסחסות אחת - הרי זה מום, בשתי חסחסות - אינו מום". פירש רש"י שאוזן כפול שיוצא מסחוס אחד נחשב כמום ולעומת זאת אוזן כפול שיוצא משתי סחוסים אינו נחשב כמום. הוא מוסיף שלא ברור לו סיבת החלוקה הזאת. וז"ל בד"ה און הגדי שהיתה כפולה "שיש לו שתי אזנים מצד אחד אוזן בתוך אוזן". ד"ה בזמן שהוא עצם אחד "שאין להם אלא תנוך אחד שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום". ד"ה ואם אינה עצם אחד "שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום וטעמא לא איתפרש לי ולא דמי לבעלת ה' רגלים דהאי אוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך". **רבינו גרשום** על המשנה מסביר בדרכו של רש"י. וז"ל "שהיתה כפולה. בשנים: בזמן שהיא עצם אחד. שהסחוס שלה אחד ולמעלה נכפלת הוי מום". וכן מפורש ברב **עובדיה מברטנורא** "און הגדי שהיתה כפולה - שיש לו שתי אזנים מצד אחד אוזן בתוך אוזן: בזמן שהיא עצם אחד - שאין לה אלא תנוך אחד, שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה, הוי מום: ואם אינה עצם אחד - שהתנוכים מובדלים למעלה: אינו מום - וטעמא לא איתפרש. ומ"מ לא דמי לבעל חמש רגלים, דאוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך".

תוספתא בכורות פרק ד' הלכה ד' מביא הדין הפוך מרש"י, אלא ששתי אוזניים מסחוס אחד אינו נחשב כמום, ולא שוחטים עליו בכור. וז"ל התוספתא "אזניו מגופפות בחסוסה אחת לא ישחט בשתי חסיסות ישחט".

רמב"ם בפירוש המשניות "ענין עצם כאן גוף אחד וחלק אחד כמי שלקח גוף לח וכפלו, נגזר מן וכעצם השמים לטהר". בהלכות ביאת המקדש פרק ז' הלכה ג' הוא פוסק כמו התוספתא שאוזן כפול שיוצא מסחוס אחד אינו נחשב כמום ולעומת זאת אוזן כפול שיוצא משתי סחוסים נחשב כמום. וז"ל "מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים, אפילו הגדי שדרך אזניו להיות נטויות וכפולות ובלבד שיהיו לו שני סחוסין, אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר". **הכסף משנה** מסביר שמחלוקת רש"י והרמב"ם תלוי בגירסא, וזה של הרמב"ם נראה יותר הגיוני ונכון. וז"ל "מי שהיתה אזנו כפולה לשתיים וכו'. משנה בכורות מ' ב' און הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא עצם אחד מום ואם אינו עצם אחד אינו מום ופירש"י שהיתה כפולה שיש לו שתי אזנים מצד אחד און בתוך און. בזמן שהיא עצם אחד שאין להם אלא תנוך א' שנכפל התנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום ואם אינו עצם אחד שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום וטעמא לא איתפרש לי עכ"ל ורבינו נראה שגורס בהיפך וכתב סמ"ג דהכי גריס בתוספתא והיא הגירסא הנכונה שנימוקה עמה". **מהר"י קורקוס** על אתר מביא את דעת רש"י והרמב"ם ומצדד לצד הרמב"ם. וז"ל "ורבנו במשנה כתב עצם אחד הוא גוף אחד וגולם אחד כמי שנטל גולם רך וכפלו, עד כאן. ולפי מה שכתה רבנו כאן נראה שגרסתו במשנה גם בברייתא היתה בהפך מהגרסא שכתבתי דבזמן שהוא עצם אחד אינו מום. והוא דבר שהשכל מורה עליו דיותר ראוי להיות מום שנים מאחד וכאשר הוקשה לרש"י וכתב דלא אתפרש ליה טעמא. וכן מצאתיה בתוספתא דבכורות ... פירוש דסחוס אחד אינו מום ולכך לא ישחט עליו אבל בשני סחוסים הוא מום ונשחט עליו במדינה. מוכח בהדיא כגרסת רבנו. ובמשניות מוגהות מצאתי שהגיהו כאשר כתבתי והוא הנכון". **ורדב"ז** "ופירש רש"י ולא דמי לבעלת חמש רגלים דהאי און בתוך און אין נראה כל כך עד כאן לשונו. וקושיא זו דחק את רבנו לפרושי אפכא שאם יש לו שני סחוסים הוי מום אבל אם אין לו אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל וכשר. ונראה לי שהיה גורס

במשנה בזמן שהוא עצם אחר מום ולא היה גורס אחד בד' אלא אחר בר'. והשתא ניחא דדמיא לבעלת חמש רגלים כיון דאית לה שתי תנוכין¹³.
בית יוסף יורה דעה סימן שט ד"ה און הגדי מצדד כמו הרמב"ם לגבי מומי בכור בהמה.

סעיף ו' מי ששתי אזניו מאד קטנים או ששתי אזניו דומות לספוג פסול לעבודה ועבודתו כשרה. דומה לספוג, לפי רש"י פירושו מקובץ וסתום ולפי הרמב"ם פירושו נפוח.

מי ששתי אזניו מאד קטנים או ששתי אזניו דומות לספוג פסול לעבודה ועבודתו כשרה משנה בכורות מד א' בפרק שמביא מומים שאינו שוה בזרעו של אהרן "הצומם והצומע. איזהו צומע - כל שאזניו קטנות, והצומם - כל שאזניו דומות לספוג". פירש רש"י ד"ה לספוג "שכווצות וסתומות". פירש רבינו גרשום באופן דומה "דומות לספוג מקובצות ביחד". וכן מפרש באופן דומה **רב עובדיה מברטנורא** "דומות לספוג - שכווצות וסתומות". בגמרא בכורות מד א' מובא ברייתא שמומים אלו כשרים עבור בהמה "תניא נמי הכי: יש דברים שהן כמומין ואינן כמומין, ושוחטין עליהם במקדש אבל לא במדינה, ואלו הן, עז שאין לו קרנים, ורחל שיש לו קרנים, והצימח והצימם והצומע". פירש רש"י מומים אלו הם לא שוה בזרעו של אהרן, וכפי שראינו הכהן פסול לעבודה אלא עבודתו כשרה בדיעבד. וז"ל בד"ה במקדש "דלא הוי מום". והצמח והצימם והצומע "ומתניתין דחשיב להו באדם מומין קאמר לפי שאינו שוה בזרעו של אהרן". פירוש המשניות להרמב"ם מסביר שהמשנה מביא מצבים שאברי הגוף אינם בגודל המתאים לגודל הגוף ונחשב כאינו שוה לזרעו של אהרן. וז"ל "הנלמד מכל זה שצריך שיהיו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה". בהמשך הוא מסביר שדומה לספוג היינו דומה לספוג הים הידוע "וספוג, צמר הים, והיא "אלאספנג'ה" וכבר בארנו את זה כמה פעמים". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מוסיף למום של אזניו קטנים את המילה 'הרבה' ודומה לספוג היינו נפוחות. וז"ל "ארבעה באזן ואלו הן: מי ששתי אזניו קטנות הרבה, מי ששתי אזניו נפוחות דומות לספוג". **כסף משנה** על אתר "בכורות מד א' הצמם והצומע אי זהו צומע שאזניו קטנות והצמם שאזניו דומות לספוג ופירש"י לספוג שכווצות וסתומות ... ואף על גב דבתר הכי תניא התם יש דברים שהם כמומין ואינם כמומין וכו' הצימח והצמם והצומע סובר רבינו דכי היכי דלא קיימא לן כההיא ברייתא בצימח וצומע משום דסתם מתני' תני דהו מומין ה"ה דלא קיימא לן כוותה בצימח ועוד יש לומר דההיא ברייתא מיתניא גבי מומי בהמה ומתני' דחשיב להו מומין באדם כדפירש רש"י דטעמא לפי שאינו שוה בזרעו של אהרן". מהר"י קורקוס על אתר "במשנה הצמם והצומע, אי זה צומם שאזניו קטנות, צמיע שאזניו דומות לספוג. ופירוש ספוג ידוע והוא צמר הים. ומפרש רבינו שהם נפוחות כספוג. ורש"י פירש שהם כווצות וסתומות"¹⁴.

סעיף ז' מי שאזניו דומות לאזני גדי ומי שאחת מאזניו נראה משונה מהשני פסול לעבודה ועבודתו כשרה בדיעבד.

מי שאזניו ארוכות מאד או מדולדלות למטה גמרא בכורות מד א' מוסיף מום של אוזניים שנראים כמו אלו של גדי. וז"ל הגמרא "תנא: אף הצימח. לא הו ידעי רבנן מאי צימח, שמעו לההוא טיעא דהוה קאמר: מאן דבעי צימח, ואישתכח גדיא חזיזא". פירש רש"י שמדובר על אוזניים מאד ארוכים. וז"ל בד"ה חזיזא "אזניו ארוכות מאד עד שתכופות למטה". פירש רבינו גרשום קצת שונה מרש"י "גדיא חזיזא. שאזניו תלויות לו למטה". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג מביא הסבר שאזניו תלויות. וז"ל "מי שאזניו מדולדלות למטה". נושאי כליו על אתר דנים אם רמב"ם ורש"י מסכימים או חולקים. **כסף משנה** "ובגמרא תניא אף הצימח לא הו ידעי

¹³ בסעיף הקודם העלנו השאלה אם צריך להחמיר כשתי הדעות במחלוקת ראשונים עבור מומי כהנים. במקרה דנן, השאלה קצת יותר חלשה בגין תמיהת רש"י על הסבר שיטתו ובנוסף שהתוספתא תומכת בגירסת הרמב"ם

¹⁴ תוספות יום טוב מסביר שלפי הרמב"ם המשנה מתארת ספוג מלא ולפי רש"י המשנה מתארת ספוג אחרי רוקנו.

רבנן מאי צימח שמעו רבנן לההוא טייעא דהוה אמר מאן בעי צימח ואשתכח גדיא ומפרש רבינו דהיינו שאזניו מדולדלות למטה כמו של גדי וכן נראה מדברי רש"י. מהר"י קורקוס "בגמרא 'צמח' ולא הוה ידעי רבנן מאי צמח עד דשמעו לההוא טייעא דקאמר מאן בעי צימח והוה גדיא והיינו שאזניו מדולדלות למטה כאזני הגדי, וכן כתב רש"י"¹⁵.

ומי שאחת מאזניו נראה משונה מהשני משנה בכורות מ' א' פוסל כהן או בהמה שניכר בהם ששתי האוזניים אינו באותו גודל. וז"ל המשנה "אזנו אחד גדולה ואחד קטנה, במראה אבל לא במדה". פירש רש"י ד"ה במראה "שלכל נראה שזו גדולה מזו". ד"ה אבל לא במדה "שאם אין ניכר אלא במדה אינו מוס". **משנה בכורות מג ב' מביא מוס בשם 'זגדן' ששייך לכהנים והוא אי התאמה בין שתי העיניים.** פירש הרמב"ם על המשנה "סוגדס, ויש קוראים זגדס, ענינו בעל השוני בשני דברים אשר דרכם שלא יהא ביניהם שוני". **גמרא בכורות מד א' נרחיב את הפסול 'זגדוס' לפסול כל מצב שבזוג איברים אין התאמה בין שניהם.** וז"ל "זגדיין - מחוי רב הונא: חד מדיין וחד מדידהו, ואיקפד רב יהודה. מיתיבי: שכבנא - שגבינו שוכבים, זגדוס - אחד שחור ואחד לבן! תנא כל זוגא דלא שוי להדדי - זגדוס קרי ליה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ג פוסל כאינו שווה בזרעו של אהרן כהן ששתי אזניו נראים שונה זו מזו. וז"ל "מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה". **הכסף משנה** מביא הוה אמינא שמדובר בפסול של המשנה בדף מ ומגיע למסקנא שמדובר בדין של זגדוס, כמו שהרמב"ם סבירו בפירוש המשניות. וז"ל "מי שאחת מאזניו משונה מחברתה במראה. איני יודע זו מנין לו דאי מדתנן בפרק על אלו מומין (דף מ'): עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה היינו לומר שנראה לכל שזו גדולה מזו אבל אם אינו ניכר אלא במדה אינו מוס וכן פירש ה"ר עובדיה ז"ל ואם נאמר שרבינו אינו מפרש כן אלא אזניו משונות זו מזו במראה הוי מוס אבל אם אינם משונות זו מזו אלא במדה אינו מוס יקשה מאי אחת גדולה ואחת קטנה ואפשר שהוא מפרש שמצד שמשונות זו מזו במראה נראות אחת גדולה ואחת קטנה וכל זה דוחק אבל הנכון הוא שסובר רבינו שזהו זוגדוס השני במשנה וכן פירש הוא ז"ל שם". מהר"י קורקוס "במשנה 'הזגדס' וביאורו שיש שינוי בזוג שלו וכולל כל הדברים שהם זוגות באדם והם האזנים והעיניים והגבינים וזולתם כאשר יתבאר, וכל שינוי שיהיה בכל זוג מהם בין אחד לחברו הן בגוון הן בצורתו יקרא זגדס והוא מוס. והוא אמרם בגמרא [מד א'] תנא כל הזוגין דלא שוו אהדדי זגדס קרי ליה". **רדב"ז** על אתר מסביר את מומי הזגדוס "מי שאחת מאזניו וכו', זה בכלל זגדוס דתנן במתניתין [מג ב'] ואמר רב יוסף כל זוגא דלא שוו אהדדי זוגדוס קרי ליה ופירוש המלה זוג דוס ודוס בלשון לעז שנים, כלומר הזוג חלוק לשנים שאינם שוים. ולא ראיתי שכתבו זה אלא בזוגות שבפנים לפי שהוא בגלוי ... והוצרך הרב לומר 'במראה' דאילו אחת גדולה ואחת קטנה היינו צומע וצימח והא תנא להו".

סימן כה מומים השייכים לגביני וריסי העין

סעיף א מוס אחד בגביני העינים מפורש בתורה שפוסל כהנים וקיים עוד שלשה מומים בגבינים שנדרש ממנו. הראשונים חולקים אם עבודתו נפסל. יש עוד מוס אחד של אי התאמה בין שתי הגבינים שעבודת הכהן כשר בדיעבד.

מום אחד בגביני העינים מפורש בתורה שפוסל כהנים פסול בגביני העינים¹⁶ נמצא בתורה "או גבן ... (ויקרא כא:כ). **ספרא** פרשת אמור פרשתא ג הלכה יב מביא שתי דעות עבור פסול גבן שמדובר על גביני העינים. "גבן שיש לו שני גבינים, אין לו גבינים או אין לו אלא גבין אחד, זהו גבן האמור בתורה, רבי דוסא אומר כל שגבינו שוכבים" **רש"י** על התורה מפרש כמו רבי דוסא בספרא ובמשנה "שורצילוי"ש בלע"ז [בעל גבות ארוכות] שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב". **רמב"ן** על אתר מפרש כמו רש"י שהתורה מתאר גבן עיניים ארוך עד שמכסה העין "וטעם 'או גבן' נמשך אל מלת 'בעיניו', או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו, והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן, מלשון 'גב

¹⁵ חזון איש סימן כו ס"ק ט מביא שהערוך מפרש כמו רש"י. בספר הערוך לפנינו נערוך מפרש כמו רבינו גרשום.

המזבח' (יחזקאל מג יג), על גבי חרשו חורשים' (תהלים קכט ג). ראוי לציין שרב סעדיה גאון מפרש או גבן לגבי מוס הגב ולא קשור לעיניים.

משנה בכורות מג ב' "אין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד - זהו גבן האמור בתורה. רבי דוסא אומר: שגבינין שוכבין". ובגמרא "וגבן דאין לו משמע? ורמינהו! גבן - שיש לו גבינין הרבה, אין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד מנין - ת"ל: או גבן. אמר רבא: זהו מדרש או גבן. רבי דוסא אומר כו". פירש רש"י ד"ה גבינים - שורציל"ש¹⁷. ד"ה שגבינין שוכבין "ששערות גביניו גדולים ומוטלין על פניו". ד"ה גבינים הרבה "ששני גבות עיניו מצטרפות ואין הפרש חלק בין זו לזו". ד"ה זהו מדרש או גבן "והכי קאמר זהו או גבן האמור בתורה (ויקרא כא) ור' דוסא פליג עליה ולא דריש או". משמע לפי פשט הגמרא ולפי פירושו של רש"י מסכנת הגמרא היא ש'גבן' בפסוק הוא מי שיש לו הרבה גבינים ומרבים מ'או גבן' לפסול מי שאין לו גבינים או יש לו רק אחד.

פירוש המשניות להרמב"ם מוסבר שאין מחלוקת לגבי מהם המומים, אלא חולקים מהו אותו 'גבן' שכתוב בתורה. וז"ל "וגבנין, גבות העינים. ופירוש גבניו שוכבין, שיהא שער גביניו מרובה עד שנתשלשל על ריסיו. וענין שני גבין, שיהא גבו כעין שני דפין כאלו הן שני גבין ובכל גב מהן חוט שדרה. ואין ר' דוסא ותנא קמא ור' חנינה בן אנטגנס חלוקין אם אלו מומין או שאינן מומין, אלא הכל מודים שהן מומין, ומחלוקתם היא אי זה משלשת מומין אלו הוא גבן האמור בתורה". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ד מפרט את המומים של גבן העין, ושפירוש של 'גבן' שכתוב בתורה הוא שאין לו גבן. וז"ל "חמשה בגבינים ואלו הן: מי שאין לו שיער בגביניו והוא גבן האמור בתורה, מי שגביניו שוכבין, מי שאין לו אלא גבין אחד, מי שיש לו גבינין יתר על שנים, מי שאחד מגביניו משונה מחבירו בין ששערו של זה ארוך ושערו של זה קצר בין ששערו של אחד שחור ושערו השני לבן או אדום הואיל ויש ביניהם שינוי זה הרי זה פסול". **הכסף משנה** מנסה להסביר איך הרמב"ם מסכם את לימוד 'גבן' שלכאורה לא כמו מסקנת הגמרא. וז"ל "ומה שכתוב רבינו מי שאין לו שער בגביניו והוא גבן האמור בתורה יש לתמוה עליו שכפי מה שאמרו בגמרא כך הוה ליה למימר והוא מדרש או גבן האמור בתורה. ונוכל לומר דהאי דלא כתב מדרש או גבן משום דדרשת או להביא מי שאין לו אלא גבן אחד ורבינו במי שאין לו שיער בגביניו קמייירי ואי קשיא הא קשיא דלפי פשטיה דמתניתין גבן הכתוב בתורה הוי דאין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד וכפי פשטיה דברייתא גבן האמור בתורה היינו מי שיש לו גבינים הרבה ורבינו כתב לא כמר ולא כמר ותיממה על הראב"ד דלא הרגיש בזה וצריך עיון". וכן מהר"י **קורקוס** מתמודד עם אותו שאלה, וז"ל "ופירש רש"י המשנה שאמרה זהו גבן פירושה זהו מה שאנו מרבים מ'או גבן'. ואם גרסת רבנו כן אפשר שלא חשש רק לפרש מהו שהו א מתיתב גבן גופה או מה שהוא מרבויה ד'או'. ואפשר שסובר שריבוי מלת או היינו דגלי אגבן שכולל שניהם יש לו הרבה ואין לו כלל. אי נמי אפשר דרבא אברייתא קאי ולא גריס בברייתא אין לי וכו'. והראשון יותר נכון דעל כרחך הכל בכלל 'גבן' הוא דמלת 'או' לאו מידי משמע אלא דרבי לכללה בכלל גבן". **הרדב"ז** מסביר שהרמב"ם כותב לפי פשט המשנה בלי להכניס לדיון הגמרא ובנוסף המלה 'גבן' משמע מי שיש לו הרבה גבינים וגם מי שאין גבינים כלל. וז"ל "ואם תאמר מסקנא דרבא הוא דגבן האמור בתורה הוא מי שיש לו גבינים הרבה ומי שאין לו גבינים אתי מרבויה ד'או גבן', ורבינו כתב מי שאין לו שיער בגביניו זהו גבן האמור בתורה. ויש לאמר דנקיט רבינו לשון מתניתין ולא נחית אי מידרש מ'גבן' או מרבויה ד'או גבן' דלא נפקא לן מידי לענין דינא דבכל גוונא הוי מומא. וקושטא הוא דמלת 'גבן' משמע תרתי, מי שיש לו גבינים הרבה ומי שאין לו גבינים כלל".

¹⁷ רש"י מביא אותו לועז שהביא בחומש. בש"ס עוז והדר מפורש כשערות מעל העיניים ובש"ס נהרדעא מפורש גבות עיניים.

קיים עוד שלשה מומים בגבינים שנדרש ממנו ועוד מום אחד של אי התאמה בין שתי הגבינים בע"ה המומים יפרשו בסעיף הבא.

הראשונים חולקים אם עבודתו נפסל המשנה מביא את מומי הגבינים בבכורות פרק שביעי, הפרק שמלמד דברים שאינם שווים בזרעו של אהרן, שעבודתו העבודה על כהן כזה בדיעבד כשר. גם הרמב"ם מביר את מומי הגבינים בפרק ח בהל' ביאת המקדש, הפרק שמנה תשעים מומים שאינם שווים בזרעו של אהרן. אלא, יש מום אחד שמובא בתורה באופן מפורש ועוד שלשה מומים שנדרשים מהפסוק. על פניו, מום הכתוב בתורה אמור לפסול עבודתו או משום שכתוב בתורה באופן מפורש או משום שיש ענין של חילול במומי כהן "אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי" (ויקרא כא: כג).

וכן שואל **תוספות חיצונים** שנמצא בשיטה מקובצת בכורות מג א' אות יא, ומתיר בשם הר"י שאכן מומים הכתובים בתורה מחללים עבודה. וז"ל "הקשה הר"י אלחנן דהא קתני נמי במתניתין גבן שהוא מום גמור ומרוח אשך דהוי נמי גמור ופסול משום מחלל עבודה דהא כתיב באורייתא. ותיירך ר"י דמדקאמר האמור בתורה גבן או מרוח אשך משמע שפיר דאתא לפרושי דאלו פוסלין לבד משום מום גמור מחלל עבודה ולא האחרים". לפי הר"י המום שלומדים מ'גבן' אכן פוסל העבודה בדיעבד, ולגבי שלושה המומים שלומדים 'או גבן' לא ברור אם יפסלו עבודה. מנגד, **הקריית ספר** למבי"ט בהלכות ביאת המקדש פרק ו מסביר שהעבודה נפסלת ע"י כהן שיש בו מום ששייך גם אצל בהמה. לפי זה, בכל מומי גביני עיניים עבודת הכהן כשר בדיעבד. וז"ל "וכל מי שיש בו מום מן המומין מיוחדים לאדם ועבד אף על פי שהוא לוקה עבודתו כשרה, איפשר משום דכתיב גבי 'ולא יחלל וגו' כי מום בו' יתירא לומר דוקא על מי שהוא מום סתם אפילו בבהמה איכא חלול הא לאו הכי לא"¹⁸.

ראוי לציין, שראינו מחלוקת בין הרמב"ם ורש"י מהו הגבן שכתוב בתורה, מה שאמור להשפיע על איזה מום מחלל עבודה. מצד שני ראינו ברדב"ז שאין נפקא מינה לדינא בענין כוונת 'גבן' הכתוב בתורה. משתמע מדבריו שאין מום בגבינים שפוסל עבודה.

יש עוד מום אחד של אי התאמה בין שתי הגבינים שעבודת הכהן כשר בדיעבד מדובר על עוד מצב של זגדוס שראינו בסימן הקודם. פסול זגדוס נחשב כדבר שאינו שווה בזרעו של אהרן שפוסל הכהן לעבודה ואם עבד הקרבן כשר בדיעבד, כפי שראינו בסימנים הקודמים. פרטים של אי התאמה בין הגבינים יובאו בהמשך הסימן.

סעיף ב ארבע מומים שנלמדים מהתורה הם א) מי שאין לו שיער בגבינו ב) מי שגבינו ארוכים ושוכבים על עפעפיו ג) מי שיש לו רק גבין אחד ד) מי שיש לו יותר משתי גבינים. לפי רש"י אין מקור לפסול מי שיש לו יותר משתי גבינים.

ארבע מומים שנלמדים מהתורה כמו שראינו בסעיף הקודם **במשנה** בכורות מג ב' מופיע שלש מומין "אין לו גבינין או אין לו אלא גבין אחד - זהו גבן האמור בתורה. רבי דוסא אומר: שגבינין שוכבין". ראינו שהרמב"ם מפרש במשנה שמומים אלו מוסכמים לכל הדעות. ראינו שהגמרא מוסיף עוד מום והוא ה'גבן' שכתוב בתורה "וגבן דאין לו משמע? ורמינהו! גבן - שיש לו גבינין הרבה". במקורות שהובא בסעיף הקודם מובא שלפי **רש"י** גבינים הרבה זה שהגבינים גדולים עד שאין הפרדה ביניהם, כלומר גבן אחד. ראינו שלפי **הרמב"ם** קיים שתי מומים נפרדים, מי שיש לו גבן אחד ומי שיש יותר משתי גבינים. וז"ל מהר"י **קורקוס** "ופירוש גבינים הרבה כתב רש"י ששני גבות עיניו מצטרפות ואין ביניהם הפרש חלק. ויותר נראה לשון גבינים הרבה כפירוש רבנו שיש לו שלשה או ארבעה גבינים"¹⁹.

¹⁸ הגרי"ז מסכים לקריית ספר שאין עבודתו נפסל, לעומת זאת הליקוטי הלכות להחפץ חיים והחזון אי"א (ס' כו ס"ק ד) מסכימים שלפי הרמב"ם גבן הכתוב בתורה פוסל עבודה. למסקנת החזו"א, נפסל עבודתו רק מי שאין לו גבינים.

¹⁹ בקשר לגבינים ארוכים מדי, התפארת ישראל כותב שאפשר להכשיר כהן לעבודה בגזירת הגבינים.

סעיף ג שתי גבינים שאינם שווים אחד לשני פוסל כהן לעבודה ועבודתו אינה נפסלת.

שתי גבינים שאינם שווים אחד לשני פוסל כהן לעבודה ועבודתו אינה נפסלת. זהו זגרוס שהובא בסימן הקודם שמובא במשנה בכורות מג ב' וגמרא מד א' מרחיב לכל איבר זוגי שאחד איננו מתאים לשני. תוספתא בכורות פרק ה הלכה א מביא מצב של זגדוס בגביני עיניים "סגריס" שגביניו אחד שחור ואחד לבן. רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ד נותן מספר מצבים שהגבינים לא מתאימים אחד לשני וז"ל "מי שאחד מגביניו משונה מחבירו בין ששערו של זה ארוך ושערו של זה קצר בין ששערו של אחד שחור ושערו השני לבן או אדום הואיל ויש ביניהם שינוי זה הרי זה פסול". הכסף משנה מביא את התוספתא כמקור להרמב"ם "מי שאחד מגביניו משונה מחבירו וכו'. בתוספתא דבכורות פ"ה מונה בכלל המומין גביניו אחד שחור ואחד לבן והוא בכלל זוגדוס".

סעיף ד שבעה מומים שייכים לריס העין והם פוסלים כהן לעבודה. שלשה שייכים לבהמה ועבודת הכהן נפסל. ארבעה אינם שייכים בבהמה ועבודת הכהן בדיעבד כשר.

שבעה מומים שייכים לריס העין והם פוסלים כהן לעבודה. משנה בכורות לח א' מביא המומים של ריס העין ששייכים לבהמות ולכהנים "הריס של עין..." הגמרא לח ב' מסביר "ריס" "מאי הריס? אמר רב פפא: תורא ברא דעינא". לפי כל המפרשים מדובר על עור המכסה העין, עפעף²⁰. פירש רש"י בד"ה תורא ברא דעינא, שמדובר על הכיסוי של העין. וז"ל "שורה חיצונה של עין היינו בת עין המכסה את העין". רבינו גרשום מסביר דומה לרש"י וז"ל "שורה שחוץ מן העין שמכסה העין וזהו בת עין". רמב"ם בפירוש המשניות "ריס, שם כל עפעף מעפעפי העין". וכן מפרש רב עובדיה מברטנורא.

משנה בכורות מג ב' מביא אחד המומים שעבודת אותו כהן לא פוסל את הקרבן, "ושנשרו ריסי עיניו". נשירה שייך לשערות בסוף העפעף ולא בעפעף עצמה, כלומר ריס בעברית המדוברת היום²¹. וכן מובא ברמב"ם פירוש המשניות בכורות מג ב' "ושנשרו ריסי עיניו, הוא שנשר שער ריסי". תוספות בכורות מג ב' מביא את החילוק בד"ה ושנשרו ממנו ריסי עיניו "משמע שקורא ריס לשערות שרגילים להיות נושרין מרוב דמעה כי ההוא דרבן גמליאל בחלק (סנהדרין קד ב') גבי בכה תבכה וזימנין דקרי ריס עור המקיף את העין כי ההוא דפרקין דלעיל (דף לח א') ריס שנקב ושנסדק ומפרש תורא ברא דעיניה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש מביא בפרק ז הלכה ד שיש שלשה מומים בריס שפוסל אדם ובהמה, ועבודת הכהן נפסלה. וז"ל "שלשה בריס של עין..." בפרק ח הלכה ה מובא שיש ארבעה דברים שאינם שייכים בבהמות ועבודת הכהן כשר בדיעבד. וז"ל "ארבעה בריס העין..." הכסף משנה על פרק ז הלכה ד מביא הסברים ל"ריס", "שלשה בריס העין וכו'. בכורות לח ב' במשנה ובגמרא מאי ריס וכו' תורא ברא דעינא ופירש"י שורה חיצונה של עין היינו בת עין המכסה את העין ובדברי התוספות בכורות מג ב' בד"ה ושנשרו מבואר יותר שכתבו דהיינו עור המקיף את העין וכתב רבינו בפ"ה המשנה ריס עפעף העין ". מהר"י קורקוס מפרש באותו מקום "במשנה ובגמרא שאלו מאי ריס אמר רב פפא תורא ברא דעינא עד כאן. פירוש החיצונה של העין וכתב רש"י היינו הת עין המכסה את העין עד כאן. והוא העפעף".

סעיף ה מי שעפעף עיינו שניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. לפי הרמב"ם נפסל בנקב, סדק ופגם בגודל כל שהוא, ולפי רש"י נפסל בנקב, סדק ופגם בגודל חגורת הציפורן.

מי שעפעף עיינו שניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה כתוב בתורה ויקרא פרק כב פסוק לגבי מומי בהמה "עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנו מהם על המזבח ה'". פירש רש"י ד"ה חרוץ "ריס של עין שנסדק או שנפגם". רש"י מבוסס על הספרא פרשת אמור פרשתא ז הלכה יב "חרוץ ריס של עינו שניקב שנפגם,

²⁰ בלעז eyelid

²¹ בלעז eyelash

ושנסדק". **משנה** בכורות לח א' מביא המומים האלו לפסול בהמה וכהן "הריס של עין שניקב, שנפגם, שנסדק".

רמב"ם פרק ז הלכה ד מביא את שלשה מומים בריס העין שפוסל אדם ובהמה ונותן את גודל הפוסל ככל שהוא. בעקבות הספרא הוא מביא את מקור מומי הריס מפסוק של 'חרץ'. וז"ל "שלשה בריס של עין ואלו הן: מי שניקב ריס מריסי עיניו בכל שהוא, מי שנסדק ריס מריסי עיניו בכל שהוא, [מי שנפגם ריס מריסי עיניו בכל שהוא], ושלשה מומין אלו בכלל חרוץ האמור בתורה". מהר"י **קורקוס** על אתר "ופירוש חרוץ חתוך או כרות כמו כן משפטך אתה חרצת' (מלכים א כ"מ) "בחרוצות הברזל" (עמוס א: ג). ומפרש הרדב"ז "ואפשר שהוא מפרש חרוץ מלשון חריץ, דאמרינן 'חריץ ובן חריץ שורה ובת שורה' וכל דבר שנפגם ונעשה במקומו כמין גומא הוי בכלל חרוץ האמור בתורה".

גמרא חולין יז ב' "אמר רב הונא בר רב קטינא אמר רבי שמעון בן לקיש, שלש פגימות הן: פגימת עצם בפסח, פגימת אוזן בבכור, פגימת מום בקדשים; ורב חסדא אמר: אף פגימת סכין". **רש"י** מפרש שלכל הפגמים האלו יש אותו שיעור כמו פסול סכין לשחיטה, כלומר של חגורת הצפורן, כולל כל המומים של פגם שיכלול גם ריס העין. וז"ל בד"ה ג' פגימות הן "לשיעור אחד". ד"ה פגימת אוזן בבכור "להיות בו מום לישחט עליו במדינה דתן (בכורות לו) נפגמה אזנו מן הסחוס והוא הדין לשאר מומין של פגימה הנזכרים שם וקמיינתא נקט"²².

סעיף ו' מי שאין לו שיער בריסי עינים בכלל נחשב שאינו שווה לזרעו של אהרן ופסול לעבודה, חייב מכות על עבודתו ועבודתו כשרה בדיעבד. מי שיש לו רק שורשי ריסי עינים ומדרבנן לכתחילה לא עובד משום מראית עין. לרבינו גרשום מי שאין ריסים בכלל פסול מפני מראית עין ומי שיש רק שרשים של ריסים פסול משום שאינו שווה לזרעו של אהרן.

מי שאין לו שיער בריסי עינים בכלל משנה בכורות מג ב' מביא שמי שנשר ממנו השיער של ריס העיניים פסול לעבודה משום מראית עין. וז"ל המשנה "ושנשרו ריסי עיניו - פסול מפני מראית העין". **תוספתא** בכורות פרק ה הלכה ט מביא מספר דברים שאינם שווים לזרעו של אהרן ופוסלים רק באדם "הזיז והליפוד והתימוז ... פסולין באדם וכשרין בבהמה"²³. **גמרא** בכורות מד א' מסביר 'תימוז' שחסר לו שיער בריסי עיניים ושואל שיש סתירה בין המשנה שפוסלו משום מראית עין והתוספתא שפוסלו משום שאינו שווה לזרעו של אהרן. הגמרא מתרץ שכהן שאין לו ריסים בכלל פסול משום שאינו שווה לזרעו של אהרן ומי שיש לו רק שורשים של שיער נפסל משום מראית העין. וז"ל הגמרא "תנא: הזדיר והלופין והתמיר; זויר - דמזור עיניה, לופין - דנפישין זיפיה, תמיר - שתמו זיפין. והני גבי מומין תנו להו, והתנן: שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין! לא קשיא, הא - דאשתיו גרדומי, הא - דלא אישתיו גרדומי". פירש **רש"י** ד"ה תנא אף הזריין ולופין והתומיין "הוי מום דמזורדן עיניו". ד"ה והא גבי מומין תני להו "להאי תומיין מי הוי מום והא לא פסיל ליה מתנייתין אלא משום מראית העין". ד"ה אישתיו גרדומי "שרשין לא הוי מום אלא משום מראית העין". **שיטה מקובצת** על אתר אות כד מוסיף בשם **רש"י** שיתמי הוא מצב של חסרון שיער ריסים. וז"ל "תמי - שאין לו שיער בבת עינו". **רבינו גרשום** לכאורה מפרש הפוך, כלומר שהמשנה מתאר מי שאין ריסים בכלל והתוספתא מתאר שיש לו שרשי ריסים²⁴. וז"ל "והתימוז שתמו זיפין. דלית ביה ריסי עינים כלל: לא קשיא. הני דמוסיף תנא ברא הא דאשתיו גרדומי כלומר אף על גב דנשתיו עיקרו פוסל: והא. דמתנייתין דלא אישתיו גרדומי כלל".

רמב"ם בפירוש המשניות בבכורות מג ב' מביא את החילוק של הגמרא כמו פירוש של **רש"י**. בהמשך הרב מסביר את הבדלים בין סוגי המומים. וז"ל "ושנשרו ריסי עיניו, הוא שנשר שער ריסיו, וזה אשר אמר שהוא פסול מפני מראית העין אם נשתיו מן השער שארית בשרשים. אבל אם לא נשתיו לשער רושם כלל, או שהיה שער הריסים מרובה מאד ומסובך זה בזה, הרי אלו שני

²² למרות שעל פניו **רש"י** והרמב"ם חולקים, יש אחרונים שמסבירים שאין כאן מחלוקת.

²³ קיים מספר גרסאות בתוספתא, מובא הגירסא שנמצא בפרוייקט השו"ת

²⁴ מה שכתוב בפירוש רבינו גרשום קשה להבינו, משום שהמצב של מי שאין לו ריסים בכלל אמור להיות חמור ממי שיש לו שורשי ריסים.

מומין גדולים, וכך אמרו בבריתא הלימו והתימו, אמרו בתלמוד לימו דנפיש זיפיה, תימו שתמו זיפיו, וזיפין הן הציצות כלומר ציצות העין. וההבדל בין המומין הכוללים את האדם והבהמה, והמומין המיוחדים באדם, והמומין אשר נאמר בהם מפני מראית העין, הוא מי שיש בו מום מאותם שהם כוללים את האדם והבהמות אם עבד חלל עבודתו, ושיש בו מום מאותם המיוחדים באדם אם עבד לא חלל עבודתו אבל לוקה, ואשר הוא פוסל מפני מראית העין לא חלל ואינו לוקה אם עבר ועבד". וכן נמצא **ברב עובדיה מברטנורא** על המשנה " מפני מראית העין - אבל מום גמור לא הוי. והני מילי כשנשאר בעפעפים רושם שער, אבל אם לא נשאר רושם לשער כל עיקר, הרי זה מום גמור ... ושלשה דינים חלוקים יש במומי אדם. המומין השוין באדם ובבהמה, כהן שעבר ועבד בהן לוקה ועבודתו מחוללת. והמומין היתירים באדם ואינן בבהמה, לוקה אם עבד ואין עבודתו מחוללת. והמומין שהן מפני מראית העין, אם עבר ועבד אינו לוקה, ואין צריך לומר שאין עבודתו מחוללת".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה מביא דין התוספתא של חסרון של שיער בריסי עיניים כמום שאינו שווה לזרעו של אהרן. וז"ל "ארבעה בריס העין ואלו הן: מי שאין לו שער כלל בריסי עיניו". ובסוף אותו פרק בהלכה יז מביא דין המשנה של מי שנשר ממנו ריסי עיניים ונשאר השורשים. וז"ל "ואלו פסלו מפני מראית העין, מי שנשרו ריסי עיניו אף ע"פ שנשאר השיער בעיקרן ...". **כסף משנה** על הלכה ה מביא את החילוק לפי מקורו בגמרא "בכורות מג ב' שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין' ובגמרא 'תנא הזויר והלופין והתמין זויר' דמזויר עינים לופין דנפיש זיפי תימין שתמו זיפי ותנא גבי מומין תני להו והתן שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין לא קשיא הא דאשתיו גרדומי הא דלא אשתיו גרדומי ופירש"י אשתיו גרדומי שרשים לא הוי מום אלא מפני מראית העין ומשום דהכא מיירי רבינו לענין מומין ממש כתב מי שאין לו שער כלל". מהר"י **קורקוס** "גם זה בתוספתא 'תנא הליפיו והתימו'. ופירוש ... תימו דתמו זיפיה. פירוש זיפיה הם העפעפים ... או שאין בהם שיער כלל הם מומים גדולים והמשנה שאמרה 'ושנשרו ריסי עיניו שהוא פסול מפני מראית העין מיירי בשלא ניטלו לגמרי אלא נשאר השרשים והוא אמרם בגמרא הא דאשתיו גרדומי הא דלא אשתיו גרדומי".

סעיף ז מי ששיער ריסי עיניו מרובים אינו שווה לזרעו של אהרן ופסול לעבודה באיסור מכות ועבודתו לא נפסלה בדיעבד. לפי הרמב"ם כדי ליחשב כמום הריס צריך להיות גם עבה או מסובך בעצמו.

מי ששיער ריסי עיניו מרובים אינו שווה לזרעו של אהרן תוספתא בכורות פרק ה הלכה ט שהובא בסעיף הקודם "הזיוד והליפוד והתימוז ... פסולין באדם וכשרין בבהמה". מובא בגמרא בכורות מד א' " תנא: הזדיר והלופין והתמיר ... לופין - דנפישין זיפיה". בש"ס ווילנא לא נמצא **ברש"י** פירוש על 'לופין', אלא מובר **בשיטה מקובצת** אות כד בשם רש"י "דנפישין זיפיה שארוכין שערות שבבת עינו". **פירש רבינו גרשום** באופן דומה "לופין. דנפיש זיפי שריסי עיניו גדולות". **רמב"ם** על משנה בכורות מג ב' מביא ריס ארוך ומסובך וריס חסר, שנמצא בסעיף הקודם, כמומים גדולים. וז"ל "ושנשרו ריסי עיניו ... אבל אם לא נשתיר לשער רושם כלל, או שהיה שער הריסים מרובה מאד ומסובך זה בזה, הרי אלו שני מומין גדולים, וכך אמרו בבריתא הלימו והתימו, אמרו בתלמוד לימו דנפיש זיפיה, תימו שתמו זיפיו, וזיפין הן הציצות כלומר ציצות העין". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה פסול מי שריסיו מרובים ומעובים. וז"ל "מי ששער ריסי עיניו מרובה מעובה הרבה". **רדב"ז** על אתר מסביר למה הרמב"ם מצריך מספר תנאים ליחשב כמום. וז"ל "מי ששיער ריסי עיניו מרובה מעובה - היינו לופין דתניא בתוספתא, דנפישין זיפיה (בכורות מד א) ומפני שאין בני אדם שוים שיש מי ששיער ריסי עיניו מרובה ויש שהוא מעט ויש מי שהוא מועבה ויש מי שהוא דק ואין אחד מהם מום עד שיהיה מרובה מעובה, שזה ודאי הוא שינוי ואינו דבר השווה לזרעו של אהרן". מובא כלל שהבדל נפוץ ומקובל כדבר רגיל אינו נחשב כמום, אבל שינוי שאינו נחשב כדבר רגיל אכן יחשב כמום.

סעיף ח יש אומרים שמי שעפעפיו לא נפתחים הרבה פסול לעבודה ועבודתו כשרה. ויש אומרים שמי שאינו יכול בקלות לעצום את עיניו פסול לעבודה ועבודתו כשרה. ויש אומרים שמי שפותחו וסוגר עיניו בתדירות גבוה פסול לעבודה ועבודתו כשרה.

י"א שמי שעפעפיו לא נפתחים הרבה פסול לעבודה ועבודתו כשרה תוספתא בכורות פרק ה הלכה א "ועיניו טרוטות"²⁵. ספר הערוך ערך טרוטות מביא גירסא בגמרא שמביא התוספתא של הלכה א ומסבירו שמי שעפעפיו נפתחים במעט נחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן. וז"ל "ובבכורות פרק מומין אלו בגמרא זגדוס טרוטות דמרחצן עיניה פירוש שעפעפיו סגורות ואינן פתוחות אלא מעט". **תוספתא** בסוף פרק ה מביא כמה מומים ששייכים לריס העין "הזיוד והליפוד והתימוז והלימוז ... פסולין באדם וכשרין בבהמה". הגירסא שנמצא בש"ס ווילנא בכורות מד א' "הצירן - עיניו תרוטות וצירניות, דומעות דולפות טורדות. תנא: הזדיר והלופין והתמיר; זויר - דמזור עיניה, לופין - דנפישין זיפיה, תמיר - שתמו זיפין".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה מביא את המום של מי שעפעפיו לא נפתחות באופן רגיל "מי שעפעפיו סגורות מעט ואינן נפתחות הרבה כשאר כל האדם". **מהר"י קורקוס** מביא קצת קצת משא ומתן לגבי מקורו של הרמב"ם ומגיע למסקנא שמקורו הוא הערוך. תוך דיבורו, מהר"י קורקוס מתאר שבמסכת בכורות נמצא בעיות לא קטנות בעיני גרסאות. וז"ל "מי שעפעפיו סגורות – לא מצאתי אותה בגמרא ואפשר שהוא השנוי בתוספתא פרק ה ששנו שם זיוד ליפיו תימוז לימוז. ובגמרא לא הביאו אלא זיוד וליפיו ותימוז והשנים הם בעפעפיו כאשר נתבאר ... ואפשר שחסר לימוז ופירושו כדברי רבנו. והיותר נראה שחסר ליפיו ופירושו דליפיו זיפיה תרגום ויחב ולפיך (שמות לו:ז). וביאורו שאינם נפתחות כל הצורך וכן הוא לשון רבנו משנה (במקור ערבית) ... וטעות הרבה ולשונו חסרים יש בגמרא בכורות להיות בלתי מורגלות נפלו בה טעיות הרבה ואין דורש ואין מתקן. שוב ראיתי בערוך בערך טרוטות שכתב בפרק מומין אלו בגמרא זגדוס עיניו טרוטות דמרמצן עיניה, פירוש סגורות ואינם פתוחות אלא מעט עד כאן. ובספרים שלנו אין בגמרא דמרמצן עיניה. ורש"י פירש טרוטות עגולות ... ולפי מה שכתבתי בדעת רבנו ניחא שפיר דטרוטות היינו שאינם נפתחות העפעפים כל הצורך כפירוש הערוך". לעומת זאת, **הרדב"ז** על אתר מביא את הצירן כמקור למום. וז"ל "מי שעפעפיו סגורות. דהיינו צירניות האמור בגמרא מד א' והוא בכלל צירן הנזכר במשנה (מג ב') מלשון צרות". קשה לקבל פירוש של הרדב"ז משום שהרמב"ם בפירושו למשנה בכורות מג ב' שהצירן מתייחס לעין עצמו ולא לעפעפיו.

י"א שמי שאינו יכול בקלות לעצום את עיניו פסול לעבודה ועבודתו כשרה רש"י מפרש את הגמרא "הצירן - עיניו תרוטות וצירניות, דומעות דולפות טורדות" רק לענייני העין ולא עבור ריסי העין. לעומת זאת, **רבינו גרשום** ד"ה טורדות, מביא דעה שמדובר על מי שאינו יכול לעצום את עיניו. וז"ל "שדולפות בלא הפסק. ואיכא דאמרי טורדות שאין יכול לעצום עיניו אלא בטורח גדול למ"ה"²⁶. עבור 'טרוטות', רבינו גרשום מפרש כמו רש"י שמדובר על העין עצמו. ספר **ערוך** בערך טרד נותן שתי פירושים למה שהגמרא קורא טורדות. פירוש הראשון הוא כמו רבינו גרשום. וז"ל "בבכורות בפרק מומין אלו בגמרא זגדוס דומעות דולפות וטורדות ... טורדות שאינן יכול לעצם עינים אלא בטורח פירוש אחר פותח וסוגר עיניו ואינו דומם אלא בטרדה". ראוי לציין שגירסאות בגמרא בערך טרד שונה בגירסאות שהובא בריש הסעיף בערך טרוטות.

שמי שפותחו וסוגר עיניו בתדירות גבוה פסול לעבודה ועבודתו כשרה בערוך ערך טרד בפירוש השני, מי שפותח וסוגר את עיניו בתדירות גבוה נחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן. שלשה המומים בסעיף הנוכחי לא סותרים אחד את השני, ויכול להיות שכולם אכן פוסלים.

סעיף ט מי ששתי ריסי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ועבודתו בדיעבד כשר.

מי שצבע של שתי ריסי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ועבודתו נפסלה זה דין זגדוס שראינו בו דוגמאות אחרות בסימנים הקודמים ובסימן הזה סעיף ג. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ה מביא שוני בין שתי הריסים בצבע וגם שונה בכמות השיער. וז"ל "מי ששער אחד מריסי

²⁵ בפריקוט השו"ת גירסאת התוספתא "ועיניו תרוטות"

²⁶ אולי התכוון "למאור הגולה"

עיניו משונה משער ריס אחר כגון שאחד שחור ואחד לבן או שאחד נושר והשני מעובה". **כסף משנה** על אתר מביא את זגדוס כמקור הדין. וז"ל "ומה שכתב מי ששער אחד מריסי עיניו משונה משער ריס אחר. שם במשנה זוגדוס ובגמרא זוגדוס מחוי רב הונא חד מדידן וחד מדידהו ופירש רש"י שיש לו עין אחד דומה לעין אלו היושבים נגדי ועין אחת שלי מיתבי וכי' זוגדוס אחד שחור ואחר לבן תנא כל זוגא דלא שוו אהדדי זוגדוס קרי ליה וכתב רבינו בפירוש המשנה ידוע שיש בגוף איברים שדומים זה לזה כגון העינים והאזנים וגבות העינים וזולתם וכשיהיה בין אחד לחבירו שינוי באי זה דבר שיהא אותו שינוי כגון שיהא בגב עינו אחד שער הרבה מאד ובשני מעט מזער או שיהא האחד מהם שחור והשני לבן או עינו האחת שחורה והשניה כעין התכלת או עינו אחת גדולה והשניה קטנה או אחד משני עפעפיו לבן והשני שחור וכן בשאר האברים שהם זוגות הרי הוא בעל מום ויקרא זוג דוס".

סימן כו מומים שבעיניים

סעיף א תשעה עשרה מומים שייכים לעיניים. שמונה מומים פוסל כהן ועבודתו

נפסלה ואחד עשרה מומים פוסל כהן ועובדתו כשרה.

תשעה עשרה מומים שייכים לעיניים רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה מביא את רשימת מומים שבעין השייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שמונה בעין". בפרק ח הלכה ו הרמב"ם מביא רשימת מומים שבעין שאינם שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "אחד עשר בעינים". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ותשעה עשר בעינים".

סעיף ב כהן שלא רואה בשתי עיניו או אפילו בעין אחד פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. מובא שלוש מומים כאלו הם א) עיוור, שחסר עין או שעניו קיימים אלא אינו רואה בכלל בהם ב) חורור קבוע, טיפות לבנות, קרום או בעיה בעצבים של העין שגורם לחוסר ראייה ג) מים קבוע שגורם לחוסר ראייה מוחלט.

כהן שלא רואה בשתי עיניו או אפילו בעין אחד פסול לעבודה ועבודתו נפסלה, כמו שכתוב בפסוקים המתארים מומי כהנים, **ויקרא** כא: יז – **ידבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו: (וה) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור ...** עיוור גם נמצא בפסוקים המתארים מומי בהמה, **ויקרא** כב: כא-כב **"ואיש כי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו: (כב) עורת ... לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה'."**

ספרא אמור פרשתא ג הלכה ו מביא לימוד שפוסל כהן שלא רואה מעין אחד. בנוסף מביא לימוד של עוד שתי צורות של כהן שלא רואה שיחשב כמום. וז"ל "עיוור בין סומא בשתי עיניו בין סומא אפילו בעינו אחת. חרור קבוע והמים הקבועים מנין תלמוד לומר **איש עיוור**". הלימודים נמצאים בגמרא בכורות מד א' "תנו רבנן: עור - בין סומא בשתי עיניו, בין סומא באחת מעיניו. חרור והמים הקבועין מנין - ת"ל איש עור". הגמרא ממשיך להסביר ריבוי הלשונות בפסוק עבור העין. לפי מסקנת הגמרא, לומדים מ**ואיש' חוסר כושר ראייה**, כולל חרור ומים. וז"ל הגמרא "אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא איש עור דק תבלול בעינו? צריכי, דאי כתב רחמנא עור - משום דליתנהו כלל, אבל חרור והמים הקבועין דאיתנהו ביה - לא, כתב רחמנא איש, ואי כתב רחמנא איש - משום דלא קא חזי כלל, אבל מחסורייתא - לא, כתב רחמנא דק, ואי כתב רחמנא דק - משום דמחסורן, אבל מבלבלייתא - לא, כתב רחמנא תבלול, ואי כתב רחמנא תבלול - משום דמבלבולן, אבל משום משניותא - לא, כתב רחמנא בעינו. אמר רבא: הלכך, כל מחמת כהיותא - אתיא מאיש' ...". **רש"י** מפרש שחסר יכולת ראייה. וז"ל בד"ה איש עור "מריבויא דאיש". ד"ה עור "משמע שניטלו עיניו וליתנהו כללי". ד"ה מחסורייתא "שחסרה מראיתו אבל רואה מקצת".

ד"ה כהיותא "דאינו רואה". ד"ה אתיא מאיש "דהני חורור והמים הקבועין כהיותא ניהו ומפיק להו תנא דבריינא מאיש". וכן מפרש **ברבינו גרשום** "דליתנהו כלל. לעיניה: כהיותא. שאינו רואה כלל". משמע מהלימוד של רבא שכל מי שאינו רואה בכלל בשתי או אחד מעיניו, נחשב כבעל מום. נראה לפי פירוט שיש מומים שאפשר לראות בהם בעיה ויש מומים של עור שלא נראה סימן חיצוני. צריך להסביר שעצם חוסר כושר ראייה נחשב כמום, או משום שאי תפקוד של אבר העין נחשב כמום או משום שאפשר להבחין בקלות בהתנהגות מי שלא רואה בשתי עיניו או אפילו בעין אחד.

עיוור, שחסר עין או שעניו קיימים אלא אינו רואה בכלל בהם לפי הפשט **ברש"י** בכורות מד א' ד"ה עור, פירושו של עיוור הוא שחסר עין. וז"ל "משמע שניטלו עיניו וליתנהו כלל". יש שמסבירים שכוונת רש"י היא לאו דוקא שחסר עין אלא שלא רואה. גם הפשט של המימרא של רבא בכורות מד א' הוא כמו פשוטו של רש"י. כלומר, כאשר רבא דורשת "דאי כתב רחמנא עור - משום דליתנהו כלל, אבל חורור והמים הקבועין דאיתנהו ביה", פירושו של "ליתנהו ואיתנהו" הוא שאין או יש לו עין, משום בשתי המצבים לא רואים כלל. וכן אומר **ברבינו גרשום** באופן מפורש, וז"ל "דליתנהו כלל. לעיניה". קיים אפשרות אחרת להסביר את הגמרא. בכל זאת, אין נפקא מינא, כפי שראינו לעיל שכל מצב קבוע של חוסר ראייה מוחלט בשתי עיניו או עין אחד יחשב כמום.

חורור קבוע, טיפות לבנות, קרום או בעיה בעצבים של העין שגורם לחוסר ראייה משנה בכורות לח ב' "חורור והמים הקבועין". פירש **רש"י** בד"ה חורור שמדובר בטיפות לבנות על העין "חולי הוא שיש טיפין לבנות בעין"²⁷. ד"ה הקבועים - אתרווייהו קאי אחורור ואמים. פירש **רבנו גרשום** נותן שתי פירושים לחורור, דומה לרש"י משהו לבן וקרום. וז"ל "חורור. אם יש בשחור לבן ואית דאמרי קרום". כמובן, חוסר ראייה בא מבעיה באישון העין ולא בלובן. פירוש **הראב"ד** לספרא אמור פרשתא ג הלכה ו גם מציע שתי פירושים, קצת שונים מרבינו גרשום. וז"ל "פירוש חורור כמין חברבורות לבנות בשחור שלו שאינן יוצאות ואין הלבן שלו חלק כשאר בני אדם אלא שיש בתוך השאור שלו טיפין טיפין לבנות. ואין זה תבלול האמור ... פירוש אחר חורור שנתלבנו עיניו וכהה מאורו לגמרי וזה עיקר דהכי קא מפרש לה בפרק אלו מומין (מד). 'אמר רבא הילכך כח משום כהיותא מאיש עור'". רב **עובדיה מברטנורא** מפרש חורור כמו רש"י. וז"ל "חורור - כמין טיפין לבנות בעין. תרגום לבן, חורור. הקבועים - אתרווייהו קאי, אחורור והמים". **ברמב"ם** בפירוש המשניות מסביר שהגורם לחוסר ראייה הוא בעיה בעצבים בעין והוא גם מסביר את הצורך שיהיה מצב קבוע. וז"ל "חורור, הוא שתעדר הראייה מחמת רפיון העצבים, וידוע זה כשיארע פתאום. ואמרו הקבועים, מוסב על המים ועל החורור, לפי שאפשר שישתפר הרפיון ויסורו המים וימעטו ולא ישאר הסמאון". נמצא במשנה תורה שהרמב"ם קורא לחורור 'סנורים'. פירוש דומה נמצא **בתרגום יונתן** על בראשית בראשית יט:יא. כתוב בפסוק "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים". ומתורגם "וית גובריא דבתרע ביתא מחו בחוודרוריא".

מים קבוע שגורם לחוסר ראייה מוחלט ראינו שמים קבוע מובא במשנה בדף לח ב'. **רבנו גרשום** מסביר את המצב של דליפת מים תמיד. וז"ל "והמים הקבועים. שעניו דולפין תדיר הרי זה מום". רב **עובדיה מברטנורא** מסביר שהמים מפריע לראייה "והמים - היורדים אל העין ומונעים הראות". פירוש המשניות להרמב"ם "ומים, הם המים הנוזלים בעין הידוע אצל בני אדם"²⁸. הוסבר במשנה וראשונים שחורור ומים פוסלים רק במידה שהם קבועים. המשך המשנה בבכורות לח ב' מביא צורת אבחנה בין בעיה זמנית, שאינו פוסל, ובעיה קבוע, שפוסל. וז"ל המשנה "איזהו חורור הקבוע - כל ששהה שמונים יום, ר' חנניא בן אנטיגנוס אמר: בודקין אותו ג' פעמים בתוך שמונים יום. ואלו הן מים הקבועין - אכל לח ויבש של גשמים, לח ויבש של שלחים, או אכל היבש ואח"כ הלח - אינו מום עד שיאכל הלח ואחר כך היבש".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה מפרש שלושת המומים לענין כושר ראייה. עיוור מובא בלי הסבר, מים יורדים מוסבר שאינו רואה בכלל, לפחות בעין אחד ואת חורור מוסבר שלא רואה באופן ברור. לא מובא פירוט להבחין מצב קבוע. וז"ל "העיוור בין באחד מעיניו בין משתיהן. מי שאינו רואה בשתי עיניו או באחת מהן אף על פי שאין נראה בהן שינוי כלל מחמת שירדו מים

²⁷ ב"ח אות ד מוסיף "תרגום לבן חורור" - כלומר המום נקרא חורור משום שבארמית לבן הוא חורור.

²⁸ בגמרא של רב שטיינזלץ מובא שתי פירושים רפואיים למום של 'מים'. (1) קטרקט (cataract) (2) גיו של דלקת קבוע (chronic uveitis). מובא שמה שפירוש של דלקת יותר מסתדר עם הגיוא.

קבועים כנגד ראותיו, מי שאינו רואה בעיניו או באחת מהן ראייה ברורה מחמת שהיה בה סנורים קבועים". הנושאי כלים מסבירים את הצורך בקביעות ליחשב כמום. וז"ל **מהר"י קורקוס** על אתר "בתורת כהנים עורת בין בשתי עיניו בין באחת מהן. והובאה בבכורות מד א' גבי (מומל) אדם. ובמשנה לח ב' חורור והמים הקבועים. ועוד יתבאר מתי יקראו קבועים. ומחמת סנורים שכתב רבינו הוא חורור הנזכר במשנה וכתב רבינו שם שיארע זה כשיארע פתאום". **והרדב"ז** "מי שאינו רואה בשתי עיניו וכו' היינו מים הקבועים דתנן במתניתין (לח ב'). מי שאינו רואה וכו' מחמת סנורים כו' היינו חורור דתנן במתניתין. והא דהפיך ותני להו לאשמועינן דהקבועים דקתני במתניתין אתרוייהו קאי. וכן כתב רש"י דאתרוייהו קאי. וזהו שכתב שהיה בה סנורים קבועים".

סעיף ג כהן שקיים חסרון בכושר ראייתו, אפילו בעין אחד, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה דק. מובא שתי מצבים של דק (א) נקודה לבנה שצפה על השחור (שבעין ב) נקודה שחורה שוקעת תוך השחורה שבעין.

כהן שקיים חסרון בכושר ראייתו פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה דק ויקרא כא: כ' **או דק או תבלל בעינו** ...'. **גמרא** בכורות מד א' בהמשך מימרא של רבא לומדים מ'דק' שמי שראיתו חסרה נחשב כבעל מום. וז"ל הגמרא "ואי כתב רחמנא איש - משום דלא קא חזי כלל, אבל מחסורייתא - לא, כתב רחמנא דק ... אמר רבא הלכך כל מחמת כהיותא אתיא מאיש, מחסורייתא מדק ...". פירש **רש"י** ד"ה מחסורייתא "שחסרה מראיתו אבל רואה מקצת". דק "טייל"א מחסרת המראה ואינו ניטל". לפי פשוטו של רש"י קיים חסרון משמעותי בכושר ראייה. לעומת זאת, לפי פירוש **רבינו גרשום** שחסר קצת מראיתו, וז"ל "אבל מחסורייתא. שנפחת קצת ממראות עיניו כתב רחמנא דק והיינו מחסורייתא".

משנה בכורות לח א' מביא מום דק עבור בהמה ואדם "הרי בעינו דק". **רש"י** ד"ה הרי בעינו דק "כלומר הרי שיש בעינו דק טיילא". בפירושו על ויקרא הוסף הפנייה לפסוק בישעיהו כדי להבין 'דק'. וז"ל בד"ה או דק "שיש לו בעינו דק שקורין טיל"א [קרום], כמו (ישעיה מ כב) 'הנטה כדוק' ... ועל ישעיהו מ: כב פירש רש"י "כיריעה טייל"א בלע"ז". כלומר, לפי רש"י דק הוא קרום דק על שחור העין²⁹. **רמב"ם** בפירוש המשניות מפרש דק כרושם או נקודה "ודק, פירושו הרושם וכבר נתבאר שכל מה שיהיה בלבן לבדו אינו מום, והדק הזה אם היה נקודה לבנה בשחור שבעין"³⁰. בע"ה נראה בסעיף הבא לגבי הגדרת שחור שבעין ואם יש מומים בלבן של העין.

גמרא בכורות לח ב' מביא שנכלל בדק שתי מומים, דק לבן שצפה על שחור העין ודק שחור שמשוקע בשחור העין. וז"ל הגמרא "דק תבלול. תנו רבנן: דק משוקע - הרי זה מום, צף - אינו מום. והתניא איפכא? לא קשיא, הא בשחור הא בלבן; והא אין מומין בלבן! אלא, הא - בדוק לבן, הא - בדוק שחור, דאמר רבה בר בר חנה סח לי [ר'] יאשיה דמן אושא: דק שחור משוקע - הרי זה מום, צף - אינו מום, דק לבן משוקע - אינו מום, צף - הרי זה מום. וסימניך: ברקא". פירש **רש"י** ד"ה דק משוקע "דק המשקע את העין הרי זה מום". ד"ה הא בשחור הא בלבן "השתא קא סלקא דעתך דמוקים חדא בשחור של עין וחדא בלבן של עין". ד"ה וסימניך ברקא "מייל"א³¹ דהוי לבן וצף והוי מום הכא נמי סימן זה יהא לך בדוק דלבן וצף הוי מום". **רמב"ם** בפירוש המשניות מביא שתי המצבים של דק. וז"ל "והדק הזה אם היה נקודה לבנה בשחור שבעין ותהיה משוקעת בעין עד שתיראה נמוכה הרי זה כשר ואינו מום, ואם היתה בולטת על פני העין הרי זה מום. ואם היתה נקודה שחורה צפה בשחור שבעין הרי גם זה נקרא דק, אלא שאינו מום, ואם שקע כל שהוא בשחור שבעין הרי זה מום".

²⁹ לועזי רש"י מפרש טייל"א כקרום. בגמרא של רב שטיינזלץ טייל"א מפורש ככתם בעין שמצמצם את הראיה. יתכן שהמום נקרא 'דק' משום שהוא דק (הפוך מעבה).

³⁰ יש מפרשים 'דק' כקאטרקט (cataract), ראוי לציין שקאטרקט על חלק העליונה של העין, הקרנית (cornea) נוטה לצבע לבן ואילו הקאטרקט שנמצא על חלק הפנימי, העדשה (lens) נוטה לצבע חום (עין ערך בויקיפדיה באנגלית), מצב מתאים לתיאור בגמרא עבור דק. חזו"א בכורות כה"ב מכשיר דק לבן משוקע ודק שחור צף גם במידה שנפגם כושר הראיה. הוא מסביר שדק יותר נחשב כגזירת הכתוב ולא נחשב ככל דבר רע. לא הבנתי את דברו לאור מימרא של רבא בבכורות מד.

³¹ לועזי רש"י "כתם בעין"

ספרא אמור פרשתא ג הלכה יב מוסיף חלזון נחש כסוג של דוק. בע"ה נראה בסעיף הבא שיש מקורות שנותנים חלזון נחש כסוג של תבלול. וז"ל הספרא "דק זה הדוק חלזון נחש עיניו מנין תלמוד לומר או דק". מפרש **רבינו הלל** "היינו מום דאיתיה משוקע בשחור שבעין וקרי ליה דוק על שם דוקים שבעין".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה "מי שהיתה נקודה לבנה בתוך השחור וזהו דק האמור בתורה והוא שתהיה צפה על גבי השחור, אבל אם לא היתה צפה או שהיתה משוקעת בשחור אינו מום, וכן אם היתה נקודה שחורה בתוך הלבן אפילו צפה אינו מום שאין מומים בלבן, היתה נקודה שחורה שוקעת בתוך השחור אף זה נקרא דק, אבל אם היתה צפה הואיל והיא שחורה בשחור אינו מום". מהר"י **קורקוס** על אתר מביא את פירוש המשניות, עם שינויים קלים לגרסת רב קאפת, כדי להסביר את הדין במשנה תורה. וז"ל "וכתב רבינו במשנה דק פירושו רושם וכבר נתבאר שכל מה שארע בלובן לבדו אינו מום ולפיכך אם היה הרושם הזה לבן בשחור העין והיתה גומא בעין שהיא נראית שפלה אינה מום, ואם היתה בולטת על שטח העין הרי זה מום, ואם היתה כמו גרגיר שחור בולט בשחור העין זה גם כן נקרא דק אבל אינו מום, ואם נעשית גומא כל שהוא בשחור העין הרי זה מום".

סעיף ד כהן שאין לו חסרון בכושר ראייה, אלא שנכנס מהלבן לשחור אפילו בעין אחד, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה תבלול. לפי רש"י שחור העין הוא האישון, ולפי הרמב"ם שחור העין הוא האישון והקשתית.

כהן שאין לו חסרון בכושר ראייה, אלא שנכנס מהלבן לשחור אפילו בעין אחד, פסול לעבודה ועבודתו נפסלה וזה מה שנקרא בתורה תבלול ויקרא כא: כ' 'או תבלל'. רש"י על אתר מסביר את המום "או תבלל - דבר המבלבל את העין, כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירה, שהוא עוגל המקיף את השחור, שקוראים פרוניל"א [אישון], והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור". **גמרא** בכורות מד א' בהמשך מימרא של רבא לומדים מ'תבלל' שגם מי שראיתו תקין אלא שיש כמין עירבוביא בין הלבן ושחור של העין יחשב כבעל מום. וז"ל הגמרא "ואי כתב רחמנא דק - משום דמחסרון, אבל מבלבליה - לא, כתב רחמנא תבלול ... אמר רבא: הלכך, כל מחמת ... מבלבליה - מתבלול". פירש **רש"י** ד"ה מבלבליה "לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור ואינו מקצר המראית כלל". **משנה** בכורות לח א' מביאו כמום עבור בהמה ואדם "תבלול ...". **רש"י** ד"ה תבלול "מפרש מאי היא".

שנכנס מהלבן לשחור מום התבלול הוא כאשר הלבן נכנס לשחור כפי שמובא המשך **משנה** בכורות לח א' "איזהו תבלול - לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור, שחור נכנס בלבן - אינו מום". פירש **רש"י** ד"ה לבן הפוסק בסירה "סירה היינו שורה שבעין סביב לשחור שחור הוא שקורין פרונילא שמשם מראית העין באה ואם חוט של לבן יוצא מן הלבן ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור הוי מום". ד"ה שחור נכנס בלבן "אם חוט השחור יוצא מן השחור ופוסק בסירה ונכנס בלבן". ד"ה אינו מום "שאין מומין בלבן דלאו עין הוא אלא שומן העין". פירש **רבינו גרשום** "הפוסק בסירה ונכנס בשחור מן הלבן סירה הוא כמו חוט שסובב השחור. אבל אם השחור פוסק הסירה ונכנס בלבן אינו מום שאין מומין בלבן שהלבן אין קרוי עין אלא השחור". **ספרא** אמור ג:יג מביא מחלוקת בנידון, האם יתכן מומין בלבן העין או לא, וז"ל "תבלול לבן נכנס בשחור ושחור בלבן ר' יוסי אומר אין מומים בלבן, איזהו תבלול לבן פוסק בסירה ונכנס בשחור". **הגמרא** בכורות לח ב' מעמיק "איזהו תבלול לבן הפוסק את הסירה. מתני' מני? רבי יוסי היא, דתניא: לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן - הרי זה מום, דברי רבי מאיר, ר' יוסי אומר: לבן ונכנס בשחור - הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן - אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב: מאי טעמא דרבי יוסי - דכתיב 'צא מחלב עינימו' (תהילים עג:ז), תרבא דעינא - איקרי, עינימו סתמא - לא איקרי. ורבי מאיר מאי טעמא? מה לשון תבלול - דבר המבלבל את העינים". פירש **רש"י** ד"ה מתניתין "דקתני אין מום בלבן רבי יוסי היא". ד"ה יצא מחלב עינימו "יצא רשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעינו ושומן העין בלבן הוא".

לפי רש"י שחור העין הוא האישון, ולפי הרמב"ם שחור העין הוא האישון והקשתית ראינו ברש"י על התורה שתבלול נחשב כמום כשנכנס הלבן לתוך האישון. וכן על המשנה והגמרא בבכורות לח **רש"י** מפרש שהסירה הוא סביב השחור, הקשתית והשחור הוא האישון. המום תבלול הוא כאשר הלבן עובר את הקשתית וחודר לאישון. וז"ל במשנה ד"ה לבן הפוסק בסירה

"סירה היינו שורה שבעין סביב לשחור שחור הוא שקורין פרונילא שמשם מראית העין באה ואם חוט של לבן יוצא מן הלבן ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור הוי מוס". ד"ה שחור נכנס בלבן "אם חוט השחור יוצא מן השחור ופוסק בסירה ונכנס בלבן". ובגמרא ד"ה דבר המבלבל "שפוסק הסירה ומערב השחור והלבן כל היכי דעבר הוי מבלבל"³². **רמב"ם** בפירוש המשניות מסביר שהסירה הוא העיגול הדק שסביב הקשתית. לבן שנכנס לתוך הקשתית יחשב כ'תבלול'. וז"ל "ותבלול, התערובות, נגזר מן בלל, והוא שיתערב השחור בלבן, וגם לו שני דינים כמו שיש לדק שני דינים, והם, שאותו הנראה כאלו הלבן נמשך ממנו משהו לשחור שבעין הרי זה מוס והוא אמרו לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור. ואם יצא מן השחור משהו לפי מראית העין ונמשך בלבן אינו מוס, וזהו ענין אמרו בשחור ונכנס בלבן, כלומר נפסק בשחור ונכנס בלבן אינו מוס. וסירה, היא מסגרת הלבן, כי שכבות העין סובבים את כל העין ומקיפים אותה, זולתי הלבן שהוא מקיף על השכבה הקרנית ודבק מכל צדדיו סביב שחור שבעין, כלומר סביב המקום הנראה מן העין מגוון בשחרות או בכחלות ואינו מקיף את כל כללות העין".

פסק **הרמב"ם** בהלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה "מי שנמשך הלבן של עין ונכנס ממנו מעט בשחור עד שנמצא השחור מעורב בלבן והוא תבלול האמור בתורה, אבל אם יצא מן השחור לתוך הלבן אינו מוס שאין מומין בלבן".

סעיף ה כהן שיש לו חלזון שגם נקרא נחש או עינב פסול לעבודה ועבודה נפסלה. יש אומרים שמדובר על סוג של תבלול, ויש אומרים שמדובר על סוג של דק ולפי הרמב"ם חלזון – נחש הוא קצת תוספת בשר שנכנס לתוך השחור ועינב הוא בליטה של דקלת על הקרנית.

כהן שיש לו חלזון שגם נקרא נחש או עינב פסול לעבודה ועבודה נפסלה משנה בכורות לח א' "חלזון, נחש, (עצב) [ועינב]³³". פירש **רש"י** ד"ה חלזון "חולי היא שקורין לימו"ן". בפירוש המשניות **הרמב"ם** מסביר שחלזון ונחש הם אותו מוס במצב שעודף בשר בעין מכסה חלק של שחור העין, ועניבה הוא במין בליטה שמיוצר מדלקת בקרנית. וז"ל "וחלזון נחש, שני שמות נרדפין לענין אחד, והוא שיצא בעין בשר עודף וימשך עד שחפה חלק משחור שבעין, ושמו הידוע אצל הרופאים "אלציפרה". ועינב, הבליטה, והוא יציאת מקצת השכבה הענבית מחמת דלקת בקרנית". **רב עובדיה מברטנורא** מפרש חלזון-נחש כמו פירוש הרמב"ם, ואת עינב כגרגיר. וז"ל ד"ה חלזון, נחש "היינו חלזון היינו נחש, וקורוהו נחש שעשוי מנומר כנחש. והוא בשר נוסף הנמשך וחופה קצת מן השחור שבעין, וקורין לו בערבי טפרא, כמו שקורין לצפורן טפרא, לפי שהוא חופה את העין כדרך שהצפורן חופה בשר האצבע". ד"ה ועינב "שיש בעינו כגרגיר של ענב".

גמרא בכורות לח ב' מסביר שחלזון ונחש הם אותו מוס "חלזון נחש ועצב. איבעיא להו: חלזון הוא נחש, או דלמא חלזון או נחש? ... חלזון זה - מוס קבוע לשחוט עליו, וזהו נחש שאמרו חכמים". פירוש **רבינו גרשום** ד"ה עינב "שיש בעינו כענבה שמנומר עינו כנחש".

י"א שמדובר על סוג של תבלול, וי"א שמדובר על סוג של דק תרגום אונקלוס "או גבין או דקא או חליז בעינוהי"³⁴. תרגום **יונתן בן עוזיאל** לויקרא כ: כא מתרגם תבלל כחלזון "או דחלזון בעינוי דמערב חיוורא באוכמא". **רש"י** על אותו פסוק מביא את אונקלוס, וז"ל "ותרגום תבלול חיליז, לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט. וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב (בכורות לח א'). וכן יש שמפרשים בתוספתא בכורות פרק ד הלכה ב שחלזון נחש ועינב הם צורות שהלבן נכנס בשחור. וז"ל התוספתא "חלזון כמשמעו נחש כמשמעו אינב כמשמעו". לעומת זאת, נמצא ב**ספרא** אמור פרשתא ג הלכה יב שחלזון הוא סוג של 'דק'. וז"ל "דק זה הדוק חלזון נחש עינוי מנין תלמוד לומר או דק". **ראב"ד** על אתר מסביר שהוא תולדה של 'דק' כמו

³² חז"א בכורות כה מסביר שגם לפי רש"י ש'דק' בקשתית גם נחשב כמום.

³³ קיימת גרסאות שונות 'עינב', 'עצב' או לא נמצא. הגירסא הכי נפוץ ונמצא במשניות המודפסות הוא 'עינב'.

³⁴ בתאג' כתוב חלין

הברייתא בספרא, וז"ל "חלזון נחש ענב מפרש בבכורות לח א' חלזון זהו נחש והוא בדקה שבעין ויש לה צורת חלזון. ולפעמים שהוא עגול כענבה של אשכול וקא מרבה לה מאי דק'. ואני תמה על המתרגם תבלול חלוז שאינו שוה למדרש חכמים"³⁵.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ה' "מי שבעינו כמו עינב אף ע"פ שהוא רואה, מי שיצא בשר יתר בעינו עד שחפה מעט מן השחור של עין". **ראב"ד** על אתר משיג שתיאורו של הרמב"ם של חלזון-נחש הוא מין של יבלת, ומציע שהמום הוא מצב של חוט אדום שנכנס לשחור העין³⁶. נראה בהמשך שלפי הראב"ד חלזון – נחש הוא סוג של 'דק'. וז"ל "אמר אברהם לא ידעתי אם עשה זה כנגד חלזון האמור במשנה בצד עיניו ואינו נראה כן שאם היה בו בשר יתר הוא יבלת בעינו האמור למטה במשנה וחלזון הוא שורה אדמימות העוברת בשחור". **כסף משנה** עונה להראב"ד שיבלת וחלזון המתואר ברמב"ם הם שתי דברים שונים. וז"ל "יש לומר שהדבר ברור שיבלת בעיניו השנוי שם היינו שיש בעיניו יבלת שקורין בירוג"ה ואינו ענין לטפרא". מהר"י **קורקוס** על אתר מביא אותו תשובה ומסכם "ומכל מקום סובר שיבלת לחוד ובשר יתר שהזכיר כאן לחוד". **רדב"ז** על אתר מסביר שהרמב"ם ידע מחכמת הרפואה שהיבלת אינו מתאים לבני אדם וחלזון הוא שונה ממנו. הוא גם מוסיף שפירושו של הראב"ד עבור חלזון – נחש מתאים לסוג של תבלול, שונה ממה שראינו בפירוש המיוחס להראב"ד על הספרא. וז"ל "ואני אומר של כרחין כנגד חלזון נחש הנזכר במשנה והזכיר אחי מדעתו מי שיצא בשר יתר בעינו כדי להשלים מנין השמונה, ואין דרכו [של הרמב"ם] לעשות כן. אלא ודאי על חלזון נחש הנזכר במשנה אמר זה. ולפי שרבינו היה בקי בחולי עיני בני אדם ידע שאין יבלת רגילה לצאת בעין בני אדם אלא כעין בשר יתר בעין ... ומה שכתב הראב"ד שהוא אדמומית העוברת בשחור, זה חולי מקרה הוא ומיד מתרפא ואם לא נתרפא הרי הוא בכלל תבלול דמה לי שחור ומה לי אדום. וכל המומין שהזכיר רבינו בחולי העין ראינו אותם במצרים בעין".

סעיף ו כהן שעניני נראים משונה או שניכר שכיוון הראייה שונה מכיוון העיניים פסול לעבודה ועבודתו כשרה בדיעבד. דוגמאות של עיניים משונים הם: א) שתי עיניו למעלה ב) שתי עיניו למטה ג) עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה ד) רואה את החדר ואת העלייה כאחת, דהיינו פוזל. לפי גרסתנו בגמרא בנוסף יש מום של מדבר עם חבירו ואיש אחר אומר לי רואה.

כהן שעניני נראים משונה או שניכר שכיוון הראייה שונה בכיוון העיניים פסול לעבודה ועבודתו כשרה בדיעבד. **גמרא** בכורות מד א' בהמשך המימרא של רבא לומד מ'בעיני' (ויקרא כא: כ) שעניים שנראים משונים פסול כהן לעבודה. וז"ל "ואי כתב רחמנא תבלול - משום דמבלבלן, אבל משום משניותא - לא, כתב רחמנא בעינו. אמר רבא: הלכך, כל מחמת כהיותא - אתיא מאיש, מחסורייתא - מדק, מבלבלייתא - מתבלול, משניותא - מ'בעיני'". מסביר **רש"י** בד"ה משונייתא שהעיניים נראים משונים או שמבטם משונה. וז"ל "שמשונות במעמדן כגון למעלה או למטה או רואה חדר ועלייה כאחת". **רבינו גרשום** כותב באופן כללי "אבל בשניותא. שמשונה מראה עיניו".

משנה בכורות מג ב' מביא מספר מומים הקשורים לעניים שאינם שוים לזרעו של אהרן, וביניהם שנחשבים מומים משום שהם משונה "שתי עיניו למעלה, ושתי עיניו למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, רואה את החדר ואת העלייה כאחד". פירוש **הרמב"ם** למשנה "ואמרו שתי עיניו למעלה, ולמטה, הוא שתהא הנחת העינים בפניו למעלה מן המקום הראוי או למטה. או שהיו שתייהן במקום הראוי אלא שהוא רואה את החדר ואת העלייה כאחת, והוא הפוזל והוא אמרם שמדבר עם חברו ואחר אומר בי רואה, וזה הוא מצב הפוזל". פירש **רב עובדיה מברטנורא** "הכוחל שתי עיניו כאחת - שחוטמו שבין עיניו שקוע ואינו בולט כלל, עד שכשהוא בא להעביר מכחול בעיניו יכול למשוך המכחול בין עין לעין ואין החוטם מעכבו. שתי עיניו למעלה - בגובה המצח שלא כשאר בני אדם. ושתי עיניו למטה - מן המקום שנהוגים להיות. עינו אחת למעלה - מן

³⁵ חזו"א בכורות כה:ז מסביר הרמב"ם שחלזון נחש ועינב הם סוג של שונייתא.

³⁶ תיאור שמתאים לבעיה בכלי הדם בעין.

המקום הנהוג. ועינו אחת למטה - מן המקום הנהוג. רואה את החדר ואת העליה כאחת - שעינו עומדות במקומן הראוי אבל עינו אחת רואה למעלה ועינו אחת למטה, חדר למטה ועליה למעלה. וכל מי שהוא מעוות הראות עושה כן, שמדבר עם חבירו ונראה כאילו מביט בפני אדם אחר". **גמרא** בכורות מד א' דורש "מנא הני מילי? דתנו רבנן: 'בעינו' (ויקרא כ: כא) - כל מה שבעינו, מכאן אמרו, שתי עינינו למטה, שתי עינינו למעלה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, ורואה את החדר ואת העליה כאחת, או שמדבר עם חבירו ואחר אומר לי רואה". במשנה מופיע ארבע מומים של משונה ולפי גרסתנו ישנו בברייתא חמישה מומים שלומדים מ'בעינו'. **רש"י** ד"ה בעינו "תבלול בעינו דהוה ליה למכתב דק תבלול ואנא ידענא דלא שייכא אלא בעין". **בספרא** אמור פרשתא ג הלכה יד מופיע ארבע מומים של 'בעינו', כלומר חסר מדבר עם חבירו ואחר אומר לי רואה. וז"ל הספרא "בעינו להביא את שבעינו שתי עינינו למעלה ושתי עינינו למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה ורואה את החדר ואת העליה כאחד". **ר"ש משאנץ** על הספרא מוסיף שלמעלה או למטה לא רק מתאר מצב שהעין למעלה או למטה אלא גם יכול להיות מצב ששחור העין נמצא למעלה או למטה בתוך העין. וז"ל "להביא את שבעינו - כל שינוי שבעינו". שתי עינינו למעלה וכו' - ... אי נמי שחרורות שלה אינה באמצע העין אלא למעלה או למטה". פירוש המיוחס ל**ראב"ד** על המשנה מסביר ש'רואה את החדר ואת העליה כאחד' הוא משום ש'עינינו אחת למטה ועינו אחת למעלה' ולא נחשב כמזלזל. פירושו מעלה ספק אם לשיטתו שינוי במבטה של העיניים נחשב כמזלזל. וז"ל "כל שינוי שבעינו כגון שתי עינינו למעלה מן המקום הראוי או למטה מן הראוי להם, עינו אחת למטה ועינו אחת למעלה עד שהוא רואה את החדר ואת העליה כאחד". **גמרא** בכורות מד א' לומד שלמעלה ולמטה מתאר את מיקום העיניים במצח. וז"ל הגמרא "שתי עינינו למעלה שתי עינינו למטה? מה שתי עינינו למעלה שתי עינינו למטה? אילימא שתי עינינו למעלה - דחזי למעלה, שתי עינינו למטה - דחזי למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה - דחזאי עינו אחת למטה ועינו אחת למעלה, היינו רואה את החדר ואת העליה כאחת! אלא: שתי עינינו למעלה - דקיימן למעלה, שתי עינינו למטה - דקיימן למטה, עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה - דקיימי עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, וקיימי כסדרן נמי ורואה את החדר ואת העליה כאחת". פירש **רש"י** ד"ה דחזיין למעלה "שעומדות במקומן בסדר אבל כל שעה רואות למעלה". ד"ה חדר למטה "עליה למעלה". ד"ה דקיימן למעלה "בגובה המצח שלא כשאר בני אדם". ד"ה וקיימן כסדרן "כלומר והינן עומדות במקומן כסדר אבל רואה את החדר ואת העליה שעינו אחת רואה למעלה ועינו אחת למטה".

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח מביא את שאינו שוה לזרעו של אהרן, כלומר הכהן פסול לעבודה אבל עבודתו כשרה בדיעבד. בהלכה זו כתוב המומים שאינו שוה לזרעו של אהרן בעיניים. מובא ארבעה מומים של משונה, כאשר שתיים הם במיקום העיניים "מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם קרובות מפדחתו, מי שהיו שתי עיניו למטה ממקום הראוי להם". המום של אחד למעלה ואחד למטה מובא כמזלזל, אי התאמה בין זוג העיניים "מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה ...". מובא מום אחד של בעיה בכיוון הבטה של העיניים. המום הוא שרואה את החדר ואת העליה והתופעה היא שמדבר עם אחד ונראה כאילו מסתכל באיש אחר, ומשום שאנשים אחרים מבחינים בזה זה נחשב כמזלזל בגלוי³⁷ ³⁸. וז"ל "מי שראיית עינו מעורבת עד שרואה את החדר ואת העליה כאחת, ויודע דבר זה בעת שידבר עם חבירו ונראה כאילו הוא מסתכל באיש אחר". **מהר"י קורקוס** על אתר מסביר שב'אחת למעלה ואחת למטה' שיחשב כמזלזל גם רק אחד מהעיניים לא נמצא במקומו. וז"ל "ונראה דלאו דוקא שהאחת למעלה ממקומה וגם השנית למטה ממקומה אלא כל שאחת למעלה ממקומה אף על פי שאחת במקומה אי נמי אחת למטה ממקומה והאחרת במקומה הוי מום".

³⁷ חזו"א בכורות כו:ח שיש מום רק כאשר ראיית כל עין הוא לכיוון אחרת, אבל משמע מהגמרא בריש דף מד א' שראיית שתי עיניים למעלה או שתיים למטה לא נחשב כמזלזל.

³⁸ אפשר להציע שהיה לרמב"ם גירסא אחרת בגמרא או שהוא מסביר הגמרא להתאימו לספרא והמשנה.

סעיף ו כהן שעיניו עגולות או מוזרות שיוצאים כמו נמר פסול לעבודה ועבודתו כשרה.

כהן שעיניו עגולות תוספתא בכורות פרק ה הלכה א "ועינו תרוטות ועינו מצודניות". **משנה** בכורות מג ב' "והצירן". **גמרא** בכורות מד א' מצטט התוספתא עבור מומים שאינם שווים לזרעו של אהרן, ויפסל כהן לעבודה ואם נעבד עבודתו כשרה בדיעבד. וז"ל הגמרא "הצירן - עינו תרוטות וצירניות". פירש רש"י ד"ה תרוטות "עגולות". ד"ה וצירניות "עגולות יותר מתרוטות". **תוספות** בד"ה עינו תרוטות, מציע שיש צורך לרשום עגולות ועגולות יותר כדי שנידע ששניהם אינם שווים לזרעו של אהרן. וז"ל "פירוש בקונטרס עגולות כמו כי תרוטה בסנהדרין (דף קז) גבי לבנה וצירניות פירש בקונטרס עגולות יותר מתרוטות ותימה כיון דתנא קילתא כל שכן חמירתא ... ושמא איצטריך למיתני כולהו לאשמועינן דלא מיפסלי משום מומא אלא משום דאין שוה בזרעו של אהרן". **רבינו גרשום** מפרש תרוטות כמו רש"י, אבל את צירניות מפרש כמקום שמונח בו העין בגולגולת בצורה עגולה, ויש מסבירים פירושו שמדובר על צורת העפעפיים. **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מתאר שיש לעין צורה עגולה ולא סגלגל. וז"ל "מי שהיו שתי עינו עגולות ואינם נמשכות באורך מעט משאר העינים". **כסף משנה** מביא את הגמרא כמקור "בכורות מד א' עינו תרוטות ופירש רש"י עגולות"³⁹. מהר"י **קורקוס** מביא את התוספתא כמקור "כבר נתבאר מהיכן כתב כן רבנו והוא תוספתא". **הרדב"ז** מביא שמדובר בסוג של צירן שהובא במשנה "היינו תרוטות דאמרין בגמרא, והוא הצירן הנזכר במשנה"⁴⁰.

מוזרות שיוצאים כמו נמר תוספתא בכורות פרק ה הלכה ב "הזיור ... פסולין באדם וכשרין בבהמה". מום שפסול באדם וכשר לבהמה נחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן ופסול לעבודה ואם נעבד העבודה בדיעבד כשרה. התוספתא מובא **בגמרא** בכורות מד א' "תנא: הזדיר והלופין והתמיר; זיור - דמזור עיניה". פירש **רבינו גרשום** ד"ה זיור דמזור עיניה "מנומרים עיניו". **ערוך** ערך זיור מתרגם מבוסס "זיור דמזור עיניה, פירוש מנומרים עיניו". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מרחיב קצת בהסבר של מנומר. וז"ל "מי שעינו מוזרות והן יוצאות כעיני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שכועס כעס הרבה". כלומר, שהעינים רגילים לבלוט קצת כמו בשעת הכעס. **כסף משנה** מסביר שמקורו מהגמרא "ומה שכתב מי שעינו מוזרות וכו'. נראה דהיינו מה ששנו שם תנא הזיור ומפרש דהיינו דמזיר עיניה". מהר"י **קורקוס** "מי שעינו מוזרות – גם שם בגמרא דמזור עיניה. ופירש הערוך מנומרים עיניו. ורבנו פירש עינו יוצאות כעיני הנמר. ורש"י פירש שאינם יכולים לנוח אלא משוטטות על כרחו לשון אחר דעמיץ ופתח תמיד". **רדב"ז** "היינו הזייר הנזכר בתוספתא, דמזור עיניה".

סעיף ז מי שעינו גדולות כמו עגל או קטנות כמו אווז פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שעינו גדולות כמו עגל או קטנות כמו אווז משנה בכורות מד א' "עיניו גדולות כשל עגל או קטנות כשל אווז". **רמב"ם** פירוש המשניות מביא כלל שגודל האיברים צריך להיות מתאים לגודל הגוף, וז"ל "הנלמד מכל זה שצריך שיהו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה". גודל העינים גם מובא **בתוספתא** פרק ה הלכה ב "ועינו גדולות או קטנות גדולות כשל עגל קטנות כשל אווז".

רמב"ם הלכות ביאת מקדש פרק ח הלכה ו מביא קטן וגדול ברשימת המומים בעין שאינם שווים לזרעו של אהרן. וז"ל "מי שעינו גדולות הרבה כשל עגל, מי שעינו קטנות כשל אווז". **כסף משנה** מפנה למקום אחר שמצב עין אחד גדול והשני קטן יחשב כמום גם בבהמה, ואפשר להבין שבכהן עבודתו יהיה פסול בדיעבד. וז"ל "בכורות מד א' במשנה ובפרק שני מהלכות מזבח אבאר דכל שכן עינו אחת גדולה והשניה קטנה דהוי מום". **רמב"ם** הלכות איסורי מזבח פרק ב הלכה ב במום של עין אחד גדול והשני קטן "ויש מומין אחרים מיוחדין בבהמה ואין ראויין להיות באדם וכ"ג הם ואלו הן: ... עינה אחת גדולה כשל עגל והשניה קטנה כשל אווז". **כסף משנה** על אתר מסביר שאם יש מקרה של כהן עם אחד גדול ואחד קטן, בוודאי יפסל. וז"ל "ואמרין בריש

³⁹ יש השואלים נגד הכסף משנה שמביא תרוטות כמקור לעינים עגולות, משום שבכסף משנה התרוטות כבר הובא גם כמקור למום בריסי העינים, כפי שראינו בסימן הקודם.

⁴⁰ חז"ל בכורות כו: מפרש שהעפעפיים נפתחים בעגול.

בכורות דדוקא עינה אחת גדולה והשניה קטנה הוי מום בבהמה אבל אם היו שתי עיניה גדולות או שתייהן קטנות בבהמה כשר ובאדם פסול וזהו שדקדק רבינו לכתוב כאן במומי בהמה עינה אחת גדולה והשניה קטנה ובפרק ח' מהלכות ביאת מקדש גבי מומי אדם כתב מי שעניו גדולות או שעניו קטנות כלומר אפילו שתייהן גדולות או שתייהן קטנות דכשר בבהמה פסול באדם וכל שכן אם עינו אחת גדולה והשניה קטנה דאף בבהמה פסול".

סעיף ח מי שעניו או עפעפיו דומעות תמיד פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שעניו או עפעפיו דומעות תמיד פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מג ב' "והצירן". פירוש המשניות להרמב"ם שמדובר על נזילה תמידי מהעין או עפעפיים, וז"ל "וצירן, שעניו דומעות או עפעפיו נזולות תמיד, והוא אמרם בפירוש שם זה דמעות זולפות". מפרש רב עובדיה מברטנורא באופן דומה "צירן - שעניו זולגות, דולפות ויורדות תמיד דמעה". גמרא בכורות מד א' "הצירן - עניו תרוטות וצירניות, דומעות דולפות טורדות". ראינו בסעיף הקודם שרש"י מפרש תרוטות וצירניות כעניינים עגולות. מנגד, דומעות, דולפות וטורדות כמדרגות שונות של זליגת מים מהעניים. וז"ל בד"ה דומעות "מעט". ד"ה דולפות "יותר מדומעות". ד"ה טורדות "יותר מדולפות כמו (משלי כז) דלף טורד". רבינו גרשום מפרש דולפות כמו רש"י "דולפות. יותר מדומעות" ומפרש טורדות "שדולפות בלא הפסק" ומציע עוד פירוש שלא קשור לדמיון. לפי פירושו משמע שדולף לא מוריד דמעות באופן תמידי. כמו שראינו בסעיף הקודם, תוספות בכורות מד א' ד"ה מסביר שמביאים מדרגות שונות של דמעות כדי ללמד שכולם נחשבים כאינו שווה לזרעו של אהרן⁴¹.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מביא שתי מומים בענין הורדת דמעות, כמו בפירוש המשניות. וז"ל "מי שדמעיו זולפות תמיד, מי שלחלוחית נמשכת מראש עינו מכנגד החוטם או מזנב עינו מצד צדעיו". פירש כסף משנה "מי שדמעיו זולפות תמיד מי שלחלוחית נמשכת מראש עינו וכו'. שם במשנה הצירן ובגמרא הצירן עניו טרוטות צירניות דומעות דולפות וטורדות וכתב רבינו בפירוש המשנה צירן מי שעניו דומעות או שנוזלים קצות עניו תמיד והוא מה שאמרו בפירוש השם הזה דומעות זולפות". מהר"י קורקוס מביא תוספתא כמקור, וראוי לציין שגרסתו בתוספתא שונה ממה שיש לנו. וז"ל "ז' מי שדמעיו - גם שם בתוספתא 'דומעות'. ח' מי שלחלוחית - גם בתוספתא 'זולפות'. והכל בכלל 'צירן' שנאמר במשנה וכן הוא בגמרא וכן פירש רבנו במשנה". רדב"ז גם מפרש באופן לשוני "מי שדמעיו זולפות תמיד - היינו דומעות דאמרינן בגמרא (בכורות מד א'). מי שלחלוחית עינו וכו' - היינו דולפות וטורדות דאמרינן בגמרא (שם). וכל הני בכלל צירן הנזכר במשנה. ונראה שהוא מלשון ציר שהוא עגול כמו 'הדלת תישוב על צירה' (משלי כו) והוא מלשון ציר של דגים והוא הדולף מין העין תדיר. וזהו זולפות וטורדות תדיר דמעה כמו 'דלף טורד' (משלי כז)".

סעיף ט מי שלא סובל את אור השמש, שנקרא סכי שמש, פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי שלא סובל את אור השמש, שנקרא סכי שמש בין המומים שאינם שוים לזרעו של אהרן שמופיע במשנה בכורות מג ב' "סכי שמש". גמרא בכורות מד א' מפרש את הלשון "סכי שמש. תני רב יוסף: סני שמש". מובן שמדובר על מום של רגישות לאור, אבל לא מדובר על דרישה שיכול להביט בשמש עצמו, דבר שכולה עלמא לא יכולים לעשות ונחשב כמסוכן. מפרש רש"י שאינו יכול לראות המקום שהשמש יזרח. וז"ל ד"ה סכי שמש תני רב יוסף סני שמש "ששונא את השמש ואינו יכול לראות מקום שחמה זורחת שם". רבינו גרשום מפרש באופן שונה "סכי שמש תני רב יוסף היינו סני שמש שאינו יכול להסתכל בשמשו". תוספות ד"ה סכי שמש מסביר את

⁴¹ ראינו בסעיף ב' מום בשם 'מים קבועים' שמובא במשנה בכורות לח ב' והוא פוסל אדם ובהמה. תפארת ישראל מסביר שהמומים מובאים עוד פעם לגבי אדם משום שעבור בהמה ישנו רפואה ועבור אדם אין רפואה. ויש שמסבירים ש'מים קבועים' הוא מים שמביא למצב של עיוורון והמומים של סעיף הנוכחי אין בהם ענין של עיוורון.

שיטת רש"י באופן לשוני "וסכי הוא לשון חסוכי שמש שנמנע ממנו אור השמש"⁴². פירש רב עובדיה מברטנורה "סכי שמש - כשרוצה להביט אל השמש מעמץ עיניו וסוגר עפעפיו". רמב"ם בפירוש המשניות מסביר שהרגישות לאור נובע באישון שלא נקטן בחסיפה לאור וכדי להתמודד עם האור העפעפיים יהיה כמעט סגורים. וז"ל "וסכי שמש, כבר אמרו שענינו שונאי שמש, כלומר "באגצי אלשמס", והכוונה שכאשר רוצה לראות את השמש או דברים המאירים מיצר את עפעפיו ומצמצם את עיניו, ודבר זה יארע למי שנתרחבו אישוניו". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו גם מסביר סכי שמש בלי הענין הרפואי. וז"ל "מי שמקבץ ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שרואה אור או בשעה שהוא רוצה לדקדק בראיה". מהר"י קורקוס "מי שמקבץ - זהו סכי שמש שנזכר במשנה ופירשו בו שונאי שמש שאין יכולים להסתכל בשמש או בכל דבר בהיר"⁴³.

סעיף י מי ששתי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה.

מי ששתי עיניו שונים זה מזה פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מג ב' "והזגדן". ובגמרא בכורות מד א' "זגדיין - מחוי רב הונא: חד מדידן וחד מדידהו, ואיקפד רב יהודה. מיתיבי: שכבנא - שגבינו שוכבים, זגדוס - אחד שחור ואחד לבן! תנא כל זוגא דלא שוי להדדי - זגדוס קרי ליה". פירש רש"י ד"ה חד מדידהו וחד מדידן "שיש לו עין אחת דומה לעין אלו היושבין נגדי ועין אחת שלי רב יהודה היה יושב כנגדו והיו עיניו משונות". פירש רבינו גרשום "זגדים מחוי רב הונא חדא מדידן וחדא מדידהו. היינו שעינו אחת בריאה דומה לשלנו והאחרת דומה לאותן שעניהם משונות". ראינו בסימנים הקודמים את ענין הזגדן או זגדוס, של אי התאמה בין איברים זוגיים. המשנה והגמרא הביאו את מוס הזגדן לגבי העיניים והרחיבו לכלל האיברים הזוגיים. פירוש רב עובדיה מברטנורה "זגדוס - זוג שנים. דוס בלשון רומי שנים. כלומר, הזוג של עינים או של גביני העין שדרכם להיות שוין חלוק לשני עינים. כגון עינו אחת שחורה ואחת כעין התכלת. באחת מגבות עיניו שער מרובה ובאחת מעט. וכן בכל שאר זוגות של אברים כל זוגא דלא שוו להדדי, זגדוס קרי ליה".

פירש המשניות להרמב"ם "וידוע שיש בגוף אברים דומים כגון העינים והאזנים והגבות וזולתם ואם היה שוני בין אחד מהם לחברו באיזה אופן שיהא אותו השוני כגון שהיה אחד הגבות שער מרובה מאד והשני מועט מאד, או שער אחד הגבות שחור והשני לבן, או עין כחולה והשניה שחורה, או עין גדולה והשניה קטנה, או שער אחד הריסים לבן והשני שחור, וכן יתר האברים הזוגיים, ושאר השונים, הרי אותו האדם בעל מוס, והוא הנקרא סוגדס, ויש קוראים זגדס, ענינו בעל השוני בשני דברים אשר דרכם שלא יהא ביניהם שוני". רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ו מתאר שמדובר על אי התאמה במיקום או בגודל או בצבע. משמע שמדובר על מיקום או גודל שלא היה פוסל אילו שתי העיניים היו זהים. וז"ל "מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה בין במראה כגון שהיתה אחת שחורה ואחת פתוכה או אחת קטנה ואחת גדולה הואיל ויש בין שתיהן שינוי מכל מקום פסול". מהר"י קורקוס "מי שענינו וכו' זהו זוגדס כאשר נתבאר ונכלל בו עינו אחת למעלה ואחת למטה כי זוגדוס כולל כל שינוי שיפול בזוגות".

בסיכום מומי העין נביא את הרמב"ם במלואו עבור המומים שאינו שווה לזרעו של אהרן בהלי ביאת המקדש ח: "אחד עשר בעינים ואלו הן: מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם קרובות מפדחתו, מי שהיו שתי עיניו למטה ממקום הראוי להם, מי שהיו שתי עיניו עגולות ואינם נמשכות באורך מעט משאר העינים, מי שענינו מוזרות והן יוצאות כעיני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שכועס כעס הרבה, מי שענינו גדולות הרבה כשל עגל, מי שענינו קטנות כשל אווז, מי שדמעיו זולפות תמיד, מי שלחלוחית נמשכת מראש עינו מכנגד החוטם או מזנב עינו מצד צדעיו, מי שמקבץ ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שרואה אור או בשעה שהוא רוצה לדקדק בראיה, מי שראיית עינו מעורבבת עד שרואה את החדר ואת העלייה כאחת, ויודע דבר זה בעת שידבר עם חבירו ונראה כאילו הוא מסתכל באיש אחר, מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה בין במראה כגון שהיתה אחת שחורה ואחת פתוכה או אחת קטנה ואחת גדולה הואיל ויש בין שתיהן

⁴² יעב"ץ על תוספות מסביר את 'סכי' כהסתכלות בלשון סגי נהור. תפארת ישראל אות כג מסביר 'סכי' כלשון סך, שבמקום זריחת השמש סוגר את עיניו.

⁴³ משמע לפי הרמב"ם שכהן שקבל טיפות להתרחב אישון העין פסול לעבודה עד שיעבור ההתרחבות.

שינוי מ"מ פסול". **רדב"ז** על אתר מסביר את סדרו של הרמב"ם. וז"ל "ועדיין צריך טעם לסדרו של רבנו. וזהו, תחילה שנה מי שנשתנו מקום עיניו. וסמך לו שלא נשתנה מקומם אבל נשתנית צורתם. ואחר כך שלא נשתנית לא צורתם ולא מקומם אבל נשתנית מראיהם דהיינו מוזרות. ואחר כך שלא נשתנית לא צורתם ולא מקומם ולא מראיהם אלא שהם גדולים או קטנים. ואחר כך שנה שנשתנה מחמת מקרה. ואחר כך שנה שענינו שלמים אלא שראיתו חלושה. ואחר כך מי שראיתו חזקה אלא שהיא מעורבבת. ואחר כך מום השינוי שהוא בכל האיברים שהם זוגות.

סימן כז מומים שבאף

סעיף א תשעה מומים שייכים לאף. שלשה מומים פוסל כהן ועבודתו נפסלה וששה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד.

תשעה מומים שייכים לאף רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ו מביא את רשימת מומים שבאף שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שלשה בחוטם". בפרק ח הלכה ז מובא ברמב"ם רשימת מומים בצורת האף שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ששה בחוטם". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ותשעה בחוטם".

סעיף ב מי שאפו ניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. אם ניקב בין נחיר לנחיר במקום שאינו גלוי איננו נחשב כמום.

מי שאפו ניקב, נסדק או נפגם פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות לט א' מביא את המומים שבאף שגם שייכים לבהמה "חוטמו שניקב ושנפגם ונסדק". **גמרא** מביא ברייתא לגבי נקב בין נחיר לנחיר, שבחוץ פוסל ובפנים כשר. וז"ל הגמרא "תנו רבנן: ניקבו חוטמין זה לתוך זה, מבחוץ - הרי זה מום, מבפנים - אינו מום". **רש"י** מפרש 'מבחוץ' כחיצוני לאף וכל נקב שנמצא בין שתי הנחירים יחשב כ'פנים' וכשר. וז"ל בד"ה מבחוץ "שהנקב נראה שנקבו מחיצות החיצונות של חוטם". ד"ה מבפנים "שניקבה מחיצה החולקת את החוטם". **רבינו גרשום** מפרש שנקב שנמצא למטה פוסל, למרות שהוא בפנים. וז"ל "בסוף החוטם הרי זה מום ששם נראה מבפנים בעומק החוטם אינו מום שאינו נראה". מפרש **רב עובדיה מברטנורא** באופן דומה לרש"י "חוטמו שניקב וכו' - והוא שניקבו מחיצות החיצונות של חוטם, שהנקב נראה מבחוץ. אבל אינו נראה אלא מבפנים כגון שניקבה מחיצה החולקת את החוטם, אינו מום, שסתר הוא, ואנן ילפינן מכלל ופרט וכלל דמומין שבגלוי בעינן".

רמב"ם בפירוש המשניות מסביר שלפחות עבור בהמה יכול להיות נקב גלוי בין הנחיריים שפוסל "וכן אם נקב הברש המבדיל העושה את האף שני נחירים עד שנעשה הנקב מפולש בין שני הנחירים, אם היה בחלק הגלוי בפני הבהמה הרי זה מום, ואם היה תחת העור כלומר לצד הראש אינו מום". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ו מביא את המשנה בלי להביא ניקב זה בתוך זה. וז"ל "שלשה בחוטם, ואלו הן: מי שניקב חוטמו אפילו מצד אחד, מי שנסדק חוטמו, מי שנפגם חוטמו". **כסף משנה** מסביר שלפי הרמב"ם נקב בין הנחיריים לא שייך לאדם והדבר לא מובן לו. וז"ל "במשנה בכורות ל"ט ותניא שם בגמרא ניקבו חוטמין זה לתוך זה מבחוץ הרי זה מום מבפנים אינו מום והשמיטו רבינו מפני שהוא סובר שמום זה מהמיוחדים בבהמה ואינם ראויים להיות באדם כמו שכתב בפרק ב' מהלכות איסורי מזבח ואיני יודע למה אינם ראויים להיות באדם". מהר"י **קורקוס** "שלשה בחוטם וכו' בכורות לט א' במשנה חוטמו שנפגמה ושנקבה ושנסדקה ... ובגמרא נקבו חוטמיו זה לתוך זה מבחוץ הרי זה מום, מבפנים דהיינו באותה שורה של בשר החולקת את החוטם אינו מום". **רדב"ז** מפרש חוץ ופנים באופן קצת שונה "וכתב רש"י עלה דברייא שהנקב נראה מבחוץ שניקבו מחיצות החיצוניות של חוטם, אבל מבפנים שניקב מחיצה החולקת את החוטם אינו מום שבמקום סתר הוא עד כאן. וכן נראה דעת הרב [הרמב"ם] ... ולפי גרסת הספרים שלנו יש לפרש שאם ניקבו זה לתוך זה מצד חיצון של המחיצה המבדלת בין שני החוטמין כיון שהוא בגלוי הוי מום ואם הנקב הוא לצד פנים כיון שהוא

בסתר אינו מוס וכל שכן אם נקבו החוטמים. וגם הם מודים בדין כיון שהנקב נראה ונגלה מבחוץ".

סעיף ג מי שעיקר אפו שקוע פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה, וזה מה שהתורה קורא 'חרם'. יש אומרים שנחשב כמום כאשר שקיעת האף מאפשר לכחול שתי עיניים כאחד, ויש אומרים שאפילו פחות שקוע פסול.

מי שעיקר אפו שקוע פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה, וזה מה שהתורה קורא 'חרם' ויקרא כא: יח "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חֲרָם או שרוע". פירש רש"י על אתר ד"ה חרם "שחוטמו שקוע בין שתי העיניים, שכחל שתי עיניו כאחת". מפרש הרמב"ן בד"ה חרם או שרוע שעיקר צורת האדם ניכר מהאף, כמו שלומדים מדין זהו המת להתיר עגונה. וז"ל "כל שחוטמו שקוע בין שתי העיניים שכחל שתי עיניו כאחת, לשון רש"י. ובתורת כהנים (פרשה ג ז) ובגמרא דבכורות (מג ב') שנינו, חרום שחוטמו שקוע, חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין, תלמוד לומר או חרום, אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכחל שתי עיניו כאחת, אמרו לו הפלגת, אף על פי שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת. ולשון "חרום", מלשון "כל חרם אשר יחרם" (ויקרא כז: כט), "והחרמתי את עריהם" (במדבר כא: ב), ענין חרבן, ויקרא חרום, כי החוטם הדרת פנים, כמו שאמרו (יבמות קכ א') אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם, ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה".

משנה בכורות מג ב' נותן סימן לפעולה אפשרית למי שיש לו חרום "החרום פסול. איזהו חרום הכחול שתי עיניו כאחת". רש"י בד"ה הכחול שתי עיניו כאחת, מפרש את הסימן, וז"ל "שאין לו כלל חוטם בין שתי עיניו וכשהוא כחל עיניו במכחול יכול למשוך המכחול מעין לעין ואין החוטם מעכבו". מפרש רב עובדיה מברטנורא "הכחול שתי עיניו כאחת - שחוטמו שבין עיניו שקוע ואינו בולט כלל, עד שכשהוא בא להעביר מכחול בעיניו יכול למשוך המכחול בין עין לעין ואין החוטם מעכב".

י"א שנחשב כמום כאשר שקיעת האף מאפשר לכחול שתי עיניים כאחד, וי"א שאפילו פחות שקוע פסול ספרא אמור פרשתא ג הלכה ז-ח מפרש את מום 'חרום' כשקוע ומוסיף מחלוקת תנאים אם נדרש לכחול שתי עיניו כאחת כדי ליחשב כמום. וז"ל הספרא "חרום שחוטמו שקוע. (ח) אבא יוסי החרם אמר איזהו החרום הכחול שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגתה, אף על פי שאין יכול לכחול שתי עיניו כאחת". מפרש הר"ש משאנץ "חרום חוטמו שקוע - והוא גומא. במסכת עירובין מז ב' גבי תחומי שבת חפירה שהמים מתקבצים שם. וכן נדרים כ א' חרמו של ים, ומצודים וחרמים על שם שעושים חפירות על שפת הים והנהר מכניס שם דגים וכן לחיות ביער מכסים מלמעלה והחיה הולכת ונופלת בו ... הכחול שתי עיניו כאחת - כשמניח כחול על עינו זב משם דרך הגומא על עינו אחרת. הפלגת - שזה אינו מצוי". פירושו לכחול שתי עיניו קצת שונה ממה שנראה משאר הראשונים. **גמרא** בכורות מג ב' גם מביא הברייתא שנמצא בספרא. וז"ל הגמרא "חרום" שחוטמו שקוע ... ר' יוסי אומר: אין חרום אלא הכחול שתי עיניו כאחת, אמרו לו: הפלגת [מד א'] אף על פי שאינו כחל שתי עיניו כאחת". פירש רש"י ד"ה שקוע "למעלה בין עיניו". ד"ה הפלגתה "יותר מדאי אמרת אף על פי שאינו משוקע כל כך הוי חרום". פירש רבינו **גרשום** "חוטמו שקוע. בין עיניו". "אמרו לו הפלגתה. כלומר חלקתה על דברי חכמים כלומר דרבנן סברי אף על גב שאינו שוקע כל כך שיכול לכחול שתי עיניו כאחת אלא פחות שוקע הוי מום. וקיימן כסידריהו דחזי משתיהן במקום אחד".

ראינו שרש"י על התורה מביא הסתם משנה נגד הסתם ברייתא בתורת כהנים ונגד החכמים בגמרא. לעומת זאת, הרמב"ם מביא את מום 'חרום' כשקוע כמו הברייתא בספרא וחכמים בגמרא, ואין דרישת כחילת שתי עיניו כאחת. וז"ל בפירוש המשניות "חרום, 'אלאפטס', אשר החלק העליון של אפו נמוך מאד". ופוסק באופן ברור כחכמים בגמרא בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז "מי שעיקר חוטמו שוקע, אף על פי שאינו כחל שתי עיניו כאחת וזה חרום האמור בתורה". **כסף משנה** מסביר למה נפסק נגד סתם משנה "במשנה החרום פסול אי זהו חרום הכחול שתי עיניו כאחת ובגמרא תנו רבנן חרום שחוטמו שקוע וכו' רבי יוסי אומר אין חרום אלא הכחול שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת אף על פי שאינו כחל שתי עיניו כאחת, ופירש רש"י שקוע למעלה בין עיניו ומאחר שהוא סתם במתניתין כרבי יוסי ומחלוקת בברייתא הוה לן למיפסק כרבי יוסי וכסתם דמתניתין. ויש לתמוה על רבינו שלא פסק כן, ואפשר שפסק כן מפני ששנויה בלשון

תימה הפלגת, משמע דלאו סברא היא ולכך הביאו בגמרא אותה ברייתא לגלות דלא קיימא לן כההיא סתם מתניתין". מהר"י קורקוס מסביר את פסיקתו של הרמב"ם נגד סתם משנה וז"ל "ובגמרא אמרו ת"ר חוטמו שוקע ... ר' יוסי אומר אין חרום אלא כוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגתה. ואף על פי דסתם מתניתין אמרה כל דכחול שתי עיניו כאחת, אפשר דהיינו לומר שזהו פירוש 'חרום' אבל מודים דאף אם אינו כוחל הוי מום, אי נמי דמתניתין אפשר דלא בדוקא נקט כן דהא לא קתני אין חרום כמו ר' יוסי. ואם לא כן קשה אמאי שבק רבנו סתמא דמתניתין ופסק כרבנן דברייתא, אם לא שנאמר דכיון דבגמרא הביאו אותה ברייתא היינו לגלויי דמתניתין יחידאה היא והויא דברי ר' יוסי ולכך לא סמך רבנו עליה. וגם כיון שאמרו לו בלשון הפלגתה משמע דקים להו דלא בעיה כולי האי". **רדב"ז** על אתר מדגיש שגם שקוע באמצע האף יחשב כמום. וז"ל "ותמוה לי אמאי לא שנו מי שחוטמו שוקע באמצעו לפי שראיתי קצת בני אדם כך הוא והוא מגונה מאד. ואפשר שהוא בכלל חוטמו שוקע בין שהוא שוקע למעלה בין העינים ובין שהוא שוקע באמצעיתו. ומפני שחרום האמור בתורה אמר ר' יוסי אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת ואמרו לו הפלגתה אף על פי שאין כוחל עיניו כאחת. לפיכך כתב הרב [רמב"ם] מי שעיקר חוטמו שוקע, אבל לאו למימרא שאם היה שוקע באמצעיתו שלא יהיה מום. אי נמי שהוא בכלל מי שחוטמו עקום דמה לי שיהיה לצד אחד או שיהיה עקום באמצעו. מכל מקום מסתברא לי שהוא מום".

סעיף ד מי שיש לו אף סולד, בולם או נוטף פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. פירוש סולד – לפי רש"י קצר, לפי הר"ש משאנץ ארוך ונקלף, לפי הרמב"ם שהאף עקום לצד אחד ויש אומרים נכפף ראש האף למעלה. פירוש בולם – לפי רש"י נחיריו סתומים, לפי הרמב"ם אמצע האף בולט ויש אומרים שהאף נפוח. פירוש נוטף – לפי רש"י האף ארוך, לפי הרמב"ם קצה האף נוטה למטה ויש אומרים שנוטף נוזלת באופן תמידי.

מי שיש לו אף סולד, בולם או נוטף פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה ספרא אמור פרשתא ג הלכה ז נלמד שלשה מומים מרובי הפסוק **או חרם** (ויקרא כא:יח). וז"ל הספרא "חוטמו בלום, חוטמו סולד, חוטמו נוטף מנין ת"ל או חרום". וכן נמצא בגמרא בכורות מג ב' "תנו רבנן: חרום - שחוטמו שקוע, חוטמו סולד, חוטמו בולם, חוטמו נוטף מנין? ת"ל: **או חרום**".

פירוש סולד – לפי רש"י קצר, לפי הר"ש משאנץ ארוך ונקלף, לפי הרמב"ם שהאף עקום לצד אחד וי"א נכפף ראש האף למעלה פירש רש"י ד"ה סולד "רטייה" שקצר באורכו. דבריו לא פשוטים, משום שנראה בסעיף הבא שיש משנה מפורשת שפוסל משום אף קצר. **ר"ש משאנץ** על הספרא מציע פירוש הפוכה מרש"י "סולד – דומה שהרתיחוהו ברותחין והוא ארוך ונקלף. וכן יד סולדת נכוות ואדומה [שבת מ]. לשון אחר סולד קצר". **רבינו גרשום** מפרש שסולד הוא ראש האף שנכפף למעלה. וז"ל "סולד. שנכוץ ראש חוטמו למעלה". וכן מפרש **הערוך** בערך סלד "וכן פירוש חוטמו סולד בפרק מומין אלו בבכורות שנכוץ ראש חוטמו למעלה". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז "מי שחוטמו עקום לצד אחד". הנושא כלים מביאים 'סולד' כמקורו של הרמב"ם. וז"ל מהר"י קורקוס "ופירוש סולד כתב רש"י קצר ... וסולד נראה שמפרש רבנו דהיינו עקום, ומשם הוציא דין חוטמו עקום". **רדב"ז** "מי שחוטמו עקום לצד אחד – הינו חוטמו סולד ... ומכל מקום פירושו של רבינו נראה יותר נכון". **כסף משנה** מביא את הסוגיא בדף מג ב' כמקור לשלשת המומים בסעיף הנוכחי "ומה שכתוב מי שאמצע חוטמו בולט למעלה מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה מי שחוטמו עקום לצד אחד. שם חוטמו בולם חוטמו סולד חוטמו נוטף".

פירוש בולם – לפי רש"י נחיריו סתומים, לפי הרמב"ם אמצע האף בולט ויש אומרים שהאף נפוח רש"י מפרש בולם שנחיריו סתומים, וז"ל בכורות מג ב' ד"ה בולם "נסתמו נקביו". וכן ברבנו גרשום "בולם. שסתומין נקבי חוטמיו". רש"י בכורות מ ב' בד"ה בולם, שהגמרא במומי הפה, כולל מום 'בלום' ומפרשו "קצר". ובד"ה ואם מחת העצם נותן פירוש אחרת, וז"ל "לשון אחר פיו בלום נפוח". תוספות שם ד"ה פיו בלום, מסביר שכוונת רש"י בפירוש קצר הוא סתום כמו פירושו במומי האף. וז"ל "פירש בקונטרס בלשון ב' נפוח וכו' בלשון ראשון שפי' ובלום קצר דבלום הוא לשון סתימה כמו חוטמו בלום דלקמן בפרק מומין אלו (דף מג:): דפירושו נקביו סתומין כדפי' לקמן בקונטרס וכמו בולם עצמו בשעת מריבה בפי' כיסוי הדם (חולין דף פט.)."

ר"ש משאנץ על הספרא קורא למוס' כלום' ומסבירו כמו שתי הלשונות של רש"י ביחד, נפוח וסתום. וז"ל "כלום – נפוח, ובגדרים [סו] שמא רגליה נאות מכולמות, נקבי חוטמו סתומות". **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז קורא למוס' 'בולט', ולפי המהר"י קורקוס היה גרסתו של הרמב"ם בגמרא. וז"ל "מי שאמצע חוטמו בולט למעלה". **רדב"ז** מפרש הרמב"ם כנפוח ושואל נגד רש"י "מי שחוטמו בולט – היינו חוטמו בולט כאלו הוא נפוח. ורש"י פירש מי שנסתמו נקביו. ואני מסופק אם יכול לחיות ונקבי האף סתומים". מנגד, ראינו לפי ר"ש משאנץ שמשום שנפיחת האף סותמו במידה מסויימת, ואם כן יתכן שמחלוקת בין הדעות היא מצומצמת.

פירוש נוטף – לפי רש"י האף ארוך, לפי הרמב"ם קצה האף נוטה למטה ויש אומרים שנוטף נוזלת באופן תמידי פירש רש"י ד"ה נוטף "ארוך ותלוי מלמטה משפתו". **רבינו הלל** על הספרא אמור פרשתא ג הלכה ז פוסל מי שתמיד יורד ממנו נוזלת. וז"ל "היינו שנוטף מי האף מחוטמו תדיר". **רמב"ם** הל' ביאת המקדש ח:ז מפרש נוטף מבחינת צורת האף, וז"ל "מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה". **רדב"ז** מסבירו כמוס' 'נוטף', וז"ל "מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה – היינו חוטמו נוטף".

סעיף ה מי שאפו קטן או גדול מדי לפי מידת גופו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה. לפי רש"י בודקים את גודל האף מנגד אפו של איש אחר באותו גודל גוף ולפי הרמב"ם בודקים את אורך אפו מול אורך אצבעו הקטן.

מי שאפו קטן או גדול מדי לפי מידת גופו פסול לעבודה ובדיעבד עבודתו כשרה משנה בכורות מד א' לומד שאברי הגוף צריך להיות בגודל שמתאים ביחס למבנה גופו, ובאופן פרטי גם גודל האף. "גופו גדול מאבריו, או קטן מאבריו, חוטמו גדול מאבריו או קטן מאבריו". **גמרא** במקום מסביר איך מודדים לידע אם האף גדול או קטן מדי. וז"ל הגמרא "חוטמו גדול כו'. תנא: כאצבע קטנה". פירש רש"י שמודדים האף מול האף של איש אחר שגופו באותו גודל. אף יחשב כגדול או קטן אם סטיית גודלו יותר מרוחב של אצבע קטנה. וז"ל בד"ה כאצבע קטנה "אם חוטמו גדול לפי שאר אברין יותר מדאי כשיעור רוחב אצבע קטנה הוי מוס היכי משערין ליה מודדין חוטמו לחוטם בני אדם הארוכין בגופן כמוהו"⁴⁴. **רבינו גרשום** כותב במפורש שמדובר על גדול וקטן מדי, וז"ל "תנא עד כעובי אצבע קטנה. הא קטן או גדול הוי מוס". לעומת זאת, לפי **הרמב"ם** אצבע קטנה היינו אורך הראוי לאף. מי שאפו קצר או ארוך מאורך אצבעו הקטנה יחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן. וז"ל בפירוש למשניות "הנלמד מכל זה שצריך שיהו אברי גופו מתאימים יחסית לגופו וגם זה לזה. ושעור חוטמו הוא מה שאמרו באצבע הקטנה של ידו, לפי שחוטם כל אדם הבינוני אינו אלא כאורך הזרת, ואם היה ארוך יותר או קצר הרי זה מוס". וכן כתוב בהלכות ביאת המקדש פרק ח הלכה ז "מי שחוטמו גדול מאבריו, מי שחוטמו קטן מאבריו, וכיצד משערין אותו באצבע קטנה שעל ידו אם היה חוטמו גדול ממנה או קטן ממנה הרי זה מוס".

סימן כח מומים שבפה ושפתיים

סעיף א תשעה מומים שייכים לפה ושפתיים. ששה מומים פוסל כהן ועבודתו נפסלה ושלשה מומים פוסל כהן ועבודתו כשרה בדיעבד.

תשעה מומים שייכים לפה ושפתיים **רמב"ם** הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז מביא את רשימת מומים שבפה שהם שייכים גם לבהמה שפוסל כהן לעבודה ועבודתו נפסלה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "ששה בפה". נראה שנכלל ביניהם גם מומים בשפתיים. בפרק ח הלכה ח מובא ברמב"ם רשימת מומים בשפתיים שאינם שווים לזרעו של אהרן. המומים לא שייכים לבהמה ופוסלים כהן לעבודה ואם עבד בדיעבד עבודתו כשרה. מנין המומים נמצא בהתחלת ההלכה "שלשה בשפתיים". בהלכה יז הרמב"ם מסכם "ותשעה בפה".

⁴⁴ חזו"א שואל שלפי רש"י הגמרא בדף מג ב' כבר הביא מוס של אף קצר, כפי שראינו בסעיף הקודם במוס סולד. החזו"א משאירו בצריך עיון. יש עונים שסולד הוא מוס בצורת האף ואף קצר הוא מוס בגודל. ישנו גם תשובה ברדב"ז על הרמב"ם, ולא הבנתי.

סעיף ב מי ששפתו ניקב נפגם או נסדק פסול לעבודה ועבודתו נפסלה. חלק ממומים אלו שייכים רק בחלק החיצון של השפתים.

מי ששפתו ניקב נפגם או נסדק פסול לעבודה ועבודתו נפסלה משנה בכורות לט א' שפמו שניקבה שנפגמה שנסדקה⁴⁵. ובגמרא מפורש שלא מדובר על כל חלק השפה ששפתו שניקבה ושנפגמה ושנסדקה: אמר רב פפא: תורא ברא דשיפתיה. פירש רש"י שרב פפא מוסיף שמומים אלו שייכים לחלק החיצוני של השפה ולא לחלק הפנימי. וז"ל ד"ה שפמו שפה. ד"ה תורא ברא דשיפתיה שורה חיצונה של שפה כלומר חודה של שפה ולא רחבה⁴⁶. וכן אומר רבינו גרשום בקיצור "תורא ברא דשיפתיה. עור החיצון". וכן נכתב ברב עובדיה מברטנורא על המשנה ששפתו שורה חיצונה של שפה. כלומר חודה החיצון. רש"י בגיטין נו ב' ד"ה בניב השפתים, מפרש את המום שהטיל בר קמצא כפי שנמצא באגדתא המפורסם כמזכיר בשפה העליונה. לא נמצא סברא או מקור אחר שמום בשפתים שייך רק בשפה העליונה.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז מפרש תורא בורא בצורה אחרת. סדק הפוסל הוא כשנחלק שפה לשתיים. וז"ל "מי שניקב שפתו אפילו אחת מהן, מי שנפגמה שפתו, מי שנסדקה שפתו והוא שנסדק מזר שלה עד שתחלק לשני ראשים"⁴⁷. כסף משנה מביא כמקור את המשנה וגמרא בכורות לט א', וז"ל "בכורות לט א' במשנה שפמו שניקבה [שנפגמה] שנסדקה ובגמרא אמר רב פפא תורא ברא דשיפתיה". רדב"ז על אתר כותב במפורש שאינו נחשב כמום במידה ונסדק בחלק הפנימי. וז"ל "והוא שנסדק מזר שלה וכו' – זה כתב על מה שאמר רב פפא [לט א'] תורא ברא דשיפתיה. דאם נסדק מבפנים והזר החיצון קיים אינו מום שהרי לא נחלק לשני ראשים"⁴⁸.

סעיף ג מי שלחי התחתון עודף על לחי העליון או לחי העליון עודף על תחתון פסול לעבודה. אם העודף הוא על ידי העצם הלחי, יחשב כמום גמור ועבודתו נפסלה בדיעבד. אם השפה בלבד עודף בלי עודף של עצם הלחי, יחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן ובדיעבד עבודתו כשרה. יש אומרים שכהן עם עצם עליונה עודף על התחתונה יחשב כאינו שווה בזרעו של אהרן.

מי שלחי התחתון עודף על לחי העליון או לחי העליון עודף על תחתון פסול לעבודה משנה בכורות מ א' מביא מספר מומים באדם ובהמה שבהתלה היה בהם ויכוח בבית דין שביבנה, כולל פיו שדומה לחזיר. וז"ל המשנה "... מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים, ועוד ג' הוסיף, אמרו לו: לא שמענו אלא את אלו ... ופיו דומה כשל חזיר, ושניטל רוב המדבר בלשונו. בית דין של אחריהן אמרו: הרי זה מום". רמב"ם בפירוש המשניות מביא באופן מפורש שהלכה כמו בית דין האחרון, והמצבים שמובאים במשנה נחשבים כמומים. וז"ל "והלכה כבית דין שלאחריהם". וכן מובא ברב עובדיה מברטנורא. גמרא על אתר "ופיו דומה כשל חזיר. אמר רב פפא: לא תימא - דשפיד ופרוס, אלא כיון דפרוס - אף על גב דלא שפיד". כלומר, פריס' לבד נחשב כמום. נראה בהמשך בגמרא על משנה הבא הבין פיו שנראה כמו חזיר שלחי העליון עודף על הלחי התחתון. רש"י מביא שתי פירושים לגבי פרוס ושפיד. וז"ל בד"ה לא תימא "דבעינן דומה לחזיר מכל וכל דשפיד ופריס שפיד פיו עגול פריס ששפה עליונה ולחיים העליונות עודפות על התחתונות ומפי המורה איתמר לן איפכא דשפיד שלחיו העליונות הולכות ומתחדדות כשפוד". לפי פירוש הראשון פריס' זה כשלחי העליונה עודפת על התחתונה ויחשב כמום. לפי פירוש השני, לחי עליון שעודף נקרא 'שפיד', והגמרא לא אומרת ששפיד' לבד נחשב כמום⁴⁹. הרמב"ן בהלכות בכורות

⁴⁵ גירסא במשניות המודפסות וברמב"ם "שפתו"

⁴⁶ צאן קדשים מפרש את רש"י "לא מקום ששפתים נושקות זו לזו אלא חודה החיצון". וכן משמע בליקוטי הלכות של החפץ חיים. חזו"א בכורות כה: מפרש שלפי רש"י מום נסדק ונפגם שייך רק לשפה החיצונית, וניקב שייך לרחבה, החלק הפנימי.

⁴⁷ הר המורה מסביר ש'תורא' הוא תרגום של שפה.

⁴⁸ חזו"א בכורות כה: דן אם נדרש שיעור כמו באוזן, כלומר נקב ככרשינה ונפגם כחגירת הציפורן. גם שואל שנסדק השפה כפי תיאור הרמב"ם גם יכול ליחשב כניקב, ומגיע למסקנה ששפה שנסדק במידה שנחלק לשתיים יחשב כמום קבוע, ואם נסדק ולא נחלק לשתיים יחשב כמום עובר. לפי זה, סדק בשפה החיצונית פוסל כהן לעבודה גם אם השפה לא נחלק לשתיים.

⁴⁹ י"א שהמצב של לחי עודפת יותר חמור מפה עגול, אז למרות שלא מופיע בגמרא, כל שכן שלחי עליון עודפת יחשב כמום.

פרק ו מפרש כמו פירוש השני של רש"י. וז"ל "פירוש שפיד חד ועשוי כשפוד. פריס ששפתו העליונה פרוסה על התחתונה ועודפת עליה". ולפי הבנתו של הבית יוסף יורה דעה סימן שט כן כתוב בעקבותיו **ברא"ש** פרק ו סימן ד. אפשר להבין את **רבינו גרשום** שפיו דומה לחזיר אינו קשור לחי עליון שעודפת על התחתון. וז"ל "דשפיד - חד כשל חזיר. ופריס - ששפתו עקומה למעלה כחזיר". כדי להתאים פירושו להמשך הגמרא, צריך להגיד שרבינו גרשום מסכים לחי עליון עודף על התחתון, אלא מבינו שמדובר על עקימות השפה למעלה.

משנה הבא בסוף בכורות מ' מביא מצב ההפוך בלי מחלוקת, כלומר, כשלחי התחתון עודף על העליון. וז"ל המשנה "ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון, ושאל ר"ג לחכמים, ואמרו: הרי זה מום". ובגמרא "מאי תנא דקתני ומעשה? משום דתנן פיו דומה לחזיר, ופליגי רבנן עליה דרבי [אילה], וקאמרין: כי פליגי רבנן עליה דרבי [אילה] - בשפתו עליונה עודפת על התחתונה, אבל שהתחתונה עודפת על העליונה - הרי זה מום. [ע"ב] ומעשה נמי שלחי התחתון עודף על העליון, שאל רשב"ג לחכמים ואמרו: הרי זה מום". וכן מובא ב**תוספתא** בכורות ד: "שפתו התחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היתה עליונה עודפת על התחתונה כשל חזיר הרי זה מום". מפרש **רב עובדיה מברטנורא** "מעשה שהלחי התחתון - משום דתנן לעיל דבפיו דומה לחזיר פליגי רבנן עליה דאילא, קמשמע לן השתא דלא פליגי רבנן עליה אלא בשפתו העליונה עודפת על התחתונה, אבל שפתו התחתונה עודפת על העליונה מודים רבנן דהוי מום. ומעשה נמי שהלחי התחתון עודף על העליון ואמרו חכמים הרי זה מום". כבר ראינו שלפי פשט הסוגיא וכמעט מפורש בתוספתא, שהמחלוקת שמובא בסוף העמוד בלחי עודף על עליון היא אותו מחלוקת שמובא במשנה הקודמת לגבי פיו דומה לחזיר. אפשר לפרש באופן שונה, שאין קשר בין שתי המחלוקות, ונותן פתח להגיד שפוסקים כאילא ובית דין האחרון בפיו של חזיר, ובאותו זמן כמו רבנן שעליון עודף על התחתון אינו נחשב כמום.

משנה בכורות מד' א' "שפתו העליונה עודפת על התחתונה, התחתונה עודפת על העליונה - הרי זה מום". **גמרא** בכורות מ' ב' שואל שלכאורה יש סתירה בין לשתי המשניות, מום באדם ובהמה במשנה בדף מ' ב', ומום רק עבור כהנים במשנה בדף מד' א'. תשובת הגמרא היא שעודף על ידי עצם נחשב כמום גמור באדם ובהמה, ועבודה יפסל בדיעבד. ועודף על ידי בשר בלי עצם נחשב כאינו שווה בזרעו של אהרן ובהמה כשרה, ועבודתו כשר בדיעבד. חילוק הגמרא משמע בלשון המשניות, בדף מ' כתוב על 'לחי' התחתון שעודף על העליון ובדף מד' כתוב על 'שפתו' העליונה העודפת וכו'. וז"ל הגמרא "והא גבי אדם הוא דתנן שפתו העליונה עודפת על התחתונה, או שתחתונה עודפת על העליונה - הרי זה מום, גבי אדם הוא דכתיב **איש איש מזרע אהרן** (ויקרא כב: ד) - איש ששוה בזרעו של אהרן, אבל בבהמה לא! אמר רב פפא: לא קשיא, הא - דאית בה עצם, הא - דלית בה עצם". פירש **רש"י** ד"ה גבי אדם "כהן". ד"ה הא דאית בה עצם "אם עצם הלחי התחתון עודף על העליון הוי מום אפילו בבהמה אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת העליונה ועודפת עליה באדם הוי מום ולא בבהמה". פירש **רבינו גרשום** "אבל בבהמה לא הוי מומא. לא קשיא הא - דאית ביה עצם בשפתו התחתונה הוי מומא". וכן מובא **ברב עובדיה מברטנורא** על המשנה בדף מ' א' "והני מילי כשעצם הלחי התחתון עודף על העליון, אז הוי מום אפילו בבהמה. אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת את העליונה, הוי מום באדם אבל לא בבהמה".

הפיסקה של **הרמב"ם** מורכב בהלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז לגבי מומים השייכים לבהמה ואדם מביא רק שעצם לחי התחתון עודף על לחי העליון. וז"ל "מי שעצם לחי התחתון עודף על העליון כל שהוא". בפרק ח הלכה ח הרמב"ם מביא מומים שאינם שווים בזרעו של אהרן, שהם שפתו עליונה עודף על התחתונה ושפתו התחתונה עודף על עליונה, לכאורה בלי העצם. וז"ל "שלשה בשפתים ואלו הן: מי ששפתו העליונה עודפת על התחתונה, מי ששפתו התחתונה עודפת על העליונה ...". בהלכות איסורי מזבח פרק ב הלכה ב מביא כמום השייך לבהמה ולא לאדם כשפיו נראה כמו חזיר, כמו פירוש השני ברש"י. וז"ל "פיה דומה לשל חזיר פרוס אף על פי שאינו מחודד כשפוד". **הכסף משנה** בהל' ביאת המקדש ז: מסביר שהרמב"ם פוסק כמו אילא ובית דין האחרון ועצם לחי העליון העודף על התחתון אמור ליחשב כמום גמור באדם ובהמה. וז"ל "מי שעצם לחי התחתון עודף על העליון - בכורות מ' א' במשנה מעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל רבן גמליאל לחכמים ואמרו הרי זה מום ובגמרא והא גבי אדם הוא דתנן וכו' איש ששוה בזרע אהרן אבל גבי בהמה לא ותירצו הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם פ"י כשהעודף הוא בלחי בעצמו בין באדם בין בבהמה הוא מום אבל כשאין עודף אלא השפה בלבד לא עצם הלחי באדם הוי מום ובבהמה אינו מום ... במשנה (דף מ') גבי מומין שמנה אילא ביבנה ואף על פי שנינו שם שזה אחד מהמומים שאמרו לו חכמים לא שמענו את אלו הא מסיים התם במשנה שבית דין של אחריהם אמרו הרי זה מום וקיימא לן כוותיהו משום דבתראי נינהו ועוד שהסכימו לדברי אילא שהיה בקי מאד ועוד שהחכמים שלא הודו לו לא נחלקו עמו ממש אלא אמרו לא שמענו את אלו ואין לא שמענו ראייה". **רדב"ז** באותו מקום טוען שהרמב"ם פוסק נגד אילא ולחי עליונה עודפת על התחתונה אינו מום עבור בהמה. וז"ל "משום דתנן ופיו דומה לשל חזיר ופליגי רבנן עליה דרבי וקאמרי כי פליגי עליה דרבי בשפתו העליונה עודפת על התחתונה, אבל אם התחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום ומעשה נמי וכו'. ומסתברא דעל כרחך לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא בבהמה אבל באדם מודים דהוי מום בין שיש בו עצם בין שאין בו עצם והרי הוא

בכלל שפתו העליונה עודפת על התחתונה השנוי (מד א') גבי מומין המיוחדים באדם". דעתו של הרדב"ז לא מובנת, משום בהל' איסורי מזבח ב:ב מפרש שהרמב"ם פוסק כאילא ובית דין האחרון. חייבים להסבירו שלדעתו 'פיו דומה לחזיר' אינו קשור ללחי עליונה עודף על התחתונה⁵⁰.

סעיף ד מי שפיו נבלם פסול לעבודה לעבודתו נפסלה בדיעבד. יש מפרשים נבלם כסתום ויש מפרשים כנפוח. רק אם נבלם מחמת העצם או עצמו יחשב כמום.

מי שפיו נבלם פסול לעבודה לעבודתו נפסלה בדיעבד תוספתא בכורות פרק ד הלכה ד מביא מום של פה בלום שבגיני שוחטים בכור, "פיו בלום ... מחמת עצמו ישחט מחמת הרוח לא ישחט". נמצא חילוק בין בלום שבא מחמת עצמו שנחשב כמום, ושבא מחמת הרוח שאינו מום. **גמרא** בכורות מ' ב' מביא את התוספתא עם לשון קצת שונה. וז"ל הגמרא "תנו רבנן: פיו בלום ורגליו מבלמות, מחמת הרוח - אינו מום, מחמת העצם - הרי זה מום". **רש"י** מציע מספר פירושים, שפיו קצר וצר שהלחיים לא נפתחות באותו מידה שהשפתיים נפתחות, וגם מציע פירוש של בלום הוא נפוח. בנוסף, מובא שתי לשונות לגבי המצב שאינו מום, מחמת הרוח או מחמת הריוח. וז"ל בד"ה בלום "קצר". ד"ה ואם מחמת העצם "שהשפתים פתוחות יפה אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפתחן דכי אכיל או פעי מרחיב השפתים ונראה העצם כנוד הרי זה מום ... והמורה גריס מחמת הרוח ופירושה כדפרישנא אבל לתקן הלשון אין יכולת ואיכא דגרסי מחמת הריוח כדפרישנא. לשון אחר פיו בלום נפוח אם מחמת הרוח שנפח מחמת דיצא אינו מום דהדר בריא ואם מחמת העצם שעבה ביותר הרי זה מום ובתוספתא דבכורות (פ"ד) מצאנו מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו הרי זה מום". **רש"י** חולין קז ב' ד"ה בלם, מפרש בלום שהפה סגור ורק אפשר לפתחו מעט. וז"ל "כמו (בכורות דף מ:) פיו בלום גבי מומין של בכור שפיו סגור שאין יכול לפתחו אלא מעט". **רבינו גרשום** על אתר בבכורות מפרש בלום שהפה דחוק הרבה מחמת מבנה העצמות. וז"ל "פיו בלום - דחוק הרבה. אם מחמת הריוח - כלומר אם הוא בלום מחמת שאינו מרויחו אינו מום. אם בלום מחמת העצם - שהעצם דחוק הרבה ומחמת כן אינו יכול לפתחו הוי מום". **תוספות** ד"ה פיו בלום, מסביר שפירוש הראשון של **רש"י** (קצר) שפיו בלום הוא נסתם. וז"ל "פירש בקונטרס בלשון ב' נפוח וכו' בלשון ראשון שפירש ובלום קצר דבלום הוא לשון סתימה כמו חוטמו בלום דלקמן דף מג ב' דפירושו נקביו סתומין כדפי' לקמן בקונטרס וכמו בולם עצמו בשעת מריבה חולין פט א"י⁵¹. וכן נמצא ברא"ש בכורות פרק ו סימן ה. יוצא לפי הפירוש שפיו קצר וצר, נחשב כמום אם הפה נפתח כרגיל אבל הלחיים כמעט סתומות. אבל, אם אין ריוח בלחיים ובשפתיים אז אינו מום ולחלופין. לפי הפירוש שפיו נפוח, לא יחשב כמום אם נעשה ככה משום הרוח.

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ז הלכה ז מפרש את המום כפיו נבלם, ואם נעשה ככה משום מבנה גופו יחשב כמום ואם נעשה על ידי הרוח אינו מום. וז"ל "מי שפיו נבלם מחמת גופו וברייתו, אבל אם נבלם מחמת הרוח אינו מום". מפרש **כסף משנה** "בכורות מ' ב' תנו רבנן פיו בלום ורגליו מבלמות מחמת הרוח אינו מום מחמת העצם הרי זה מום ופירש"י בלום נפוח וכו' ובתוספתא אם מחמת הרוח אינו מום ואם מחמת עצמו הרי זה מום פי' מחמת עצמו מחמת גופו וברייתו כלומר שהיה כך מעצמו מתחלת ברייתו". מהר"י **קורקוס** מבסס הרמב"ם על התוספתא ומסביר דעתו דומה לפירוש ראשון של **רש"י** ותוספות, סתום. וז"ל "כתב **רש"י** שבתוספתא דבכורות שנינו אם מחמת הרוח אינו מום ואם מחמת עצמו הרי זה מום ע"כ. ונראה שעל גרסא זו של התוספתא סמך רבנו כי פירוש מחמת עצמו בסבת גופו וברייתו שכך היה מעצמו מתחלת ברייתו בלי סבה מקרית אבל אם נבלם מחמת רוח שנפח בו ובלם פיו אי נמי שנכנס בו רוח ומחמת כל נבלם אינו מום. ופירוש בלום לדעת רבנו אפשר שסובר דהיינו קצר שאינו יכול לפתחו כפירוש

⁵⁰ לקוטי הלכות למרן החפץ חיים עין משפט אות ק שלפי הרמב"ם שפה עליונה עודף על התחתון יחשב כמום בבהמה גם בלי עצם, והטור מצריך עצם ליחשב כמום בבהמה. חזו"א בכורות כה:טז מבין שלפי הרמב"ם שכל הבעיה של עליון העודף על תחתון היא לא משום שינוי אלא משום שנראה כמו חזיר. ומשום זה, באדם עליון עודף על התחתון תמיד יחשב כאינו שווה לזרעו של אהרן, גם כשקיים עצם. ובבהמה יחשב כמום רק כשיש עצם.

⁵¹ בשיטה מקובצת כתב יד, צאן קדשים וחק נתן מוסיפים ללשון תוספות "ונראה כלשון ראשון ...", כלומר שתוספות מסכים שבלום הוא סתום.

ראשון של רש"י, וכן כתב בתוספות שכן הוא פירוש בלום בכל מקום סתום". **רדב"ז** גם מבסס את הרמב"ם על התוספתא, אבל טוען שהוא חולק על רש"י בענין מחמת עצם. וז"ל "מי שפיו בלום וכו' – כך שנינו בתוספתא מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו הרי זה מום. והיינו נמי הא דתניא הכא (בכורות מ ב') מחמת העצם הרי זה מום, כלומר מחמת עצם ברייתו. ודלא כפירוש רש"י שכתב מחמת העצם שעבה ביותר. ומשמע לפי פירושו שאם נבלם מחמת בשר דלא הוי מום וקשה דאם כן ליפלוג וליתני בדידיה, אם מחמת הבשר אין זה מום וכל שכן מחמת הרוח. אלא ודאי בין מחמת עצם בין מחמת בשר אם הוא מעצם ברייתו הוי מום, מחמת הרוח לא הוי מום".

סעיף ז יבלת – כולל יבלת בלגי העין שפוסל בהמה משום שלא נמצא אצל אדם